

PARTNERSTWO
SOWIOGÓRSKIE

Dofinansowane przez
Unię Europejską

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
Lokalnej Grupy Działania „Partnerstwo Sowiogórskie” na lata 2023-2027

(projekt)

Głuszyca, maj 2023 r.

Spis treści

Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego	3
Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR	6
Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR	10
Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR	14
Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia	39
Rozdział VI Cele i wskaźniki	50
Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	60
Rozdział VIII Plan działania	62
Rozdział IX Plan finansowy LSR	62
Rozdział X Monitoring i ewaluacja	63
Spis rysunków	65
Spis tabel	65
Wykaz wykorzystanej literatury	65
Załączniki do LSR	1

Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego

Nazwa LGD i forma prawna

Stowarzyszenie działa po nazwą: Lokalna Grupa Działania „Partnerstwo Sowiogórskie”, zgodnie ze Statutem może również używać nazwy skróconej: **LGD „Partnerstwo Sowiogórskie”** (zwane dalej LGD).

LGD zostało wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego w dniu 14 stycznia 2009 roku pod numerem KRS 0000321512 i jest podmiotem, który jest odpowiedzialny za realizację Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność Lokalnej Strategii Rozwoju (zwaną dalej LSR). Nadzór nad stowarzyszeniem sprawuje Marszałek Województwa Dolnośląskiego.

Siedziba oraz Biuro LGD mieści się pod adresem: ul. Grunwaldzka 26, 58-340 Głuszycza.

Opis procesu tworzenia partnerstwa

Początki budowania Partnerstwa Sowiogórskiego sięgają 2005 r. Wówczas zrodziła się idea zjednoczenia wszystkich, dla których obszar ten jest ważny i którzy chcieliby razem pracować nad jego rozwojem. Impulsem było wstąpienie Polski do Unii Europejskiej i przyniesiona z tamtej strony idea trójsektorowej współpracy w postaci Programu LAEDER+. Początkowa faza rozwoju partnerstwa była trudna i dopiero w 2008 r. po wyrażeniu chęci udziału przedstawicieli gmin okalających Góry Sowie partnerstwo zrealizowało swoją ideę zjednoczenia mieszkańców Gór Sowich. Zaowocowało to w 2008 roku pracami nad ponownym przygotowaniem się do Programu LEADER na lata 2007-2013.

W efekcie tych starań stworzono partnerstwo, w którym znalazły swoje miejsce cztery gminy, kilkunastu przedstawicieli sektora społecznego (organizacje społeczne i osoby fizyczne), a także jednoosobowe firmy reprezentujące sektor gospodarczy. Grupa stworzyła podwaliny do rozwoju partnerstwa i pracowała nad dalszym zacieśnieniem współpracy wokół myśli przewodniej, jaką były dla niej Góry Sowie, ich mała ojczyzna. W 2008 r. rozpoczęto organizację Stowarzyszenia LGD „Partnerstwo Sowiogórskie”. Prace zostały zakończone sukcesem i przygotowaniem Lokalnej Strategii Rozwoju zaplanowanej do realizacji w perspektywie do 2015 r. i złożeniem wniosku o wybór do realizacji Programu LAEDER. Strategia ta została z powodzeniem zrealizowana, co zachęciło Partnerstwo do dalszych działań w nowej perspektywie Programu Leader na lata 2014-2020. W 2015 r. zmienił się jednak obszar, który miałby zostać objęty programem rozwoju. Z LGD wystąpiła gmina Stoszowice, jednakże Partnerstwo Sowiogórskie pozyskało nowych partnerów. Do Stowarzyszenia przystąpiła gmina Jedlina-Zdrój i Pieszycze wraz z przedstawicielami z wszystkich sektorów z terenu.

Kontynuując politykę prowadzoną w latach 2007-2013 ukierunkowano się na dalszy rozwój obszaru oparty na bogactwie przyrodniczym i kulturowym. Stworzono i zrealizowano założenia kolejnej strategii w perspektywie 2014-2020, które wsparły zarówno inwestycje infrastrukturalne, jak i działalności gospodarcze. Zrealizowano również wiele zadań grantowych za pośrednictwem organizacji społecznych, operacje własne oraz projekty współpracy (w tym jeden międzynarodowy – gdzie LGD była jego koordynatorem). Wykorzystując doświadczenie w sprawnym zarządzaniu w drugim realizowanym okresie programowania dzięki bonusom i dodatkowym środkom zwiększono budżet LSR o 38%. Pozwoliło to na znaczny wzrost rozwoju turystyki i wykorzystania potencjału endogenicznego obszaru, co zaangażowało jego mieszkańców do jego dalszego kształtowania. Dzięki projektom realizowanym bezpośrednio przez LGD ukierunkowanym na promocję i współpracę oraz zadaniom realizowanym przez NGO wspólnie z partnerami – LGD osiągnęło swój główny cel i wzmocniło udział mieszkańców w podejmowanych działaniach.

W nowej perspektywie PS WPR na lata 2021-2027 LGD „Partnerstwo Sowiogórskie” będzie kontynuować politykę prowadzoną od 2009 r. i jako LGD dalej animować swój obszar z uwzględnieniem jego rozwoju w kierunku turystycznym, nie zapominając jednak o potrzebach jego mieszkańców. W przygotowaniach do nowej strategii pogłębiono wewnętrzną współpracę, dzięki której na spotkaniach konsultacyjnych przy udziale grupy roboczej udało się wypracować zadania, które staną się katalizatorem do dalszego rozwoju. Dynamizm rozwoju zostanie osiągnięty dzięki zaplanowaniu szerokiej animacji w zakresie współpracy partnerskiej i wdrożeniu innowacji, bez której nasi mieszkańcy i bogactwo obszaru nie rozwijałoby się w sposób dostatecznie skuteczny. Tym samym LSR realizująca działania ukierunkowane na wykorzystanie bogactwa kulturowego i przyrodniczego zostaną wzbogacone o włączenie społeczne mieszkańców z uwzględnieniem grup dotychczas wykluczonych.

Opis struktury LGD

Strukturę Stowarzyszenia LGD „Partnerstwo Sowiogórskie” zgodnie ze statutem tworzą: Walne Zebranie Członków, Zarząd, Rada, Komisja Rewizyjna oraz Biuro Stowarzyszenia i działają na podstawie wewnętrznych regulaminów.

Walne Zebranie Członków stanowi najwyższą władzę Stowarzyszenia, które odpowiedzialne jest przede wszystkim za uchwalanie kierunków i programu jego działania. W celu wymiany poglądów między członkami Stowarzyszenia oraz poszukiwania wśród nich inicjatyw oddolnych Walne Zebranie Członków może ustanowić zespoły/grupy robocze, w szczególności zespoły ds. aktywizacji ludzi młodych i seniorów.

Zarząd działa w imieniu Stowarzyszenia realizując cele statutowe, kieruje całokształtem działalności Stowarzyszenia (na podstawie uchwał WZC), a także reprezentuje Stowarzyszenie i kieruje jego bieżącą działalnością.

Rada to organ, do którego kompetencji należy przede wszystkim **dokonywanie oceny projektów oraz wybór operacji**, które mają być realizowane w ramach LSR.

Komisja Rewizyjna jest organem, do którego podstawowych kompetencji należy kontrolowanie działalności Stowarzyszenia, a także dokonywanie oceny pracy Zarządu.

Biuro LGD jest jednostką administracyjną Stowarzyszenia, która zapewnia pełną obsługę w zakresie spraw administracyjnych, finansowych i organizacyjnych. Prowadzi bieżące sprawy LGD, między innymi poprzez inspirowanie i podejmowanie działań na rzecz Stowarzyszenia zgodnie z Planem komunikacji z lokalną społecznością.

Według stanu na dzień 11.05.2023 r. skład grupy tworzącej stowarzyszenie jest reprezentatywny dla lokalnej społeczności z uwzględnieniem specyfiki obszaru i kierunków rozwoju i uwzględnia z każdej gminy członkowskiej co najmniej po 1 przedstawicielu z grupy interesu publicznego, społecznego i gospodarczego.

Wśród 30 członków zwyczajnych LGD mamy 5 reprezentantów sektora publicznego (16,67%), sektor społeczny reprezentują 4 organizacje społeczne i 14 mieszkańców (60%), a sektor gospodarczy – 7 podmiotów (23,33%).

Wśród członków stowarzyszenia znajduje się: przedstawiciel grupy osób w niekorzystnej sytuacji, który będzie dbał o interesy zdiagnozowanych na obszarze LGD grup wykluczonych, senior, sołtys oraz przedstawiciel OSP.

Zaangażowanie grup roboczych i planowane tworzenie zespołów z uwzględnieniem pracy biura na rzecz animacji lokalnej pozwoli na pogłębienie zaangażowania społeczności lokalnej we wdrażaniu zaplanowanych w LSR działań. Promowanie partnerstwa w realizowanych projektach ma również wspierać dalszą współpracę, która rozwija się nieprzerwanie od początku działalności LGD.

Skład organu decyzyjnego

Organem decyzyjnym Stowarzyszenia LGD „Partnerstwo Sowiogórskie” jest Rada, składająca się z przedstawicieli 5 gmin LGD, wybieranych i odwoływanych przez Walne Zebranie spośród członków Stowarzyszenia.

W skład Rady wchodzi przedstawiciele publicznych i prywatnych lokalnych interesów społeczno-gospodarczych i żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji.

Obecnie rada składa się z 11 członków, a udział procentowy poszczególnych grup interesu kształtuje się następująco: sektor publiczny 2 osoby (≈18,18%), społeczny 5 osób (≈45,46%) i gospodarczy 4 osoby (≈36,36%).

W składzie Rady uwzględniając trwający okres programowania w ramach PROW 2014-2020 znajduje się przynajmniej: jeden przedsiębiorca, kobieta, osoba poniżej 35 r.ż., sektor publiczny stanowi udział poniżej 30%, jedna osoba poniżej 25 r.ż. lub jedna osoba powyżej 60 roku życia, jedna osoba pełniąca funkcję sołtysa oraz jedna osoba reprezentująca Koło Gospodyń Wiejskich lub Ochotniczą Straż Pożarną, a także przedstawiciele zdiagnozowanych na obszarze objętym LSR grup interesów (kwaterodawcy, gastronomia).

Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Pracę Stowarzyszenia reguluje Statut oraz Regulaminy organizacyjne, które uszczegóławiają pracę każdego z organów władzy, zapewniając tym samym rozdzielenie ich kompetencji oraz dokładnie opisując zasady i procedury ich funkcjonowania, zapewniając przejrzystość, jawność działania i podejmowania decyzji. Wymienione dokumenty ponadto określają ich kadencyjność oraz reprezentacyjność, a co najważniejsze prawidłowość w podejmowaniu decyzji przy ocenie i wyborze wniosków do dofinansowania, ze szczególną dbałością o zachowanie udziału poszczególnych pojedynczych grup interesu, gdzie żadna z nich nie kontroluje procesu ich

podejmowania. Ponadto poza regulaminem organizacyjnym prowadzony jest rejestr interesów członków rady, który bazując na oświadczeniach przedstawicieli organu decyzyjnego jest aktualizowany przed każdym posiedzeniem Rady dotyczącym wyboru operacji. Pozwala to na zachowanie transparentności i przejrzystości w podejmowaniu decyzji. Członkowie Rady są zobowiązani zachować bezstronność w wyborze operacji. Poza samowykluczeniami w przypadku stwierdzenia przekroczenia udziału pojedynczej grupy interesu – Rada dokonuje wykluczenia pierwszej osoby z listy, która reprezentuje daną grupę. Lista ustalana jest każdorazowo w drodze losowania.

Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD

Głównymi dokumentami regulującymi funkcjonowanie stowarzyszenia LGD „Partnerstwo Sowiogórskie” są:

- **Statut stowarzyszenia LGD „Partnerstwo Sowiogórskie”**

Określa podstawy prawne działalności stowarzyszenia zarówno krajowe, jak i unijne, nazwę stowarzyszenia, teren działania i siedzibę stowarzyszenia, cele i sposoby ich realizacji, sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa oraz prawa i obowiązki członków, wskazuje władze stowarzyszenia,

tryb dokonywania ich wyboru, uzupełniania składu oraz ich kompetencje, sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań majątkowych, a także warunki ważności jego uchwał, sposób uzyskiwania środków finansowych oraz ustanawiania składek członkowskich, zasady dokonywania zmian statutu oraz sposób rozwiązania się stowarzyszenia. Statut uchwalany i aktualizowany jest przez Walne Zebranie Członków zgodnie z §31 Statutu. Statut reguluje pracę najwyższego organu władzy jakim jest Walne Zebranie Członków.

Walne Zebranie Członków (WZC) uchwała i aktualizuje regulaminy organizacyjne pozostałych organów:

- **Regulamin Pracy Zarządu LGD „Partnerstwo Sowiogórskie”**

Zawiera zapisy dotyczące:

- podziału zadań pomiędzy członków Zarządu,
- zasad podejmowania decyzji,
- zasad organizacji posiedzeń Zarządu,
- zasady protokołowania posiedzeń.

- **Regulamin Pracy Rady „LGD Partnerstwo Sowiogórskie”**

Dokument zawiera przede wszystkim:

- szczegółowe kompetencje Rady,
- szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń,
- szczegółowe rozwiązania dotyczące wyłączenia z oceny operacji
- szczegółowe zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji,
- zasady protokołowania posiedzeń,

(wspierany rejestrem członków Rady) Pracę Rady wspiera również aplikacja elektroniczna służąca do oceny wniosków, dzięki której monitorowane są grupy interesów oraz prawidłowość oceny i pracy członków Rady)

- **Regulamin Pracy Komisji Rewizyjnej LGD „Partnerstwo Sowiogórskie”**

- szczegółowe kompetencje organu,
- szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń Komisji,
- zasady prowadzenia działań kontrolnych,

Inne dokumenty wewnętrzne, które regulują funkcjonowanie LGD oraz sprawne wdrażanie LSR:

- **Procedura dokonywania ewaluacji i monitoringu w LGD „Partnerstwo Sowiogórskie”**, stanowiąca załącznik do LSR, zawierająca: elementy funkcjonowania LGD i wdrażania LSR, które będą podlegać ewaluacji; kryteria przeprowadzania ewaluacji LSR oraz działań LGD; elementy, które LGD zamierza monitorować; czas, sposób i okres objęty pomiarem; opis i metody oceny efektywności świadczonego przez pracowników LGD doradztwa oraz wykonywania zadań z zakresu animacji lokalnej i współpracy (ustalana i aktualizowana przez WZC)

- **Regulamin Biura LGD „Partnerstwo Sowiogórskie”** (ustalany i aktualizowany przez Zarząd)
Określa zasady funkcjonowania Biura, w tym:
  - strukturę organizacyjną biura,
  - podział zadań (oraz metody pomiaru) w zakresie doradztwa, animacji lokalnej i współpracy.
- **Plan komunikacji** zawierający działania animacyjne (ustalany i aktualizowany przez WZC) – roczne plany działań biura będą ustalone i aktualizowane przez Zarząd.
- wiele innych wewnętrznych rejestrów dokumentujących bieżącą pracę biura LGD (m.in. **Polityka bezpieczeństwa danych osobowych** stowarzyszenia Partnerstwo Sowiogórskie, **Regulamin Udzielania Zamówień Publicznych** przez Stowarzyszenie LGD „Partnerstwo Sowiogórskie” o wartości szacunkowej do 30 tysięcy EURO, **Procedura rozliczenia polecenia wyjazdu służbowego w LGD „Partnerstwo Sowiogórskie”**)

Na wszystkich stanowiskach w Biurze LGD (związanych ze świadczeniem doradztwa oraz animacji lokalnej i współpracy) określono metody pomiaru jakości świadczonych usług. Efektywność doradztwa świadczonego w Biurze, podlega bieżącej ocenie poprzez ewidencjonowanie ankiet monitorujących wypełnianych przez beneficjentów po etapie świadczenia usług

Pracownicy zatrudnieni w Biurze LGD posiadają doświadczenie i niezbędną wiedzę do wdrażania i aktualizacji zarówno dokumentu LSR, jak i wszelkich dokumentów o charakterze regionalnym lub lokalnym. Polityka szkoleniowa, przewiduje dalszy stały proces podnoszenia wiedzy i kwalifikacji zarówno pracowników Biura, jak i członków organów Stowarzyszenia.

Siedziba Biura Stowarzyszenia LGD jest wyraźnie oznakowana. Na budynku umieszczono tablicę, na drzwiach lokalu widnieje informacja o godzinach pracy. Członkowie Zarządu, zgodnie z wymogami Statutu, posiadają odpowiednie kwalifikacje. W Biurze Stowarzyszenia jest ogólnie dostępna dokumentacja poświadczająca kwalifikacje i doświadczenie Członków Zarządu.

Aby zapewnić jak najefektywniejszą formę komunikacji – przez cały okres funkcjonowania LGD wprowadzane są w niej nowe formy (korzystanie z aplikacji przy ocenie wniosków, komunikatorów elektronicznych podczas spotkań i doradztwa) na które otwarci są zarówno członkowie stowarzyszenia, jak i jej beneficjenci. LGD zamierza nie tylko inicjować innych do wprowadzania innowacyjności w swoich projektach, ale również sama korzystać z nowych rozwiązań w komunikacji społecznej i wewnętrznej pracy LGD.

Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

Opis obszaru i ludności

W skład obszaru planowanego do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju, w ramach Partnerstwa Sowiogórskiego wchodzi obszar pięciu gmin z południowej części województwa dolnośląskiego z trzech powiatów, tj.: dzierżoniowskiego (**Pieszycy**), kłodzkiego (**Nowa Ruda**) i wałbrzyskiego (**Głuszycy, Jedlina-Zdrój, Walim**). Spośród wymienionych gmin cztery gminy należą do Aglomeracji Wałbrzyskiej (Głuszycy, Jedlina-Zdrój, Nowa Ruda, Walim). Wszystkie gminy położone są w masywie Gór Sowich stanowiącym jeden z elementów spójności terytorialnej obszaru.

Obszar stanowi zwartą przestrzeń położoną w Sudetach Środkowych o podobnych cechach terenów górzystych i podgórskich. Przylega od strony południowej do granicy z Republiką Czeską. Ma wybitne wartości przyrodnicze i związane z przyrodą cechy krajobrazu i klimatu Sudetów Środkowych. Wszystkie gminy w dużej części leżą w Górach Sowich, dzięki temu obszar tworzy zwartą przestrzeń wyraźnie wyodrębnioną z otoczenia.

Tabela 1. Wykaz gmin wchodzących w skład obszaru planowanego do objęcia LSR

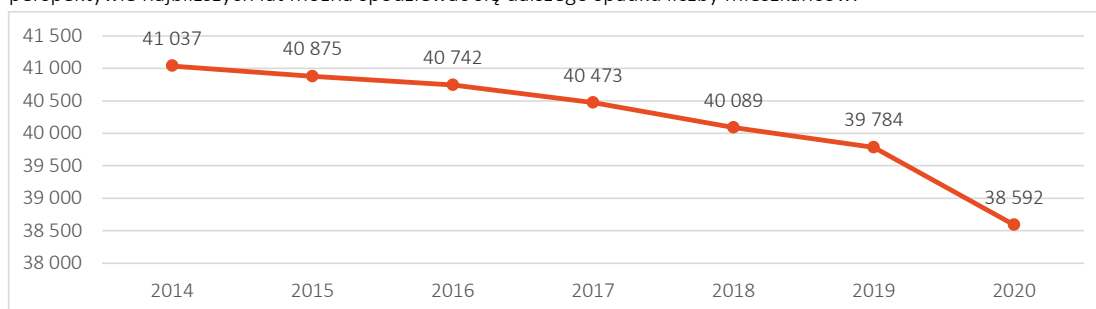
L.p.	Nazwa gminy	Powierzchnia w km ²	Ludność	Ludność miasta	Ludność wiejska	Ludność/km ²
1	Głuszycy	62	8 315	6 116	2 199	134
2	Jedlina-Zdrój	17	4 808	4 808	0	276
3	Nowa Ruda	140	10 948	0	10 948	78
4	Pieszycy	64	9 107	6 959	2 148	143
5	Walim	79	5 414	0	5 414	68
	RAZEM	362	38 592	17 883	20 709	107

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS (stan na 31 grudnia 2020 r.).

Teren o obszarze 362 km² zamieszkuje 38 592 mieszkańców według danych BDL GUS na dzień 31 grudnia 2020 r. W podziale liczby ludności na wieś i miasto – obszar wiejski pod koniec 2020 r. zamieszkiwało 20 709 osób. Teren miasta dla porównania zamieszkiwało 17 883 (o 2907 osób mniej niż na wsi) co stanowiło 46,3% ogółu ludności. Obszar charakteryzuje się również znacznie mniejszym zaludnieniem (107 osób/km²) niż Dolny Śląsk (146 osób/km²).

Według danych statystycznych GUS na dzień 31.12.2020 r. dla obszaru planowanego do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju **liczba osób w wieku produkcyjnym wyniosła 23 939 osób** (mężczyźni – 15-64 lata, kobiety – 15-59 lat). **Liczba osób w wieku nieprodukcyjnym wyniosła natomiast 15 718 osób**, tj. 6357 osób w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej) i 9361 osób w wieku poprodukcyjnym.

Poniżej zamieszczony wykres obrazuje znaczący problem spadku liczebności obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego, spowodowane to jest ujemnym wskaźnikiem przyrostu naturalnego oraz ujemnym saldem migracji. W perspektywie najbliższych lat można spodziewać się dalszego spadku liczby mieszkańców.

Rysunek 1. Liczba mieszkańców obszaru LGD Partnerstwo Sowiogórskie

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

W ostatnich latach (2014-2020) możemy zauważyć utrzymujący się ujemny **przyrost naturalny, który w 2020 r. osiągnął najniższą wartość i wyniósł (-315) osób**. Wśród przyczyn takiego stanu rzeczy, należy wymienić panującą od marca 2020 r. pandemię koronawirusa COVID-19, która miała wpływ na śmiertelność, szczególnie wśród seniorów.

Tabela 2. Przyrost naturalny i saldo migracji obszaru LGD Partnerstwo Sowiogórskie

Wyszczególnienie	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Przyrost naturalny	-216	-189	-213	-218	-231	-218	-315
Saldo migracji	-107	b.d.	48	-20	-28	-85	-19

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

Niestety w analizowanym powyżej okresie dominowało ujemne saldo migracji. W 2020 r. na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego według danych GUS odnotowano **475 zameldowań** oraz **494 wymeldowania**. Różnica w liczbie ludności między napływem a odpływem z obszaru Partnerstwa wyniosła zatem (-19) osób.

Utrzymujące się ujemne saldo migracji może budzić niepokój. Wprawdzie nie ma dostępnych danych GUS, jednak można postawić tezę, że migracje w głównej mierze dotyczą ludzi młodych. Odpływ młodych ludzi w dłuższym okresie może osłabić potencjał społeczno-gospodarczy obszaru.

Poniższa prognoza demograficzna została opracowana dla ludności faktycznie zamieszkałej w poszczególnych gminach Partnerstwa Sowiogórskiego tzn. ogółu osób zameldowanych na pobyt stały w danej jednostce oraz osób przebywających czasowo i zameldowanych w tej jednostce na pobyt czasowy ponad 3 miesiące¹. Z prognozy wynika, że liczba ludności ogółem na obszarze planowanym do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju nadal będzie się zmniejszać.

Tabela 3. Prognoza demograficzna ludności obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego do 2040 r.

Struktura ludności	Prognoza 2025	Prognoza 2030	Prognoza 2035	Prognoza 2040
Liczba ludności ogółem	38 670	37 667	36 478	35 061
Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym	5 969	5 483	5 138	4 760
Liczba ludności w wieku produkcyjnym	22 310	21 310	20 116	18 543
– mobilnym	12 867	11 316	10 011	9 022

¹ Prognoza demograficzna dla gmin województwa dolnośląskiego do 2040 r. (2021).

– niemobilnym	9 443	9 994	10 105	9 521
Liczba ludności w wieku poprodukcyjnym	10 391	10 874	11 224	11 758

Źródło: Prognoza demograficzna Dolnego Śląska do 2040 r. (2021)

W strukturze ludności obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego według ekonomicznych grup wieku negatywnej zmianie ulegnie także liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym mobilnym. Jednocześnie wzrośnie liczba ludności w wieku poprodukcyjnym i produkcyjnym niemobilnym. W rezultacie na obszarze LGD postępować będzie proces starzenia się społeczeństwa.

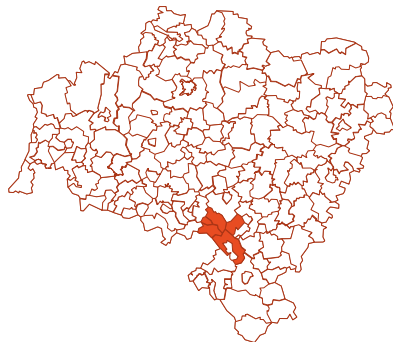
Niestety na obszarze LGD Partnerstwa Sowiogórskiego widoczny jest wzrost wartości wskaźnika obciążenia demograficznego. Proces starzenia się społeczeństwa widoczny jest w całym regionie. W latach 2014-2020 wartość współczynnika obciążenia demograficznego osobami starszymi wzrosła na Dolnym Śląsku z 22,0 do 29,3. Z największym natężeniem analizowane zjawisko występowało w gminie Walim (31,0). W 2020 r.

w korzystniejszej sytuacji w porównaniu do średniej dla województwa dolnośląskiego znajdowała się jedynie gmina Nowa Ruda (28,3).

Zmiany w strukturze wiekowej ludności będą w przyszłości wpływać na kierunki inwestycji infrastrukturalnych. Przede wszystkim należy oczekiwać rosnącego popytu na usługi dedykowane seniorom. Należy także wspomnieć o możliwym wzroście wydatków związanych z opieką zdrowotną.

Powyższe wyniki analizy danych statystycznych potwierdzają uczestnicy spotkań konsultacyjnych, którzy wskazywali starzejące się społeczeństwo, niż demograficzny oraz migrację ludzi młodych jako słabe strony i zagrożenia dla dalszego rozwoju Partnerstwa Sowiogórskiego.

Mapa obszaru

Rysunek 2. Położenie LGD Partnerstwa Sowiogórskiego na tle województwa dolnośląskiego

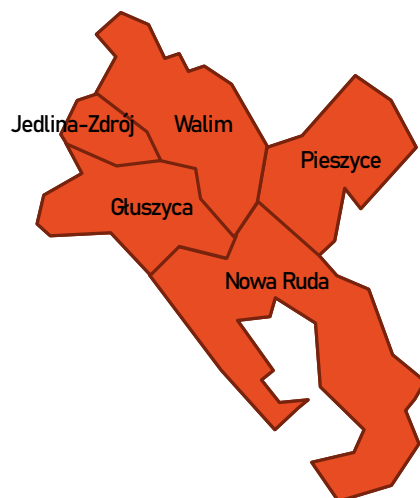
Źródło: opracowanie własne na podstawie Open Street Map.

Tabela 4. Współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi

Jednostka terytorialna	2014	2020	2014=100
Głuszycza	21,6	30,0	138,9
Jedlina-Zdrój	24,4	33,0	135,2
Nowa Ruda	21,2	28,3	133,5
Pieszycze	21,2	29,8	140,6
Walim	20,6	31,0	150,5
Dolny Śląsk	22,0	29,3	133,2

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

Rysunek 3. Położenie gmin wchodzących w skład LGD Partnerstwa Sowiogórskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Open Street Map.

Spójność obszaru

Obszar planowany do opracowania LSR posiada duże walory i możliwości rozwoju turystyki oraz agroturystyki. Wobec likwidacji wielu zakładów przemysłowych (zwłaszcza przemysłu węglowego i lekkiego) w całym rejonie i utraty znacznej części stanowisk pracy, turystyka ma do wypełnienia niezwykle istotną rolę w aktywizacji gospodarczej całego regionu. Będąc dziedziną interdyscyplinarną, turystyka powinna spełnić rolę „lokomotywy” dla wielu różnych branż, zarówno usługowych, jak i produkcyjnych. Góry Sowie pokrywa gęsta sieć szlaków turystycznych z wieloma atrakcjami takimi jak: kamienna wieża widokowa na Wielkiej Sowie, skałki z możliwością wspinaczki, Zamek Grodno w Zagórzcu Śląskim, zalew na rzece Bystrzycy, podziemne i naziemne obiekty wchodzące w skład największego projektu górnictwo-budowlanego nazistowskich Niemiec pod kryptonimem RIESE, z których trzy są dostępne dla zwiedzających: w Walimiu oraz w Głuszycy. Zimą w Rzecze, Sokolcu oraz na przełęczy Jugowskiej działają wyciągi narciarskie o zróżnicowanym stopniu trudności tras. Znajdują się tu świetne tereny do uprawiania narciarstwa biegowego ze względu na sieć dróg leśnych poprowadzonych po poziomicach na wysokości od 700 do 1000 m n.p.m., co w połączeniu z surowym – jak na taką wysokość gór – klimatem gwarantuje na długo dobre warunki śniegowe. Najdłużej śnieg zalega na najwyższych położonych terenach (około 900 m n.p.m.). Latem tereny te są atrakcyjne zarówno dla turystów pieszych, jak i rowerowych. Rowerzyści mogą korzystać większości tras dostępnych zimą narciarzom biegowym. Poszukujący emocjonujących zjazdów po zboczach – mają zagwarantowane długie, strome i ciekawe zjazdy. Góry Sowie są szczególnie atrakcyjnym miejscem na wyjazdy jednodniowe dla mieszkańców Wrocławia ze względu na niedużą odległość około 80 km – czyli 1,5 godzinną jazdę samochodem z centrum miasta.

Specyfika obszaru i jego wewnętrzna spójność wynikają z:

- **położenia geograficznego** – obszar obejmuje duże jednorodne jednostki geograficzne, jakim są w tym przypadku Góry Sowie stanowiące oś całego obszaru
- **uwarunkowań przyrodniczych** – obszar ma podobny klimat sprzyjający rozwojowi turystyki i rekreacji na terenach górskich, budowa geologiczna ma też wpływ na lokalny mikroklimat, z uwagi na takie uwarunkowania wykształciła się też specyficzna, swoista dla Gór Sowich fauna i flora, co ma wyraz w istniejących formach ochrony przyrody,
- **uwarunkowań historycznych** – związanych ściśle z budową geologiczną, to pozostałość po tradycjach górniczych, na całym obszarze znajdują się stare sztolnie, swoiste dla tego obszaru jest to, iż tutaj w okresie II wojny światowej powstały największe budowle podziemne, gdzie indziej niespotykane w takim rozmiarze,

w tych uwarunkowaniach wyróżniających region jest też jego historyczna rola przy ważnych szlakach komunikacyjnych, co zaowocowało licznymi zamkami,

- **uwarunkowań społecznych** – determinacja w wyodrębnieniu się jako regionu kojarzonego z Górami Sowimi i bycia regionem sowiogórskim, nastawionym na rozwój w oparciu o lokalne zasoby.

Uczestnicy spotkań konsultacyjnych podkreślali, iż położenie geograficzne, a także uwarunkowania przyrodnicze, historyczne i społeczne są silną stroną i szansą dla dalszego rozwoju Partnerstwa Sowiogórskiego.

Rysunek 4. Specyfika i wewnętrzna spójność obszaru LGD Partnerstwo Sowiogórskie

Źródło: opracowanie własne.

Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR

Partycypacja społeczna może przybierać różne formy, które różnią się zakresem wpływu mieszkańców na podejmowane decyzje w zależności od stopnia i zakresu gotowości władz do uznania roli mieszkańców w tych procesach. W przypadku RLKS konieczne jest, aby partycypacja społeczna przybierała jak najpełniejszą formę angażowania interesariuszy (publicznych, prywatnych oraz społecznych). Wyrazem tego podejścia jest generalna zasada, że partycypacja społeczna jest niezbędnym elementem działań zarówno na etapie przygotowania, jak i wdrażania LSR. W związku z realizacją tej zasady zostały wprowadzone mechanizmy zapewniające realną partycypację społeczną oraz formy przygotowania i prowadzenia konsultacji społecznych zapewniające skuteczne włączanie lokalnej społeczności. Włączenie interesariuszy publicznych, prywatnych oraz społecznych w proces przygotowania LSR ma na celu lepszą diagnozę sytuacji i pełniejszą analizę potrzeb, co pozwoli podjąć trafniejsze decyzje dotyczące celów ogólnych i szczegółowych oraz uzyskać społeczny konsensus wokół proponowanych rozwiązań. Dzięki społecznej akceptacji zmian zwiększa się szansa na utrzymanie trwałości rezultatów interwencji i minimalizację społecznych konfliktów. Z drugiej strony bezpośrednie uczestnictwo interesariuszy w procesie kształtowania zmian bezpośrednio związanych z podnoszeniem jakości życia przełoży się na zwiększenie wiedzy wśród uczestników procesu, pogłębienie ich identyfikacji z miejscem, a także podniesienie poziomu motywacji związanej z aktywnością społeczną. Ważnym aspektem przyjętych form partycypacji społecznej jest także podniesienie wiedzy na temat działalności LGD oraz wspieranie wszelkich inicjatyw oddolnych. Działania z zakresu partycypacji społecznej są adresowane do wszystkich członków lokalnej społeczności, dlatego podstawowym elementem uspołecznienia całego procesu jest identyfikacja i analiza potrzeb poszczególnych grup interesariuszy.

Tabela 5. Analiza interesariuszy

Grupa interesariuszy	Rodzaj interesariuszy	Typ relacji
Interesariusze publiczni	Gminy wchodzące w skład Partnerstwa Sowiogórskiego	Bezpośrednia
	Jednostki samorządu terytorialnego spoza Partnerstwa Sowiogórskiego	Pośrednia/potencjalna
	Instytucje rynku pracy (PUP, OHP, agencje zatrudnienia)	Bezpośrednia/pośrednia
	Instytucje kultury (domy kultury, biblioteki, teatry, muzea)	Bezpośrednia
	Instytucje opieki społecznej	Bezpośrednia/pośrednia
	Instytucje edukacyjne (przedszkola, szkoły, instytucje szkoleniowe)	Bezpośrednia

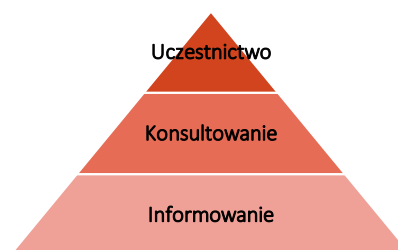
	Służby mundurowe (Policja, Straż miejska, Straż pożarna)	Bezpośrednia/pośrednia
Interesariusze społeczni	Organizacje pozarządowe	Bezpośrednia/pośrednia
	Kościoty i związki wyznaniowe	Bezpośrednia/pośrednia/potencjalna
	Związki zawodowe	Bezpośrednia/pośrednia/potencjalna
	Organizacje społeczno-zawodowe rolników, w tym KGW	Bezpośrednia/pośrednia
Interesariusze prywatni	Mieszkańcy obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego, w tym osoby z grup defaworyzowanych i osoby w niekorzystnej sytuacji	Bezpośrednia/pośrednia
	Organizacje skupiające przedsiębiorców	Bezpośrednia/pośrednia
	Podmioty prowadzące działalność gospodarczą	Bezpośrednia/pośrednia
	Przedsiębiorstwa społeczne i rolników	Bezpośrednia/pośrednia

Źródło: opracowanie własne.

Przyjęte działania integracyjno-aktywizujące kierowane do społeczności lokalnej, będą realizowane na trzech poziomach „drabiny partycypacji” – informowanie, konsultowanie oraz uczestnictwo i obejmą najbardziej zaawansowane jej formy.

Podstawowym poziomem partycypacji społecznej jest informacja.

Informowanie należy rozumieć jako komunikację jednostronną. Działania w tym zakresie są i będą realizowane głównie poprzez stronę internetową LGD oraz publikacje promocyjno-informacyjne. Drugi poziom dialogu z interesariuszami to konsultacje. **Konsultowanie** ma charakter dwustronny – aktywne zasięganie opinii różnych grup społecznych i ich reprezentantów.

Rysunek 5. Schemat partycypacji społecznej

Źródło: opracowanie własne.

W przyjętej metodologii uspołecznienia, **konsultacje** będą prowadzone w formie:

- zbierania uwag i opinii w postaci papierowej i elektronicznej,
- badania ankietowego wśród społeczności obszaru LGD,
- spotkań konsultacyjnych i informacyjnych oraz warsztatów.

Uczestnictwo (współdecydowanie) to nie tylko informowanie czy uzyskanie opinii na temat przedstawionych propozycji, ale autentyczne partnerstwo w budowaniu rozwiązań. Komunikacja ma charakter równoczesny – proces projektowania rozwiązań i ich konsultowania następują jednocześnie. Najbardziej zaawansowana forma partycypacji społecznej będzie realizowana m.in. poprzez warsztaty z przedstawicielami wszystkich grup interesariuszy.

Współpraca ze wszystkimi zdefiniowanymi grupami interesariuszy będzie realizowana zarówno na etapie opracowania, jak i wdrażania LSR. W poniższej tabeli scharakteryzowane zostały różne formy partycypacji, w tym zaawansowane, wykorzystywane na poszczególnych etapach procesu.

Tabela 6. Partycypacja społeczna na etapie opracowania i wdrażania LSR

Poziom partycypacji	Forma partycypacji	Opracowanie LSR	Wdrażanie LSR
Informowanie	Działania edukacyjne i informacyjne	Aktualne informacje o prowadzonych działaniach i postępach w procesie opracowania i wdrażania LSR na stronie internetowej LGD	Informowanie społeczności lokalnej o postępach we wdrażaniu LSR
		Informowanie społeczności lokalnej o opracowaniu LSR	Publikacja sprawozdań monitoringowych oraz raportów ewaluacyjnych
		Publikacja materiałów z konsultacji społecznych, badań i warsztatów	
Konsultowanie	Badanie ankietowe	Wskazywanie priorytetowych obszarów, problemów i wyzwań rozwojowych	Ocena realizacji procesu wdrażania LSR
	Zgłaszanie uwag i opinii	Zgłaszanie uwag i opinii dot. projektu LSR	Zgłaszanie uwag i opinii dot. proponowanych modyfikacji LSR
Uczestnictwo	Projekty	Zgłaszanie pomysłów na realizację nowych projektów	Przekazywanie danych i informacji na temat realizowanych projektów, w tym projektów partnerskich

	Warsztaty	Diagnozowanie najważniejszych problemów, potrzeb, zasobów i potencjałów występujących na obszarze LGD	Przygotowanie i realizacja projektów, w tym projektów partnerskich
		Definiowanie celów ogólnych i szczegółowych oraz typów przedsięwzięć	Zachęcanie do współpracy i zgłaszania nowych inicjatyw/pomysłów

Źródło: opracowanie własne.

Prowadzone i projektowane działania partycypacyjne, oprócz różnych poziomów i form włączenia społeczności lokalnej, obejmują również różnorodne kanały komunikacji. Na stronie internetowej LGD powstała specjalna zakładka dotycząca LSR 2023-2027 i prowadzonym w jej ramach konsultacjom. Aktualne informacje o postępach prac publikowane są również w mediach społecznościowych. W celu zaangażowania jak najszerszej grupy interesariuszy w proces przygotowania LSR wykorzystywano najróżniejsze metody i kanały komunikacji, w tym m.in. informacje

o konsultacjach LSR zamieszczone na słupach i tablicach ogłoszeniowych, bezpośrednie zaproszenia telefoniczne kierowane do sołtysów, radnych i przedstawicieli poszczególnych grup interesariuszy, ankiety i formularze zgłaszania uwag dostępne w formie papierowej i elektronicznej czy też bezpośrednie kontakty w punkcie konsultacyjnym.

W realizację działań informacyjnych zaangażowani są również Członkowie Partnerstwa, którzy na swoich stronach internetowych i w mediach społecznościowych rozpowszechniają informacje o postępach w pracach i możliwościach współuczestniczenia w przygotowaniu LSR.

Prace nad przygotowaniem LSR przebiegały we współpracy ze wszystkimi zdefiniowanymi grupami interesariuszy. Obszar pięciu gmin Partnerstwa był przedmiotem prac badawczych i analitycznych, których celem było m.in. określenie słabych i mocnych stron, szans oraz zagrożeń, zdefiniowanie potrzeb i potencjałów obszaru, a także wyznaczenie celów i kierunków rozwoju, które będą mogły stanowić podstawę Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR) opracowywanej

w ramach PROW 2021-2027. Realizacja tak wyznaczonych zadań była możliwa dzięki zastosowaniu różnorodnych metod badawczych, których wspólnym mianownikiem była partycypacja lokalnej społeczności. Umożliwianie i wspieranie prowadzenia oddolnych przedsięwzięć rozwojowych obejmowało przede wszystkim spotkania konsultacyjne i warsztaty strategiczne, w trakcie których wykorzystano m.in. takie narzędzia jak analiza SWOT, moderowana dyskusja czy metoda ZOPP lub GOPP (Zielorientierte Projektplanung, GOPP – Goal Oriented Project Planning) – Planowanie Zorientowane na Cel. Metoda często stosowana przy planowaniu strategii rozwoju od poziomu identyfikacji problemów, poprzez określenie celów skończywszy na projektach. Zaletą tej metody jest wykorzystanie zaangażowania i wiedzy uczestników, głównie mieszkańców oraz partnerów społeczno- gospodarczych. Dopełnieniem powyższych działań było przeprowadzenie badania terenu objętego LSR za pomocą anonimowej ankiety elektronicznej.

Tabela 7. Uspołecnienie procesu przygotowania LSR

Data	Forma partycypacji	Grupa interesariuszy	Cel	Źródło dokumentujące
18 lipca 2022	Grupa robocza	Przedstawiciele Gmin członkowskich LGD	Powołanie grupy roboczej ws. utworzenia Lokalnej Strategii Rozwoju dla Lokalnej Grupy Działania „Partnerstwo Sowiogórskie” na lata 2023-2027	Protokół
Wrzesień 2022	Spotkania konsultacyjne	Przedstawiciele wszystkich grup interesariuszy. Przedstawiciele Grupy Roboczej	Identyfikacja problemów i potrzeb rozwojowych oraz analiza potencjałów Partnerstwa Sowiogórskiego	Lista obecności Dokumentacja fotograficzna Raport z prac
Wrzesień/ Październik 2022	Warsztaty strategiczne	Przedstawiciele wszystkich grup interesariuszy. Przedstawiciele Grupy Roboczej	Opracowanie propozycji celów i przedsięwzięć dla LSR	Lista obecności Dokumentacja fotograficzna Raport z prac
Wrzesień/ Październik	Badanie ankietowe	Wszyscy interesariusze	Ocena potencjału oraz diagnoza potrzeb Partnerstwa Sowiogórskiego	Raport z prac

Data	Forma partycypacji	Grupa interesariuszy	Cel	Źródło dokumentujące
2022			Prezentowanie opinii, pomysłów oraz określanie celów i kierunków rozwoju obszaru	Raport z badania
5 Stycznia 2023	Spotkanie konsultacyjne	Przedstawiciele grupy w niekorzystnej sytuacji – osób z niepełnosprawnościami, Przedstawiciele Grupy Roboczej	Zdiagnozowanie szczegółowych problemów i potrzeb wybranej grupy oraz znalezienie odpowiedzi i konkretnych rozwiązań w celu wypracowania trafnych przedsięwzięć możliwych do zrealizowania w ramach opracowywanej strategii rozwoju	Lista obecności
				Dokumentacja fotograficzna
				Protokół
9 Stycznia 2023	Spotkanie konsultacyjne	Przedstawiciele seniorów, Przedstawiciele Grupy Roboczej	Zdiagnozowanie szczegółowych problemów i potrzeb wybranej grupy oraz znalezienie odpowiedzi i konkretnych rozwiązań w celu wypracowania trafnych przedsięwzięć możliwych do zrealizowania w ramach opracowywanej strategii rozwoju	Lista obecności
				Dokumentacja fotograficzna
				Protokół
31 marca 2023	Spotkanie konsultacyjne	Przedstawiciele Młodzieży, Przedstawiciele Grupy Roboczej	Zdiagnozowanie szczegółowych problemów i potrzeb wybranej grupy oraz znalezienie odpowiedzi i konkretnych rozwiązań w celu wypracowania trafnych przedsięwzięć możliwych do zrealizowania w ramach opracowywanej strategii rozwoju	Lista obecności
				Dokumentacja fotograficzna
				Protokół
Marzec – maj 2023	Konsultacje społeczne	Wszyscy interesariusze	Zgłaszanie uwag, propozycji i opinii do poszczególnych rozdziałów LSR publikowanych sukcesywnie na stronie internetowej LGD	Zestawienie uwag, propozycji i opinii

Źródło: opracowanie własne.

Dotychczas wykorzystane różnorodne formy partycypacji społecznej zapewniły udział przedstawicieli lokalnej społeczności na etapie analizy potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR oraz definiowania celów i obszarów interwencji. Zarówno skład Grupy Roboczej oraz miejsca, tematy i rodzaje grup interesariuszy uczestniczących w konsultacjach (młodzi, seniorzy, środowiska niepełnosprawnych), a także otwarty charakter spotkań i narzędzi analitycznych dowodzą, że nie tylko w założeniach, ale i praktyce LGD na wszystkich etapach przygotowania LSR przestrzegano zasady równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę, orientację seksualną, światopogląd bądź religię, a także zasadę zrównoważonego rozwoju.

Podobnie zamierza czynić w trakcie wdrażania, monitoringu i ewaluacji LSR w okresie programowania 2021-2027. Zaprojektowany system realizacji LSR również zapewnia metody partycypacji społecznej (w tym zaawansowane) na etapie wdrażania Strategii oraz monitorowania i ewaluacji skuteczności prowadzonych działań rozwojowych. Dla budowania silnych i trwałych więzi preferowane będą formy kontaktu bezpośredniego. Wynika to z przekonania lokalnej społeczności i władz stowarzyszenia, że prawdziwe i trwałe więzi mogą wytworzyć się tylko pomiędzy ludźmi. Jak wynika z kilkunastoletnich doświadczeń, wcześniej partnerów fundacji, a teraz członków stowarzyszenia rozmowy twarzą w twarz prowadzone w przyjaznej atmosferze i dobrych warunkach sprzyjają efektywnej wymianie doświadczeń, wzajemnemu zrozumieniu intencji, poznaniu ograniczeń i wypracowaniu optymalnych rozwiązań. form, miejsc i terminów z potencjalnymi uczestnikami. Szczególna uwaga zarówno w działaniach promocyjnych, informacyjnych i animacyjnych będzie poświęcona zdefiniowanym grupom osób znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji, czyli seniorom, młodzieży i osobom z niepełnosprawnością.

Sposób wykorzystania informacji oraz wniosków zebranych podczas konsultacji odzwierciedlają zapisy poszczególnych rozdziałów niniejszej Strategii, w szczególności Rozdziały II i VI.

Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR

Rynek pracy

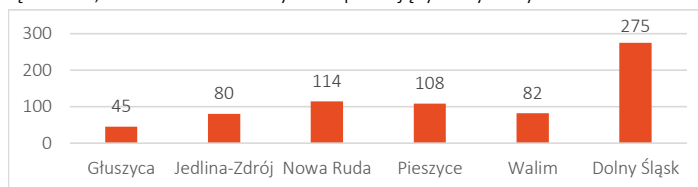
Obszar Partnerstwa Sowiogórskiego w znaczący sposób dotknięty został zmianami gospodarczymi zachodzącymi w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Od wielu lat boryka się on z problemami przekształcenia obszaru z mocno zindustrializowanego w obszar atrakcyjny przyrodniczo i turystycznie.

Partnerstwo Sowiogórskie mieści się w obszarze „trójkąta”, którego wierzchołki oparte są na trzech ośrodkach gospodarczych, tj. Wałbrzych, Nowa Ruda i Dzierżoniów, dotkniętych upadkiem przemysłu w latach 90. XX wieku. Poszczególne gminy obszaru posiadają odrębne, indywidualne cechy rozwoju, jednak wszystkie dotknięte są upadkiem przemysłu i zahamowaniem rozwoju gospodarczego całego regionu, opartego głównie na przemyśle wydobywczym oraz lekkim.

Jak wynika również z powyższego źródła na koniec 2020 r. w na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego pracowało łącznie 3429 osób, w tym 1471 mężczyzn i 1958 kobiet. Należy jednak dodać, że informacje pochodzące z GUS nie zawierają danych dotyczących zatrudnienia osób pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, duchownych, pracujących w organizacjach, fundacjach i związkach oraz nie zawierają podmiotów gospodarczych

o liczbie pracujących do 9 osób. Można więc uznać, że liczba osób faktycznie pracujących była wyższa.

W 2020 r. wartości wskaźnika pracujący na 1000 ludności dla poszczególnych gmin kształtowały się wyraźnie poniżej średniej dla Dolnego Śląska (275). Wśród poszczególnych gmin najwyższą wartością wskaźnika charakteryzowała się w 2020 r. gmina Nowa Ruda (114) a najniższą gmina Głuszyca (45).

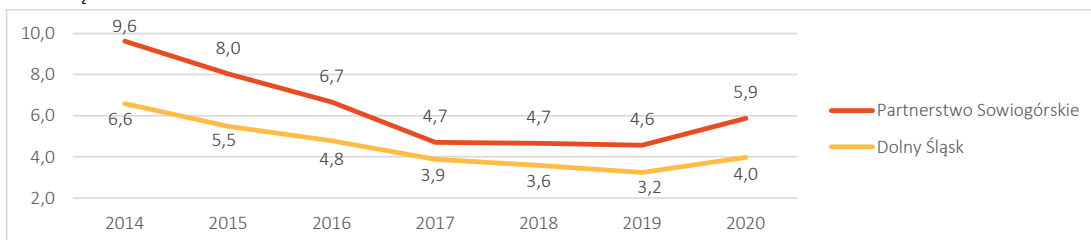

Rysunek 6. Pracujący na 1000 ludności w 2020 r.

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

Według danych GUS na dzień 31.12.2020 r. **poziom bezrobocia** dla całego obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego **wyniósł 1342 zarejestrowanych bezrobotnych** (stopa bezrobocia wyniosła 7,5%), w tym 622 mężczyzn i 720 kobiet. Spośród bezrobotnych dominują osoby, które pozostają bez zatrudnienia od ponad roku. Według badania osoby pozostające bez pracy przez tak długi okres mają dużo większe problemy z ponowną adaptacją do warunków pracy niż pozostający bez pracy przez kilka miesięcy. Osoby długotrwale bezrobotne stanowiły 45,6% zarejestrowanych bezrobotnych w końcu grudnia 2020 r.

Wskaźnik bezrobocia mierzony jako udział zarejestrowanych bezrobotnych w wieku produkcyjnym w liczbie ludności w wieku produkcyjnym zmniejszył się na terenie Partnerstwa Sowiogórskiego z 9,6% w 2014 r. do 5,9% w 2020 r. Należy podkreślić, że w 2020 r. wartość przedmiotowego wskaźnika była na terenie LGD wyższa niż w regionie (4,0%). Liczba bezrobotnych do liczby osób w wieku produkcyjnym na terenie LSR na dzień 31.12.2020 przekracza o 1,9 p.p. liczbę bezrobotnych w relacji do liczby osób w wieku produkcyjnym w województwie dolnośląskim.

Rysunek 7. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w latach 2014-2020

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

Powyższy wykres ukazuje, że w ostatnich latach nastąpił spadek bezrobocia na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego (wyjątek stanowi 2020 r.), jednak nadal utrzymuje się tendencja wyższej stopy bezrobocia w obszarze LGD w stosunku do województwa dolnośląskiego. Wykres ukazuje także tendencję do wyrównywania poziomu bezrobocia pomiędzy LGD a regionem, gdzie dysproporcje w latach 2017-2019 były znacząco mniejsze aniżeli w latach poprzednich.

Wobec powyższego osoby bezrobotne zakwalifikowane zostały do grupy defaworyzowanej. Osoby pozostające długotrwale bezrobotne cechują się dodatkowo niskim poziomem wykształcenia i są zagrożone problemami społecznymi. Poza lokalnym rynkiem pracy pozostają: osoby długotrwale bezrobotne, osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych, osoby do 25 roku życia, osoby samotnie wychowujące dzieci, osoby powyżej 50 roku życia, osoby po odbyciu kary w zakładzie karnym i osoby niepełnosprawne.

W trakcie spotkań konsultacyjnych uczestnicy także wskazywali na problemy związane z rynkiem pracy. Wśród słabych stron Partnerstwa wymieniali najczęściej kwestie dotyczące małej ilości oferowanych miejsc pracy, nieatrakcyjnych ofert oraz braku ofert, które byłyby interesujące zwłaszcza dla osób młodych i wykształconych. Mieszkańcy zdiagnozowali również problem funkcjonowania szarej strefy zwłaszcza w branży turystycznej. Pojawiły się również zagadnienia dotyczące dyskryminacji kobiet na rynku pracy, braku programów aktywizacji zawodowej dla kobiet (Pieszycy) oraz braku osób chętnych do podjęcia pracy (Walim). Wśród zagrożeń dla dalszego rozwoju Partnerstwa widzą m.in. wzrost bezrobocia i emigrację zarobkową (np. do Czech) zwłaszcza ludzi młodych, co może niekorzystnie wpłynąć na strukturę demograficzną obszaru LGD i dodatkowo pogłębić problem starzejącego się społeczeństwa.

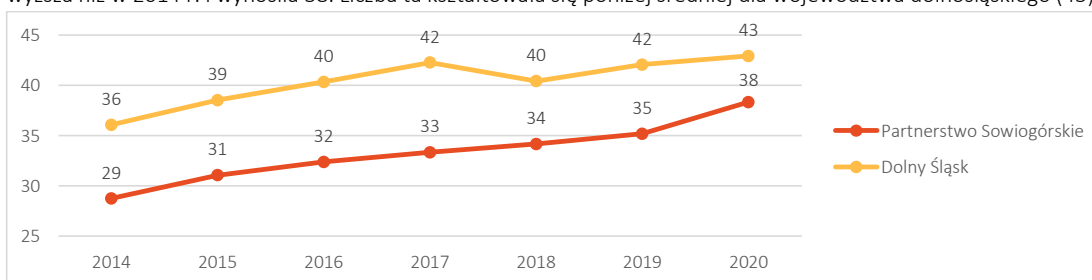
Działalność sektora społecznego

Na terenie LGD Partnerstwo Sowiogórskie według danych GUS na dzień 31.12.2020 r. funkcjonuje 127 stowarzyszeń

i organizacji społecznych oraz 21 fundacji. Organizacje zajmują się bezpieczeństwem, sportem, promocją zdrowia, szeroko rozumianą kulturą oraz integracją społeczności wiejskiej. Jednostki te realizują działania związane z aktywizacją mieszkańców, poprawą jakości życia na wsi, poprawą estetyki obszarów wiejskich, edukacją, promowaniem produktów lokalnych. Organizacje są na różnym poziomie rozwoju i przygotowania do procesu profesjonalizacji działań. Borykają się z problemami i przeszkodami, które często ograniczają możliwość realizacji misji społecznej w takim zakresie i zasięgu jaki odpowiadałby organizacjom.

Zarejestrowane Koła Gospodyń oraz ich związki według Krajowego Rejestru Kół Gospodyń Wiejskich prowadzone są na terenie LGD w 7 miejscowościach, tj.: 4 KGW w gminie Nowa Ruda (Dzikowiec, Ludwikowice Kłodzkie, Wolibórz, Bożków), 2 KGW w gminie Pieszycy (Piskorzów i Bartoszków oraz 1 KGW w gminie Walim (Stary Julianów).

Aktywność społeczna mierzona liczbą organizacji pozarządowych na 10 tys. ludności była na terenie LGD w 2020 r. wyższa niż w 2014 r. i wynosiła 38. Liczba ta kształtowała się poniżej średniej dla województwa dolnośląskiego (43).

Rysunek 8. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców w latach 2014-2020

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

Działalność społeczna skupiona jest również wokół form „nierejestrowanych” jak grupy działające przy świetlicach wiejskich, sołtysach, lokalnych twórcach czy nieformalnych grupach takich jak „Zjednoczeni Pasją”.

Mimo rosnącego zainteresowania życiem społecznym mieszkańców, nadal brakuje prostego i wystarczającego wsparcia finansowego dla organizacji społecznych. Wiele inicjatyw lokalnych mogących rozszerzyć ofertę kulturalną obszaru nie jest realizowanych ze względu na brak środków lub brak umiejętności pozyskania tych środków.

Zdaniem uczestników spotkań konsultacyjnych, istotnym potencjałem i silną stroną LGD w sferze społecznej są mieszkańcy obszaru, ich różnorodność etniczną, a zwłaszcza obecność artystów, rękodzielników, sportowców, autorytetów, historyków oraz lokalnych działaczy i społeczników. Realnym zagrożeniem dla dalszego rozwoju sektora społecznego na obszarze Partnerstwa jest nasilająca się niechęć do aktywności i uczestnictwa w życiu lokalnej społeczności. Do słabych stron Partnerstwa uczestnicy zaliczyli m.in. małą liczbę organizacji pozarządowych i brak współpracy lub nieefektywną współpracę pomiędzy samymi organizacjami jak i instytucjami oraz organizacjami

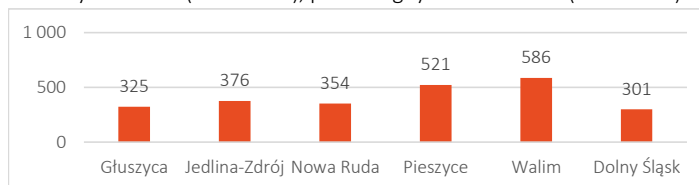
w Partnerstwie. Może to być wynikiem innych zdiagnozowanych problemów dotyczących niskiej aktywności społecznej mieszkańców, niewystarczającym zaangażowaniem w życie gmin i działania lokalne oraz stagnacji i braku chęci do działania. Uczestnicy spotkań podkreślali również niską świadomość tożsamości lokalnej, niewystarczającą integrację społeczną i międzypokoleniową mieszkańców oraz zbyt małą liczbę liderów lokalnych. Zdaniem uczestników spotkań budowanie tożsamości lokalnej oraz polepszenie jakości życia mieszkańców może być szansą dla rozwoju sfery społecznej na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego.

Problemy społeczne

Problem ubóstwa na obszarze Partnerstwa dotyka nie tylko pojedyncze osoby, ale całe gospodarstwa domowe. Ubóstwo, rozumiane jako brak środków materialnych do życia, bieda, niedostatek, wiąże się z problemami osób niepełnosprawnych, przewlekle chorych, długotrwale bezrobotnych, bezdomnych, osób starszych, którzy nie rozwiązują swoich problemów ze względu na ubóstwo (brak środków na zakup leków, żywności, opłaty mieszkaniowe). Często rodziny wielodzietne lub niepełne nie radzą sobie z problemami opiekuńczo-wychowawczymi. Brak wykształcenia, bieda, alkoholizm, niezaradność życiowa powoduje uzależnienie od pomocy społecznej.

Jak wynika z danych GUS w 2020 r. na obszarze Partnerstwa ze środowiskowej pomocy społecznej skorzystało 917 gospodarstw domowych (1639 osób). W porównaniu do 2014 r. zarówno liczba gospodarstw domowych, jak i liczba osób korzystających z pomocy uległy wyraźnemu zmniejszeniu. Wówczas z pomocy społecznej korzystało 1230 gospodarstw domowych (2688 osób). Zmniejszyła się również liczba najuboższych gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej. W 2020 r. było ich 597 (1119 osób), podczas gdy w 2014 r. 995 (2186 osób).

Poddając analizie pomoc społeczną wykorzystano wskaźnik „Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności”. Wartości wskaźnika dla poszczególnych gmin kształtowały się wyraźnie powyżej średniej dla Dolnego Śląska, co należy odbierać jako sytuację niekorzystną na tle regionu.

Rysunek 9. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

Pomimo tego, że liczba beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej zmniejsza się z roku na rok, to zwiększa się natomiast liczba osób korzystająca z form pomocy usługowej – usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania oraz kierowanych do domów pomocy społecznej, z których korzystają głównie osoby starsze i z niepełnosprawne.

W kontekście zachodzącego na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego zjawiska starzenia się społeczeństwa szczególnie ważne jest zapewnienie miejsc opieki seniorom i osobom niesamodzielnym. W 2020 r. według GUS na terenie LGD funkcjonowało 5 placówek stacjonarnej pomocy społecznej (na terenie 3 gmin) dysponujących łącznie 327 miejscami. W porównaniu do 2014 r. liczba placówek wzrosła o 2, a liczba miejsc wzrosła o 97.

Gmina **Głuszyca** mierzy się z problemami społecznymi, do których zaliczamy m.in.: bezrobocie, problemy zdrowotne, niewydolność w sprawach opiekuńczych lub prowadzenia gospodarstwa domowego, alkoholizm. Według danych GUS pomocą społeczną w gminie w 2020 r. było objętych 181 gospodarstw domowych, w tym 109 gospodarstw poniżej kryterium dochodowego. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej wyniosła natomiast 272

osoby,

w tym 182 osoby poniżej kryterium dochodowego.

Analiza problemów społecznych w gminie **Jedlina-Zdrój** wykazała, że do znaczących problemów możemy zaliczyć: starzejące się społeczeństwo, niepełnosprawność, długotrwała lub ciężka choroba, problem nadużywania alkoholu, niezaradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, ubóstwo i nieaktywność zawodowa. Pomocą społeczną w 2020 r. według GUS objętych było 97 gospodarstw domowych, w tym 60 gospodarstw poniżej kryterium dochodowego. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej wyniosła natomiast 182 osoby, w tym 128 osób poniżej kryterium dochodowego.

Według stanu na koniec grudnia 2020 r. w gminie **Jedlina-Zdrój** liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w PUP wyniosła 142, w tym 64 kobiet (z prawem do zasiłku 29, w tym 17 kobiet). W procesie walki z problemem marginalizacji społecznej oraz wykluczenia z rynku pracy, jest w gminie prowadzona aktywna polityka zatrudnienia, której ważnym elementem są prace społecznie użyteczne. Ta forma zatrudnienia poza wsparciem finansowym dla ludzi w trudnej sytuacji życiowej, przynosi też inne korzyści. Aktywizuje zawodowo bezrobotnych, często będących bez pracy przez wiele lat. Kolejny skutek, tych prac to reintegracja społeczna osób bezrobotnych, często wieloletnich klientów pomocy społecznej. Gminna polityka aktywizacji zawodowej oraz prowadzona przez pracowników Centrum Usług Społecznych praca socjalna, w celu aktywizacji społecznej osób i rodzin, przyczynia się m.in. do zmniejszenia liczby osób korzystających z pomocy społecznej.

Głównym problemem, z którym w ostatnich latach borykają się mieszkańcy gminy **Nowa Ruda** jest wysokie bezrobocie. Na koniec grudnia 2020 r. według GUS w gminie zarejestrowanych osób bez pracy było ogółem 509, o 65 osób więcej niż na koniec grudnia 2019 r. Wśród bezrobotnych liczniejszą grupę ze względu na płeć stanowiły kobiety (279 osób). Na uwagę zasługuje stosunkowo niskie bezrobocie wśród ludzi młodych w wieku do lat 25 (44 osoby). Warto zaznaczyć, że w dalszym ciągu dużą grupę bezrobotnych stanowią osoby długotrwale bezrobotne w liczbie 252 (wzrost w porównaniu do roku 2019 o 38 osób). Poza oficjalnym i zarejestrowanym bezrobociem na terenie gminy występuje tzw. bezrobocie ukryte, które tworzą osoby nieaktywne zawodowo. Według definicji GUS są to przeważnie osoby w wieku produkcyjnym pracujące wyłącznie lub głównie w swoim gospodarstwie rolnym. Można również zauważyć rozpad tradycyjnej rodziny i jest to widoczne nie tylko w gminie Nowa Ruda, ale w skali całego kraju, a co za tym idzie – wzrost liczby rodzin niepełnych.

Skalę problemów społecznych w gminie **Nowa Ruda** przedstawia liczba osób korzystających z różnych form pomocy społecznej. W gminie według danych GUS pomocą społeczną w 2020 r. objęte były 203 gospodarstwa domowe, w tym 148 gospodarstwa poniżej kryterium dochodowego. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej wyniosła natomiast 389 osób, w tym 299 osób poniżej kryterium dochodowego. Według danych za 2020 r. zasiłek stały został wypłacony dla 58 osób niepełnosprawnych lub będących w wieku poprodukcyjnym, zasiłek okresowy natomiast

dla 160 osób w 78 rodzinach.

Na terenie gminy **Nowa Ruda**, skala zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego jest duża, jednak dzięki władzom Gminy i Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej oraz współpracującymi z nimi jednostkami i organizacjami, zostało wprowadzone wiele form pozwalających na zapobieganiu dalszemu rozwojowi negatywnych zjawisk, jak i pomoc osobom znajdującym się w tej grupie ryzyka. W gminie został rozwinięty system wsparcia dla osób i rodzin wymagających specjalistycznej pomocy.

Głównymi problemami społecznymi, które dotyczą rodziny gminy **Pieszycy** są: bezrobocie, uzależnienie od alkoholu, narkotyków, dopalaczy wśród dorosłych oraz bezradność i niesamodzielność osób starszych. W dalszej kolejności wskazuje się w gminie na problemy takie jak niewystarczające środki finansowe, uzależnienia behawioralne wśród dzieci i młodzieży oraz uzależnienie od alkoholu, narkotyków, dopalaczy wśród dzieci i młodzieży.

Skalę problemów społecznych w gminie przedstawia liczba osób, które w 2020 r. skorzystały z różnych form pomocy społecznej: korzystający z pracy socjalnej (241 rodzin), pomoc i wsparcie z powodu niepełnosprawności (78 rodzin), pomoc społeczna z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby (60 rodzin), korzystający z usług opiekuńczych

(46 osób), korzystający z porad w związku z problemami alkoholowymi (42 osoby), korzystający z pomocy społecznej z powodu alkoholizmu (18 rodzin), osoby bezdomne korzystające ze schronienia (4).

Według danych GUS w gminie **Pieszycy** pomocą społeczną w 2020 r. było objętych 274 gospodarstw domowych, w tym 168 gospodarstw poniżej kryterium dochodowego. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej wyniosła natomiast 479 osoby, w tym 284 osoby poniżej kryterium dochodowego.

Do najczęstszych powodów udzielania pomocy społecznej w gminie **Walim** należą ubóstwo oraz bezrobocie, długotrwała lub ciężka choroba oraz niepełnosprawność. W gminie pomocą społeczną w 2020 r. według danych GUS objęte były 162 gospodarstwa domowe, w tym 112 gospodarstw poniżej kryterium dochodowego. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej wyniosła natomiast 317 osób, w tym 226 osób poniżej kryterium dochodowego.

Osoby niepełnosprawne oraz osoby borykające się z długotrwałą lub ciężką chorobą stanowią dużą liczbę wśród osób korzystających z pomocy społecznej w gminie **Walim**. Osoby takie narażone są na zagrożenie wykluczeniem społecznym, ze względu na swoje ograniczenia (często natury fizycznej). Brak lub niewystarczający poziom wyposażenia miejsc użyteczności publicznej w gminie do potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych jest częstą przyczyną ich nieintegrowania się ze środowiskiem lokalnym. Brakuje także wsparcia w formie domów dziennego pobytu lub innych tego typu placówek. Również brak zapewnienia opieki medycznej i geriatrycznej stanowi istotny problem społeczny, z jakim borykają się mieszkańcy gminy Walim, jak i całego Partnerstwa Sowiogórskiego.

Zdaniem uczestników spotkań konsultacyjnych do problemów społecznych, występujących na obszarze Partnerstwa, należy zaliczyć również ubóstwo energetyczne, a także łatwy dostęp i nadużywanie alkoholu oraz środków psychoaktywnych. Zagrożeniem dla rozwoju lokalnej społeczności może być natomiast pogarszająca się sytuacja materialna rodzin (wynikająca z rosnących kosztów życia) oraz osłabienie lub zanik więzi społecznych z powodu nadmiernego korzystania z internetu i malejących kontaktów interpersonalnych.

Szansą dla rozwoju sfery społecznej na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego, zdaniem uczestników spotkań, może być m.in. polepszenie jakości życia mieszkańców oraz budowanie tożsamości lokalnej.

Zasada równości szans i niedyskryminacji

Przestrzeganie zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami może być realizowane na obszarze planowanym do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju, poprzez projektowanie produktów oraz otoczenia tak, aby były one dostępne dla wszystkich oraz mechanizmu racjonalnych usprawnień.

Ze względu na szczególnie trudną sytuację osób z niepełnosprawnościami należy zaznaczyć istotną rolę dostępności do produktów i usług, które ułatwią osobom tym udział w życiu społeczno-gospodarczym. Infrastruktura, produkty i usługi uwzględniające potrzeby osób z niepełnosprawnościami mogą służyć wszystkim i ograniczyć bariery, z którymi napotyka się również osoby bez niepełnosprawności (np. cudzoziemcy, osoby starsze, kobiety w ciąży itp.).

Obszar planowany do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju charakteryzuje się zmianami struktury wiekowej ludności. Osoby starsze, stanowią w ostatnich latach coraz liczniejszą grupę i w znacznej części wymagają opieki i wsparcia w samodzielnym funkcjonowaniu. Powyższa sytuacja wymaga wzmocnienia i rozszerzenia działań na rzecz poprawy dostępności dla osób starszych o różnych potrzebach funkcjonalnych.

W trakcie spotkań konsultacyjnych kwestie dotyczące starzejącego się społeczeństwa oraz rosnącej liczby osób niepełnosprawnych zostało zdiagnozowane jako zagrożenie mogące w przyszłości negatywnie wpłynąć na rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego.

Obszar edukacji

Potencjał obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego buduje się m.in. poprzez przełamywanie barier w zakresie dostępu do edukacji i to już od wieku przedszkolnego.

Jak wynika z danych GUS w 2020 r. odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym był w gminach należących do Partnerstwa Sowiogórskiego niższy od średniej dla województwa dolnośląskiego. W 2020 r. na 1000 dzieci w wieku 3-5 lat opieką przedszkolną w regionie objętych było 862 dzieci. Wśród poszczególnych gmin najwyższą wartością wskaźnika w 2020 r. charakteryzowała się gmina Nowa Ruda (854) a najniższą gmina Walim (446).

Tabela 8. Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1000 dzieci w wieku 3-5 lat w 2020 r.

Głuszycza	Jedlina-Zdrój	Nowa Ruda	Pieszycy	Walim	Dolny Śląsk
700	730	854	844	446	862

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

O sytuacji szkolnictwa podstawowego świadczą m.in. wyniki egzaminu ósmoklasisty. Jak wynika z danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej (CKE), średnie wyniki egzaminu z matematyki i języka angielskiego dla szkół zlokalizowanych na terenie Partnerstwa Sowiogórskiego kształtowały się w 2020 r. na zdecydowanie niższym poziomie względem średnich wyników dla województwa dolnośląskiego.

Na podstawie poniższych danych można stwierdzić, że w przypadku egzaminu ósmoklasisty w 2020 r. wyniki powyżej średniej wojewódzkiej uzyskali jedynie uczniowie uczęszczający do szkół w gminie Nowa Ruda w przypadku egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego.

Tabela 9. Wyniki egzaminu ósmoklasisty w 2020 r.

Jednostka terytorialna	Język polski	Matematyka	Język angielski
Głuszycza	49,9	40,0	49,0
Jedlina-Zdrój	53,3	40,2	47,7
Nowa Ruda	59,9	40,9	51,5
Pieszycze	48,1	33,7	40,8
Walim	54,9	40,8	43,7
Dolny Śląsk	58,8	44,5	55,0

Źródło: opracowanie na podstawie danych CKE.

W obszarze edukacji uczestnicy spotkań konsultacyjnych zdefiniowali słabą stronę dotyczącą niewystarczającej oferty zajęć edukacyjnych, w tym rozwijających kompetencje kluczowe i cyfrowe. W poszczególnych gminach Partnerstwa pojawiały się takie problemy jak: mało atrakcyjna oferta edukacyjna, niewystarczająca oferta zajęć rozwijających kompetencje kluczowe i cyfrowe, brak zajęć dodatkowych rozwijających kompetencje kluczowe i kreatywne,

brak kursów edukacyjnych dla młodzieży, niewystarczająca oferta zajęć pozalekcyjnych (SKS, kompetencje cyfrowe, inżynieryjne).

Natomiast zagrożeniem dla rozwoju Partnerstwa Sowiogórskiego, zdaniem uczestników spotkań, może być niedostateczny zasób kadry pedagogicznej. Dodatkowo spotkania konsultacyjne ujawniły wewnętrzne dysproporcje w poziomie nauczania. W Walimiu silną stroną jest wysoki poziom edukacji szkolnej, natomiast w Jedlinie-Zdój niski poziom stanowi jeden z problemów w sferze społecznej.

Edukacja na obszarze planowanym do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju wymaga wsparcia. Powinno one dotyczyć m.in. modernizacji istniejącej infrastruktury edukacyjnej, doposażenia pracowni przedmiotowych oraz poszerzenia oferty zajęć dodatkowych, w tym rozwijających kompetencje kluczowe i cyfrowe. Należy także dążyć do wzmocnienia oferty edukacyjnej oraz poprawy jakości nauczania.

Dziedzictwo kulturowe/zabytki

Gmina **Głuszycza** jest niezwykle bogata w zabytki. Na liście Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu znajduje się 239 zarejestrowanych obiektów na terenie miasta i sołectw. Są to głównie budynki mieszkalne z drugiej połowy XIX w. i z początku XX w., pałace, wille, dwory, obiekty sakralne, ale także infrastruktura techniczna (np. wiadukt kolejowy nad ul. Kłodzką). Na szczególne wyróżnienie zasługują: ruiny zamku Rogowiec z XIII w. w Grzmiącej, drewniany kościół filialny z XVI w. pw. Narodzenia NMP w Grzmiącej, drewniany kościół filialny z XVI w. pw. Matki Bożej Śnieżnej w Sierpnicy, kościół filialny z XVI w. pw. Wniebowzięcia NMP w Głuszycy Górnej, kościół parafialny z I połowy XVIII w. pw. NMP Królowej Polski w Głuszycy, dawna gospoda „Pod Jeleniem” położona w Głuszycy przy ul. Grunwaldzkiej 44, pałac fabrykanta położony w Głuszycy przy ul. Grunwaldzkiej 21, pałac, obecnie dom mieszkalny, położony przy ul. Grunwaldzkiej 41, tkalnia mechaniczna w Kolcach, Cmentarz Ofiar Faszyzmu

w Kolcach, cmentarze ewangelickie w Łomnicy i w Sierpnicy, dom mieszkalny przy ul. Spółdzielców 2 w Grzmiącej. Niestety wiele zabytków jest zaniedbanych i wymaga remontu.

Na terenie **Jedliny-Zdrój** w rejestrze Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wpisane są 22 zabytki. To 7 nieruchomości stanowiących obecnie domy mieszkalne, 5 obiektów użyteczności publicznej, pałac, parki i oficyna Kompleksu Pałacowego „Jedlinka” oraz dworce kolejowe.

Ponadto do ewidencji zabytków wpisane są 144 zespoły i obiekty o istotnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych. Większość tych obiektów, 84 to domy mieszkalne, poza tym 20 to zabudowania użyteczności publicznej, wille 13 obiektów, 10 stanowią budynki przemysłowe i magazynowe, pozostałe to cmentarze, wiadukty, kościoły, oficyny, obory, park, dworzec i wieża ciśnień. Do pozostałych cennych kulturowo atrakcji można zaliczyć: kultura regionu (stroje ludowe, rzemiosło artystyczne, historia, legendy), wydarzenia kulturalne, sportowe (jednorazowe bądź cykliczne), ludzie i osobowości, postacie historyczne bądź działające w czasie obecnym.

Dziedzictwo kulturowe gminy **Nowa Ruda** to efekt wieloletnich procesów związanych z napływem kolejnych grup ludności, ich zwyczajów i tradycji, przenoszonych na nowy grunt i budujących nową tożsamość. Dzisiejsi mieszkańcy gminy to w dużej mierze potomkowie polskich osadników z różnych rejonów dawnej II Rzeczypospolitej oraz Europy Zachodniej. Świadectwem kultury materialnej dawnych mieszkańców są funkcjonujące do dziś domy, kościoły, budynki użyteczności publicznej, wybrane obiekty infrastruktury turystycznej oraz szlaki komunikacyjne. To wszystko, oprócz atrakcyjnego położenia geograficznego, składa się na atrakcyjność gminy.

Najbardziej charakterystyczne obiekty gminy **Nowa Ruda** to:

- Zespół pałacowo-parkowy w Bożkowie – zabytkowy pałac z XVI w. zbudowany przez Hrabiego von Magnis, rezydencja barokowo-klasycystyczna z wieżami od strony północno-wschodniej i północno-zachodniej, do pałacu przylega park z okazałymi drzewami,
- Leśniczówka w Bożkowie z XIX w. o oryginalnym kształcie,
- Dwór – Prepozytura Joanitów w Dzikowcu z XVII w.,
- Dwór Dolny we Włodowicach z XVI w.,
- Dwór w Woliborzu z XVIII w.,
- Kościoły: Kościół św. Piotra i Pawła w Bożkowie – wybudowany w latach 1704-1708, jednonawowy z zakończonym półkoliście prezbiterium, wewnątrz charakterystyczna, niezwykle rzadka w Polsce, ambona w kształcie łodzi z baldachimem w postaci żagla z 1780 r., Kościół św. Bartłomieja w Czerwieńczycach z XV w., Kościół św. Marcina w Dzikowcu z XVII w. z plebanią z XVIII w., Kościół św. Jerzego wraz z cmentarzem przykościelnym w Krajnowie z XVIII w., Kościół św. Michała Archanioła w Ludwikowicach Kł., barokowy z 1707-1708 r., Kościół św. Jakuba Apostoła z amboną w kształcie łodzi w Woliborzu, z XVI w., Kościół św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Jugowie z plebanią z XVIII w.,
- Zespół pałacowo-parkowy w Jugowie z XVIII w.,
- Krzyże pokutne w Czerwieńczycach, Dzikowcu i Woliborzu z XIV-XVI w.,
- Dworce kolejowe w Ludwikowicach Kł. (częściowo drewniany) i Bartnicy (cegłany) z XIX w.,
- Jedne z największych wiaduktów kolejowych w Polsce w Ludwikowicach Kł. i Jugowie z XIX w.,
- Dwa, drugie co do długości tunele kolejowe w kraju, w Świerkach, z XIX w. i początku XX w.,
- Pozostałości fabryki zbrojeniowej z czasów II wojny światowej, zakładu energetycznego i kopalni – jedno z największych w Europie. Obiekty położone przy ul. Fabrycznej, w okresie międzywojennym, jedna z najbardziej uprzemysłowionych europejskich ulic,
- Zespół przemysłowy huty Barbara w Przygórzu z XIX w.,
- Schroniska górskie w Sokolcu i Jugowie z XIX i XX w.,

Najcenniejszym zespołem zabytkowym w **Pieszycach** jest zespół pałacowo-parkowy położony przy pl. Zamkowym. W jego skład wchodzi: pałac i park pałacowy, fragment parku obejmujący działkę nr 17, mur obronny nad młyńskim potokiem z pozostałościami strzelnic i fragment dwóch bastionów na linii tego muru przy pałacu, fragment obronnego muru obwarowującego folwark, cylindryczna baszta w południowo-wschodniej części założenia oraz mur ceglany po stronie północnej założenia wraz z oszkarpowaniem.

W centrum Rościszowa znajduje się pałac, obecnie Ośrodek Wypoczynkowy „Kasztel”. Budowla pochodząca z XVIII w. o wyglądzie barokowo-klasycystycznym, w XIX w. znacznie przebudowana. W dolnej części Rościszowa znajduje się Sanatorium Przeciwgruźlicze datowane na 1898 r. Zabudowa nosi cechy architektury eklektyczno-secesyjnej z licznymi detalami i elementami nawiązującymi do modnego na przełomie stuleci „stylu kurortowego”.

Do pozostałych ważniejszych obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków należą kościoły:

- Kościół p.w. św. Antoniego w Pieszycach – zlokalizowany przy ul. Kopernika – wzniesiony w 1873 r. dla ewangelików i restaurowany w latach 1972-73, budowla wzniesiona na planie krzyża w stylu

neogotyckim, posiada czteroprzęsłowy korpus oraz transept i prezbiterium wielobocznie zakończone, na osi kościoła stoi wysoka strzelista wieża zakończona iglicowym hełmem,

- Kościół p.w. św. Jakuba – położony przy ul. Kościelnej – budynek wzmiankowany już w 1258 r., gotycka budowla orientowana z salowym wnętrzem, prezbiterium o wielobocznym zakończeniu przykryte jest sklepieniem krzyżowo-żebrowym, przy czym wsporniki żeber ozdobiono maskami,
- Kościół p.w. św. Bartłomieja – - położony w Rościszowie – kościół został wybudowany ok. 1392 r., a następnie przebudowany XVIII w., obiekt jednonawowy, orientowany,
- Kościół p.w. Aniołów Stróżów – położony w Kamionkach – obiekt po raz pierwszy wzmiankowany w XIV w., budowla barokowo-klasycystyczna, posiada charakter salowy na rzucie prostokąta, z kwadratową wieżą zwieńczoną ostrosłupowym hełmem z prześwitem,
- Kościół p.w. św. Jana Nepomucena – zlokalizowany w Piskorzowie – obiekt wzniesiony przez ewangelików ok. 1654 r., po 75 latach został przejęty przez katolików i przebudowany kilkakrotnie, obecnie stanowi bezstyłową budowlę ceglana, założoną na rzucie prostokąta.

Na atrakcyjność gminy **Walim** ma wpływ, oprócz położenia geograficznego, duża liczba zabytków i obiektów dziedzictwa kulturowego znajdujących się na jej terenie. Najważniejsze z nich to:

- Sztolnie – wybudowane w okresie II wojny światowej podziemia, tworzone pod kryptonimem „Riese” (Olbrzym), do dziś nie znany jest cel ich budowy – razem jest ich siedem, natomiast na terenie gminy znajdują się dwie: „Sztolnie Walimskie” oraz „Jawornik”.
- Zamek Grodno – XIII w. budowla znajdująca się na terenie Rezerwatu przyrody Góra Choina – mimo tego, że część zamku została zniszczona na przestrzeni wieków, to nadal zachwyca on swoim urokiem – na szczególną uwagę zasługują renesansowe portale oraz grafitowe dekoracje budynku bramnego,
- Zapora wodna na Jeziorze Bystrzyckim – zabytek techniki powstały w latach 1911-1914, jako jeden z wielu zbiorników retencyjnych w Sudetach,
- Żelazna lipa – odlew żeliwny pnia lipy wykonany w 1858 r. upamiętniający Fryderyka II, który zatrzymał się w karczmie na Podlesiu w dniu 22 lipca 1762 r. po wygranej bitwie nad wojskami austriackimi,
- Liczne zbytkowe kościoły i kamieniczki – w większości wpisane do rejestru zabytków,
- Krzyże pokutne – usytuowane:
  - o dwa z XIV-XV w. w Glinnie koło kościoła,
  - o trzy z XIV-XVI w. w Zagórzcu Śląskim – dwa na terenie Zamku Grodno a jeden przy ul. Drzymały,
  - o jeden z XV-XVI w. w Niedźwiedzicy przy cmentarzu,
- Stare cmentarze – z okresu II wojny światowej, jak i z wielu lat poprzedzających ten okres, usytuowane na terenie całej gminy – na uwagę zasługuje cmentarz w Walimiu z kwaterą Ofiar Terroru Hitlerowskiego.

Dziedzictwo kulturowe oraz zabytki są niewątpliwie jednym z najistotniejszych potencjałów rozwojowych Partnerstwa Sowiogórskiego.

Uczestnicy spotkań konsultacyjnych jako silne strony LGD wskazali m.in.: dużą liczbę obiektów zabytkowych oraz różnorodnych atrakcji turystycznych. Uczestnicy spotkań w poszczególnych gminach Partnerstwa wskazywali potencjały obszaru dotyczące m.in.:

- dziedzictwa kulturowego i historycznego,
- niematerialnego dziedzictwa (krajobraz i imprezy),
- atrakcyjnych muzeów i historii związanych z górnictwem,
- atrakcyjnych historii tajemnic z okresu II wojny światowej,
- tradycji uzdrowiskowych,
- zabytków architektury,
- ciekawych miejsc historyczne,
- bogatej oferty kulturalnej.

Zasoby ludzkie, rozumiane jako wielokulturowa historia, różnorodność etniczna czy chociażby aktywnie działające Koła Gospodyń Wiejskich (kultywujące tradycje lokalne), również zostały wskazane przez uczestników konsultacji jako silne strony Partnerstwa Sowiogórskiego.

Do słabych stron uczestnicy zaliczyli zły stan techniczny zabytków (w tym zdewastowane obiekty i pustostany), zanikanie funkcji uzdrowiskowej (Jedlin-Zdrój) czy niską aktywność społeczną mieszkańców przejawiającą się m.in. niewielką frekwencją w organizowanych wydarzeniach i imprezach kulturalnych. Natomiast jako zagrożenia wskazali nasilającą się niechęć do aktywności i uczestnictwa w życiu lokalnej społeczności oraz brak źródeł finansowania m.in. na niszczące zabytki architektury posiadające walory turystyczne i potencjał biznesowy.

Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości

Poszczególne gminy Partnerstwa Sowiogórskiego posiadają odrębne, indywidualne cechy rozwoju, jednak wszystkie dotknięte są upadkiem przemysłu i zahamowaniem rozwoju gospodarczego regionu, opartego głównie na przemyśle wydobywczym oraz lekkim. Na obszarze planowanym do objęcia LSR w 2020 r. zarejestrowanych było ogółem

4267 podmiotów gospodarczych, z czego większość stanowiły przedsiębiorstwa prywatne (3877 podmiotów). W porównaniu do 2014 r. nastąpił wzrost liczby podmiotów o ok. 11,4%. W 2014 r. według GUS zarejestrowanych było 3832 podmiotów gospodarczych, w tym 3436 prywatnych.

Tabela 10. Podmioty wpisane do rejestru REGON w gminach obszaru LGD Partnerstwo Sowiogórskie

Wyszczególnienie	Podmioty gospodarki narodowej – ogółem			Sektor prywatny – ogółem		
	2014	2020	2014=100	2014	2020	2014=100
Głuszycza	920	1 064	115,7	764	899	117,7
Jedlina-Zdrój	476	514	108,0	464	493	106,3
Nowa Ruda	784	908	115,8	759	867	114,2
Pieszycze	1 022	1 118	109,4	922	1 053	114,2
Walim	630	663	105,2	527	565	107,2
Partnerstwo Sowiogórskie	3 832	4 267	111,4	3 436	3 877	112,8
Dolny Śląsk	351 121	396 046	112,8	335 478	373 336	111,3

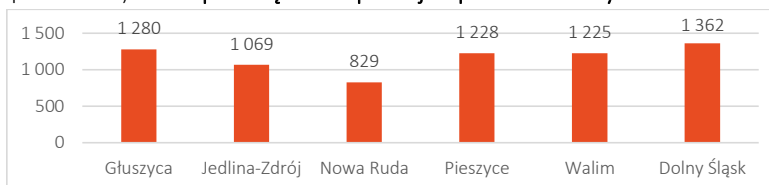
Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

Zaznaczyć jednak należy, że wzrost liczby podmiotów gospodarczych na obszarze Partnerstwa był wolniejszy niż w województwie dolnośląskim (12,8%). Prowadzi to do wniosku, że LGD rozwija się wolniej niż województwo, w rezultacie jego pozycja gospodarcza na Dolnym Śląsku uległa na przestrzeni analizowanych lat osłabieniu.

Najwyższy potencjał gospodarczy, mierzony liczbą przedsiębiorstw sektora prywatnego, wykazała gmina Pieszycze (1053 podmioty) a najniższy gmina Jedlina-Zdrój (493 podmioty).

Na obszarze planowanym do objęcia LSR według GUS w 2020 r. funkcjonowało: 4140 podmiotów zatrudniających do 9 pracujących, 110 podmiotów zatrudniających od 10 do 49 pracujących, 16 podmiotów zatrudniających od 50 do 249 pracujących, 1 podmiot zatrudniający od 250 do 999 pracujących. Dominują przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 50 pracowników (99,6% podmiotów). **Liczba przedsiębiorstw poniżej 50 pracowników wyniosła 4250.**

Przedsiębiorczość na obszarze LGD jest na średnim poziomie, wskaźnik podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców, ukazuje poziom niższy w całym obszarze LGD od średniego poziomu dla Dolnego Śląska.

Rysunek 10. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności w 2020 r.

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

Wśród poszczególnych gmin najwyższą wartością wskaźnika w 2020 r. charakteryzowała się gmina Głuszycza (1280) a najniższą gmina Nowa Ruda (829).

Analiza struktury przedsiębiorstw według sekcji, w których funkcjonują prowadzi do wniosku, że na obszarze LGD dominowały podmioty związane z:

- działalnością związaną z obsługą rynku nieruchomości (Sekcja L) – 858 podmiotów,
- budownictwem (Sekcja F) – 609 podmiotów,
- handlem hurtowym i detalicznym, naprawą pojazdów samochodowych, włączając motocykle (Sekcja G) – 600 podmiotów.

W 2020 r. w ramach powyższych sekcji działało łącznie 457 podmiotów, co stanowiło ok. 50,6% ogółu podmiotów funkcjonujących w LGD. Podmioty te posiadają więc kluczowe znaczenie dla rozwoju obszaru.

Tabela 11. Podmioty wpisane do rejestru REGON według sekcji PKD na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego

Podmioty według Sekcji PKD		2014	2020	2014=100
Sekcja A	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	68	47	69,1
Sekcja B	Górnictwo i wydobywanie	142	4	2,8
Sekcja C	Przetwórstwo przemysłowe	187	421	225,1
Sekcja D	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	374	85	22,7
Sekcja E	Dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	52	34	65,4
Sekcja F	Budownictwo	295	609	206,4
Sekcja G	Handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	652	600	92,0
Sekcja H	Transport i gospodarka magazynowa	133	157	118,0
Sekcja I	Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	139	111	79,9
Sekcja J	Informacja i komunikacja	119	112	94,1
Sekcja K	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	79	73	92,4
Sekcja L	Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	752	858	114,1
Sekcja M	Działalność profesjonalna naukowa i techniczna	160	221	138,1
Sekcja N	Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	84	116	138,1
Sekcja O	Administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	25	24	96,0
Sekcja P	Edukacja	135	112	83,0
Sekcja Q	Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	143	168	117,5
Sekcja R	Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	57	84	147,4
Sekcja S i T	Pozostała działalność usługowa, Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników, gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	225	250	111,1

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS.

Głuszycza jest gminą dotkniętą upadkiem dużych zakładów przemysłowych, które dawały pracę mieszkańcom w wieku produkcyjnym. Powstałe bezrobocie strukturalne na lata zepchnęło znaczną część mieszkańców do strefy korzystającej z pomocy socjalnej. Jednak korzystne położenie geograficzne i piękno otaczającej przyrody dają gminie duże możliwości rozwoju turystyki i agroturystyki. Według danych GUS w gminie Głuszycza na koniec 2020 r. zarejestrowanych było 1064 podmiotów gospodarczych. Biorąc pod uwagę strukturę działających na terenie gminy podmiotów gospodarczych, możliwość pozyskania inwestorów z zewnątrz oraz potencjał w postaci korzystnego położenia geograficznego, słusznym wydaje się rozwój szeroko rozumianego przemysłu turystycznego.

Gmina **Jedlina-Zdrój** jako miejscowość uzdrowiskowa ma ograniczone możliwości rozwoju przedsiębiorczości z uwagi na ochronę leczniczych naturalnych warunków klimatu, środowiska przyrodniczego i wydobywanych wód mineralnych. Dlatego też kierunki rozwoju przedsiębiorczości muszą uwzględniać ograniczenia zawarte w przepisach

i dokumentach określających możliwości funkcjonowania uzdrowiska i priorytety jego rozwoju. Stąd też z obszaru całego miasta przez wiele lat eliminowany był przemysł i usługi szczególnie uciążliwe dla uzdrowiska i jego naturalnych zasobów leczniczych a preferowane działalności sprzyjające i służące rozwojowi uzdrowiska, turystyki i rekreacji oraz innych niezbędnych dla prawidłowego zaspakajania potrzeb wspólnoty samorządowej. Według danych GUS w na koniec 2020 r. zarejestrowanych było w gminie 514 podmiotów gospodarczych.

W gminie **Nowa Ruda** według danych GUS w na koniec 2020 r. zarejestrowanych było 908 podmiotów gospodarczych. Warto podkreślić, że na tle pozostałych gmin wchodzących w skład LGD, na przestrzeni lat 2014-2020

gmina odnotowała najwyższy wzrost liczby podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON (15,8%). Zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności Gospodarczej, największa część, tj. 208 stanowią podmioty zajmujące się handlem hurtowym, detalicznym, naprawą pojazdów samochodowych. Następnie 160 podmiotów działa w zakresie usług budowlanych. Na terenie gminy są też 73 zakłady zajmujących się przetwórstwem przemysłowym, kolejne 53 przedsiębiorstwa działają w zakresie rolnictwa, leśnictwa łowiectwa i rybactwa.

Według danych GUS za 2020 r. na terenie gminy **Pieszycy** podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON było ogółem 1118, z czego 63 w sektorze publicznym oraz 1053 w sektorze prywatnym. W okresie 2014-2020 nastąpił wzrost zarejestrowanych nowych podmiotów o 9,4%.

Na terenie gminy **Walim** na koniec 2020 r. według danych GUS zarejestrowane były 663 podmioty gospodarcze. Najwięcej, bo 137 zajmuje się działalnością związaną z obsługą rynku nieruchomości. Następnie 107 podmiotów działa jako placówki handlowe zajmujące się sprzedażą hurtową bądź detaliczną, 76 prowadzi usługi budowlane.

Spotkania konsultacyjne z mieszkańcami obszaru oraz partnerami społeczno-gospodarczymi pozwoliły na określenie słabych stron Partnerstwa w sferze gospodarczej. Zdaniem uczestników tych spotkań należą do nich: brak przemysłu i dużych zakładów pracy, niewystarczające wsparcie lokalnych przedsiębiorstw, brak infrastruktury dla przedsiębiorstw, brak usług rzemieślniczych i specjalistycznych.

Uczestnicy spotkań z poszczególnych gmin diagnozowali problemy dotyczące przede wszystkim braku: infrastruktury dla przedsiębiorstw, usług rzemieślniczych i specjalistycznych, lokali na działalność gospodarczą, dużych zakładów pracy, przemysłu, wsparcia finansowego na wyposażenie przedsiębiorstw, zainteresowania dużych pracodawców oraz instytucji otoczenia biznesu (IOB). Wśród słabych stron pojawiły się także takie wskazania jak: zanikanie „małego” handlu, niewystarczające wsparcie drobnego biznesu czy mała atrakcyjność obszaru do lokowania przedsiębiorstw zwłaszcza dużych wynikająca głównie z ukształtowania terenu i niskiej dostępności komunikacyjnej (duża odległość od autostrady A4, wąskie górskie drogi).

Do zagrożeń, które mogą utrudnić dalszy rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego w sferze gospodarczej, uczestnicy spotkań zaliczyli: niestabilność sytuacji w kraju i za granicą, inflację, biurokrację, brak źródeł finansowania.

Szansą dla rozwoju sfery gospodarczej na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego, zdaniem uczestników spotkań, może być bliskość Specjalnej Strefy Ekonomicznej oraz funkcjonowanie na terenie Partnerstwa strefy aktywności gospodarczej, a także spodziewane uruchomienie i dostępność środków unijnych.

Rolnictwo i rynek rolny

Powszechny Spis Rolny 2020 (PSR 2020) został prowadzony w całej Polsce, według stanu na dzień 1 czerwca 2020 r. Jego wyniki stanowią źródło, które pozwala scharakteryzować rolnictwo obszaru planowanego do objęcia LSR. Na obszarze Partnerstwa według PSR 2020 funkcjonowały 1023 gospodarstwa rolne o średniej powierzchni 12,44 ha. Należy zaznaczyć, że w podziale na grupy obszarowe użytków rolnych, dominującą pozycję stanowiły gospodarstwa rolne o powierzchni od 1 do 5 ha, które stanowiły blisko połowę gospodarstw rolnych na obszarze LGD.

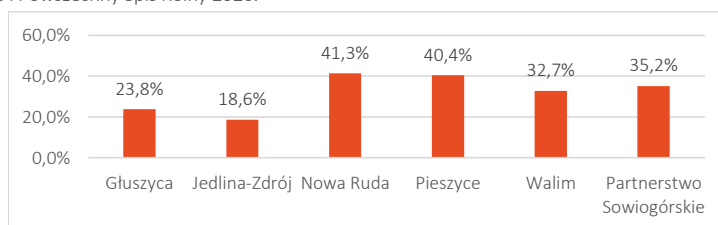
Liczba pracujących w gospodarstwach rolnych (członkowie rodziny i pracujący najemni stali) wyniosła 1812 osób.

Tabela 12. Gospodarstwa rolne

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw	Pracujący w gospodarstwach	Średnia powierzchnia [ha]
Głuszycza	136	213	10,87
Jedlina-Zdrój	19	34	17,05
Nowa Ruda	468	857	12,32
Pieszycy	184	285	13,95
Walim	216	423	11,99
Partnerstwo Sowiogórskie	1 023	1 812	12,44

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS i Powszechny Spis Rolny 2020.

Wśród poszczególnych gmin największym udziałem powierzchni gospodarstw rolnych w powierzchni ogółem charakteryzowała się gmina Nowa Ruda (41,3%) a najniższą gmina Jedlina-Zdrój (18,6%). Średnia wartość niniejszego wskaźnika dla obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego wyniosła 35,2%.

Rysunek 11. Udział powierzchni gospodarstw rolnych w powierzchni ogółem

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS i Powszechny Spis Rolny 2020.

Biorąc pod uwagę powierzchnię zasiewów upraw, na analizowanym obszarze dominują zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi a w następnej kolejności rzepak i rzepik, buraki cukrowe, ziemniaki i warzywa gruntowe. Niestety w przypadku produkcji zwierzęcej dane PSR 2020 są niepełne co utrudnia odpowiednie wskazanie głównych kierunków produkcji rolniczej.

W obszarze rolnictwa uczestnicy spotkań konsultacyjnych wskazali na niską jakość gruntów rolnych jako słabą stronę i zmniejszenie ilości gospodarstw rolnych jako możliwe zagrożenie dla dalszego rozwoju Partnerstwa Sowiogórskiego.

Obszary atrakcyjne turystycznie

Obszar posiada duże walory i możliwości rozwoju turystyki oraz agroturystyki. Wobec likwidacji wielu zakładów przemysłowych w całym rejonie (zwłaszcza przemysłu węglowego i lekkiego) i utraty znacznej części stanowisk pracy, turystyka ma do wypełnienia niezwykle istotną rolę w aktywizacji gospodarczej całego regionu.

Gmina **Głuszycza** oferuje turystom atrakcje o bardzo zróżnicowanym charakterze. Do jednej grupy należą atrakcje dla osób poszukujących spokojnego wypoczynku, urozmaiconego pobytom w interesujących miejscach, do drugiej atrakcje dla osób poszukujących aktywnych form wypoczynku. Do pierwszej kategorii należą:

- udostępnione do zwiedzania Podziemne Miasto Osówka – z obiektami podziemnymi i naziemnymi, jeden z kompleksów budowanych przez hitlerowców pod kryptonimem „Riese”,
- inne kompleksy i obiekty budowane pod kryptonimem „Riese”, położone w Masywie Włodarza – kompleks Soboń, Głuszycza, Moszna,
- funkcjonująca, XIX w. linia kolejowa Wałbrzych – Kłodzko z wiaduktami i tunelami,
- niezwykle walory krajobrazowe Obniżenia Górnej Bystrzycy,
- grzybne świerkowo-bukowe lasy,
- zarybiony zalew w byłym kamieniołomie na Ostoi,
- głuszyckie, zarybione stawy w Dolinie Marcowego Potoku,
- gęsta sieć szlaków pieszych, m.in. szlak Sudecki im. M. Orłowicza przez Jedlińską Kopę, Przełęcz Marcowa na Wielką Sowę, czarny Szlak Martyrologii,
- bezpośrednie sąsiedztwo z miejscowością Janowiczki w Czechach oraz wieżą widokową na Ruprechtickim Szpiczaku,
- taras widokowy na Gomólniku Małym 809 m n.p.m.,
- poszerzająca się oferta noclegowa i gastronomiczna,
- Muzeum Inżynierii i Techniki Motoryzacji w organizacji.

Do drugiej kategorii (dla osób poszukujących aktywnych form wypoczynku) należą:

- trasy rowerowe Strefy MTB,
- rolkostrada i skatepark,
- trasy narciarstwa biegowego na pograniczu z Czechami,
- dobre warunki lotne i lądowisko dla paralotniarzy w terenie Grzmiącej,
- szlaki i baza do uprawiania turystyki konnej,
- lodospady i możliwość uprawiania wspinaczki lodowej w byłym kamieniołomie na Ostoi w Górach Suchych,
- dobre warunki do organizacji rajdów samochodów terenowych offroad w okolicach Kamyków, czyli byłej kopalni melafiru,
- Cesarskie Skalki w Masywie Włodarza – wspinaczka skałkowa (naturalne ścianki wspinaczkowe), buldering,
- wyciągi narciarskie w Łomnicy,
- korzystne warunki do uprawiania skitouringu,
- czynny w sezonie letnim basen miejski z trzema nieckami,
- całoroczna kryta pływalnia „Delfinek”,
- łowiska pstrąga wraz ze smażalniami ryb.

Na terenie gminy **Głuszycza** funkcjonuje wiele gospodarstw agroturystycznych oferujących możliwość całorocznego wypoczynku. Obiekty posiadają udogodnienia dla rodzin z dziećmi, np. możliwość skorzystania z wyposażenia dla dzieci dostęp do placu zabaw, trampoliny lub wypożyczenie sprzętu turystycznego. Gospodarstwa oferują naukę

jazdy konnej, możliwość uprawiania turystyki konnej czy też wędkowanie w zarybionych stawach. Do tych podmiotów należą: „Agroturystyka Arkadia”, „Agroturystyka Bajka”, „Agroturystyka Łomnica”, „Agroturystyka Gościniec”, „Agroturystyka Finezja”, „Agroturystyka Leszczynowe Wzgórze”, „Agroturystyka Pod Ostoją”, „Agroturystyka Podkówka”, „Agroturystyka Pograniczna”, „Agroturystyka i Stajnia Przy Sadzie”, „Agroturystyka u Gosi”, Dom Wakacyjny „Blu Raj”, Dom w górach „Sowia Kropla Życia”, Domki wakacyjne „Sovanova”, Gospoda Sudecka Doliny Rybnej, „Gościniec Brodowo”, Grzmiąca Chatka, „Nocleg u Sowy” Pokoje Gościnne, Pod Soboniem – wynajem pokoi, Pokoje gościnne – Jarosław Sokołowski, „Wzgórze Artystów”, Rezydencja Klonowa. Ponadto w ostatnim czasie znacznie zaczęła się rozwijać baza apartamentów do wynajęcia, które można zarezerwować za pośrednictwem znanych portali internetowych. Miłośnicy jazdy na rowerach mogą skorzystać z myjek rowerowych i serwisu rowerowego oraz z wypożyczalni rowerów. W sezonie zimowym czynna jest wypożyczalnia i serwis nart biegowych. Natomiast baza gastronomiczna to z kolei: restauracja „Jadło”, kawiarnia NOWA Pub & Pizza, Klubokawiarnia REDUTA, Podziemne Miasto Osówka – restauracja, łowisko Pstrąga „Złota Woda”, Pizzeria MONA, Restauracja „Łomnicka Chata”, smażalnia ryb Doliny Rybnej, smażalnia ryb BRODOWO.

Rozwój turystyki, rekreacji i wypoczynku jest szansą ożywienia gospodarczego gminy **Jedlina-Zdrój**. Jest to dziedzina stanowiąca istotne uzupełnienie uzdrowskiego charakteru miasta i lecznictwa uzdrowskiego. Z uwagi na eliminację z terenu uzdrowskiego uciążliwej działalności gospodarczej, usługi w zakresie turystyki, rekreacji i wypoczynku są tą gałęzią gospodarczą, której intensywny i wszechstronny rozwój jest ze wszech miar pożądanym.

Miasto posiada infrastrukturę dla turystyki aktywnej, rekreacji i wypoczynku całorocznego: szlaki turystyczne, wyciąg narciarski z naśnieżanym stokiem, całoroczny tor saneczkowy, kort tenisowy, ścieżki rekreacyjne, boiska sportowe, polany widokowe i rekreacyjne, trasy rowerowe, itp. Wymieniona infrastruktura to najważniejsze elementy Uzdrawiskowego Szlaku Turystyczno-Rekreacyjnego. Szlak jest wzbogacany dalszymi inwestycjami miejskimi

(m.in. modernizacja Parku Zdrojowego z miejscami do rekreacji i wypoczynku, Parku Aktywności Czarodziejska Góra oraz Kompleksu Sportowo-Rekreacyjnego Active).

Do infrastruktury turystycznej należy zaliczyć szlaki turystyczne oraz trasy rowerowe przebiegające przez Jedlinę-Zdrój. Trasy turystyczne znakowane są szlakami przez Oddział Wałbrzyski PTTK. Przez miasto przebiegają piesze szlaki górskie jak:

- czerwony – Szlak Główny Sudecki im. Orłowicza,
- niebieski – Międzynarodowy Długodystansowy Szlak Pieszy,
- żółty – szlak pieszy,
- czarny – szlak pieszy.

Największą atrakcją turystyczną w mieście jest Zespół Pałacowo-Hotelowy w Jedlinie, który w szybkim tempie odzyskuje dawną świetność i przyciąga rocznie tysiące turystów, którzy zainteresowani są historią Dolnego Śląska, a w szczególności tajemnicami II wojny światowej związanymi w tym rejonie z kompleksem „Riese”. W sąsiedztwie Pałacu wybudowano także kolejną atrakcję Browar „Jedlinka” z zapleczem gastronomicznym i hostelem.

W mieście baza noclegowa jest dość dobrze rozwinięta. Funkcjonuje tu: trzygwiazdkowy, Hotel „Jedlinka”, willa „Kwiaty Polskie”, Oberża PRL, pokoje gościnne „Moniuszko”, pokoje gościnne i Gospodarstwo Agroturystyczne „Zacisze Trzech Gór”, Hotel Charlotta. Istniejąca baza noclegowa jest bardzo zróżnicowana pod względem warunków i wyposażenia. W gminie funkcjonują obiekty z pokojami gościnnymi, które dysponują średnio 17 do 20 miejscami noclegowymi, w tym jeden z 50 miejscami noclegowymi.

Bazę gastronomiczną tworzą: Restauracja w Hotelu „Jedlinka”, „Oberża PRL”, „Restauracja Industrialna”, kawiarnia „Słodkie Sny”, Browar „Jedlinka” oraz Restauracja „Włoska Nonna”.

Bogate walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy **Nowa Ruda** mają duży wpływ na rozwój turystyki, a położenie stwarza naturalne warunki wypoczynkowe ze względu na górzysty charakter. Zachodnia część gminy leży w obrębie obniżenia Nowej Rudy, które od strony północno-wschodniej graniczy z masywem Gór Sowich, a od południowo-zachodniej ze Wzgórzami Włodzickimi, a dalej z pasmem Gór Stołowych.

Atrakcyjność turystyczną gminy **Nowa Ruda** podnoszą:

- udostępnione do zwiedzania Muzeum Przy Tunelu w Świerkach oraz Muzeum Techniki Militarnej Molke w Ludwikowicach Kł.,
- liczne obiekty zabytkowe wymienione w poprzednich rozdziałach,

- funkcjonująca, XIX w. linia kolejowa Wałbrzych – Kłodzko z wysokimi wiaduktami i długimi tunelami, wyjątkowe na skalę kraju,
- gęsta sieć szlaków pieszych, m.in. szlak Sudecki im. M. Orłowicza,
- niezwykle walory krajobrazowe Wzgórz Włodzickich z wieżą widokową odnowioną w 2018 r. oraz jedynymi w kraju pieszymi szlakami literackimi, związanymi z noblistką Olgą Tokarczuk. Przez Wzgórze Włodzickie prowadzi także tematyczny, ciekawy szlak „Cztery wieże”,
- bezpośrednie sąsiedztwo z miejscowością Šonov, z której prowadzi jeden ze szlaków literackich,
- bliskie sąsiedztwo z czeskim partnerem - miastem Broumov,
- bezpośrednie sąsiedztwo z wieżami widokowymi – Kalenica (odnowiona w 2022 r.), Wielka Sowa (w 2023 r. w trakcie remontu),
- poszerzająca się oferta noclegowa i gastronomiczna,
- Trójpąński Kamień w Bartnicy – unikatowy kamień graniczny o wysokości 1,6 m na szczycie Leszczyńca z 1732 r. położony na dawnym styku Śląska, Czech i Hrabstwa Kłodzkiego.

Atrakcyjność gminy **Nowa Ruda** podnosi możliwość zwiedzania jej oraz uprawiania różnych sportów przez cały rok. Zapleczem są:

- schronisko „Zygmuntówka” w Jugowie, schronisko turystyczne „Orzeł” w Sokolcu,
- liczne obiekty noclegowe, głównie gospodarstwa agroturystyczne,
- wyciągi orczykowy „Rymarz” o długości zjazdowej 600 m – Przełęcz Jugowska,
- wyciąg orczykowy „Sokół” o długości zjazdowej 600 m, trasy zjazdowe trudna i łatwa – Przełęcz Sokola,
- wyciąg orczykowy „Przy-Górze” w Przygórzu, trasa zjazdowa łatwa,
- Centrum Rekreacji „Harenda” w Ludwikowicach Kłodzkich: akwen z wypożyczalnią sprzętu wodnego (kajaki, rowery wodne), zwierzyńiec,
- poligon do paintballu, arena i tor dla quadów w Dzikowcu,
- trasy rowerowe Strefy MTB, trasa rowerowa (asfaltowa) biegnąca z Nowej Rudy przez Włodowice, Ścinawkę Górną do Broumova,
- trasy narciarstwa biegowego na pograniczu z Czechami,
- dobre warunki lotne i lądowisko dla paralotniarzy na szczycie Żmij,
- szlaki i baza do uprawiania turystyki konnej (Wzgórze Włodzickie).

Gminie **Nowa Ruda** zależy na wykorzystaniu swoich walorów, w których jest ogromny potencjał, do rozwoju turystyki. Robi to poprzez: wzbogacanie i promowanie oferty turystycznej, rozwijanie infrastruktury turystycznej, różnicowanie oferty, indywidualizując ją dla dzieci, osób dorosłych, rodzin, seniorów, sportowców itp., dążenie do podniesienia estetyki wsi, pielęgnowanie dziedzictwa kulturowego, dążenie do jego efektywnego wykorzystania, efektywne wykorzystanie walorów środowiska naturalnego, zmierzanie do właściwego znakowania szlaków turystycznych.

Analiza walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego gminy **Pieszycy** pozwala zidentyfikować kilka elementów, które mogą wpłynąć na rozwój turystyki na jej terenie. Gmina położona jest na obrzeżach Parku Krajobrazowego

Gór Sowich. W Parku Krajobrazowym, jak i okolicach Pieszyc żyją liczne gatunki fauny i flory. Specyficznym elementem walorów przyrodniczo-krajobrazowych, który umożliwia obserwację otaczającego środowiska jest punkt widokowy na szczycie Wielkiej Sowy, z którego rozciąga się wspaniała panorama Sudetów i Przedgórze Sudeckiego.

Na obszarze gminy **Pieszycy** jest dość dobrze rozbudowana sieć szlaków turystycznych i tras rowerowych. Zimą zaś gmina staje się doskonałym miejscem do uprawiania sportów zimowych. Dodatkowym atutem wpływającym korzystnie na atrakcyjność walorów turystycznych jest stale rozwijająca się baza hotelowa i agroturystyczna.

Wieża widokowa na Wielkiej Sowie została udostępniona turystom w 1906 r. Na jej szczyt wchodzi się kolejno schodami zewnętrznymi i wewnętrznymi z przejściem przez wewnętrzną kondygnację widokową z 14 oknami. Ze szczytu, można podziwiać panoramę od Karkonoszy po Masy Śnieżnika. Szczyt Wielka Sowa liczy 1015 m n.p.m. Ze względu na ukształtowanie terenu, warunki krajobrazowe, ich różnorodność, bliskość dużych aglomeracji miejskich oraz szereg zabytków, na terenie gminy **Walim** istnieje możliwość prowadzenia działalności turystycznej

przez cały rok. Od wiosny do jesieni – turystyka piesza, rowerowa, nordic walking. Zimą – narciarstwo zjazdowe, biegowe, snowboard. Gmina charakteryzuje się bardzo dobrze rozwiniętą bazą noclegową o zróżnicowanym standardzie, od hotelu 4* po dużą sieć gospodarstw agroturystycznych, z ponad tysiącną liczbą miejsc noclegowych.

Na terenie gminy **Walim** znajduje się sieć szlaków turystycznych, które umożliwiają turystom wędrowanie po Górach Sowich i Górach Czarnych oraz wejście na najwyższy szczyt Gór Sowich – Wielką Sowę. Najważniejsze z nich to:

- Główny Szlak Sudecki im. M. Orłowicza, prowadzący głównymi grzbietami Sudetów o długość ok. 390 km – w gminie Walim szlak rozpoczyna się w Rzeczce przechodzi przez Przełęcz Sokolą na Wielką Sowę,
- Długodystansowy Międzynarodowy Szlak E-3 Atlantyk – Morze Czarne, znakowany kolorem niebieskim, Polski odcinek na terenie Sudetów ma długość ok. 220 km i jest wariantem Głównego Szlaku Sudeckiego – przez Gminę Walim przebiega od Dzieńmorowic poprzez Lisią Skalę, Zagórze Śląskie, Michałkową, Glinno na Przełęcz Walimską i dalej na Wielką Sowę,
- Szlak Zamków Piastowskich, znakowany kolorem zielonym, długości ok. 146 km, łączy 15 zamków i grodów – szlak przebiega od Zamku Grodno w Zagórzu Śląskim poprzez Zamek Bolków do Zamku Grodziec,
- Szlak Martyrologii, znakowany kolorem czarnym biegnie od byłej stacji PKP w Jugowicach poprzez Jugowice Górne, Walim, Osówkę, Kolce do byłej stacji PKP w Głuszycy Górnej – szlak ten przebiega przez większość obiektów budowanych w okresie II wojny światowej pod kryptonimem „Riese”,
- Szlak Żółty, znakowany kolorem żółtym – rozpoczyna się na przystanku autobusowym w Walimiu i biegnie przez Małą Sowę, Wielką Sowę do Pieszyc.

Walory krajobrazowe gminy **Walim** związane są z otoczeniem Zamku Grodno, w Zagórzu Śląskim, gdzie znajduje się rezerwat „Góra Choina” o powierzchni 19,31 ha, powołany dla ochrony walorów krajobrazowych i porastających zamkowe wzgórze zbiorowisk leśnych. Teren gminy Walim w znacznej części leży w granicach obszaru NATURA 2000 „Ostoja Nietoperzy Gór Sowich”.

Na terenie gminy **Walim** znajdują się pomniki przyrody, w tym:

- Pomniki przyrody ożywionej:
  - Lipa drobnolistna – Walim ul. Kilińskiego 3 (obwód pnia 540 cm, wysokość 22 m, rozpiętość korony 20 m, wysokość korony 18 m, szacunkowy wiek 230 lat),
  - Lipa szerokolistna – Zagórze Śląskie, dziedziniec Zamku Grodno (obwód pnia 660 cm, wysokość 18 m, rozpiętość korony 16 m, wysokość korony 15 m, szacunkowy wiek 260 lat),
- Pomniki przyrody nieożywionej:
  - Babi Kamień – naturalna forma skalna – obiekt znajduje się w lesie, obręb Walim, poza oznakowanymi szlakami turystycznymi i jest trudno dostępny,
  - Sępik – naturalna forma skalna – obiekt znajduje się w lesie, obręb Walim, poza oznakowanymi szlakami turystycznymi, prowadzi do niego nieoznakowana ścieżka z dna doliny.

Gmina **Walim** dąży do dynamicznego rozwoju, stawia przed sobą wiele priorytetów. Najważniejszy z priorytetów to turystyka, a dokładniej jej stały rozkwit. W tym celu gmina i jej pomioty:

- nieustannie wzbogaca ofertę turystyczną, tworzy produkty lokalne,
- efektywnie promuje swoje zasoby przy użyciu wszelkich dostępnych mechanizmów, tj. internet, media, wydarzenia kulturalno-rozrywkowe organizowane na terenie gminy, targi turystyczne,
- wspiera urozmaiconą ofertę hotelową i gastronomiczną współpracując z obiektami,
- dąży do stworzenia dogodnej infrastruktury turystycznej i drogowej – dla podniesienia atrakcyjności i rozwoju gminy, konieczna jest rozbudowa sieci i urządzeń infrastruktury technicznej, a także jej unowocześnienie, wraz z ogólną poprawą estetyki gminy,
- tworzy turystyczne oferty prorodzinne dostępne o każdej porze roku,
- pielęgnuje dziedzictwo kulturowe, dla efektywnego z nich korzystania,
- efektywnie wykorzystuje walory środowiska naturalnego oraz dąży do wzrostu świadomości ekologicznej wśród mieszkańców.

Atrakcyjność turystyczna obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego była również mocno podkreślana przez uczestników spotkań konsultacyjnych i wskazywana jako jeden z jego większych potencjałów rozwojowych. W ramach opracowanej analizy SWOT uczestnicy zdefiniowali takie silne strony jak: rozbudowana infrastruktura turystyczna i sportowo-rekreacyjna, duża liczba różnorodnych atrakcji turystycznych, położenie geograficzne, wysokie walory krajobrazowe i przyrodnicze, duża liczba obiektów zabytkowych.

Uczestnicy z poszczególnych gmin wskazywali na takie potencjały jak: rozwijająca się turystyka górską i rowerową, powstawanie nowych szlaków turystycznych, kumulacja ciekawych miejsc do poznania i odkrycia, piękne miejsca widokowe i turystyczne, rozbudowana baza noclegowa i infrastruktura turystyczna, atrakcje turystyczne, otwarte kąpielisko czy duża liczba zbiorników wodnych dla wędkarzy. Wielu uczestników podkreślało również potencjał obszaru do uprawiania sportów (MTB, narciarstwo biegowe/zjazdowe), i turystyki aktywnej (rowerowej, konnej).

Niewystarczająca promocja turystyczna oraz niepełne wykorzystanie potencjału turystycznego obszaru to zdaniem mieszkańców słabe strony Partnerstwa. Do tej kategorii zostały również zaliczone takie kwestie jak niewystarczająca infrastruktura turystyczna (w tym liczba miejsc noclegowych), niewystarczająca liczba miejsc gastronomicznych oraz zły stan techniczny zabytków. W trakcie poszczególnych spotkań, organizowanych w każdej z pięciu gmin, pojawiały się podobne problemy m.in.: niewystarczająca liczba miejsc noclegowych o wysokim standardzie, niewystarczająca liczba miejsc gastronomicznych (nierównomierne rozmieszczenie), brak małej gastronomii, a także niewystarczające wsparcie dla firm z branż turystycznych i niewystarczająca oferta firm wspierających turystykę.

Mieszkańcy miejscowości Kamionki zgłosili dodatkowo brak infrastruktury turystycznej: ścieżki rowerowe, chodniki, mała gastronomia oraz brak przystanku/wiaty komunikacji publicznej powyżej "Czarnego Rycerza", co ich zdaniem jest istotne dla turystyki pieszej.

Szans rozwojowych uczestnicy spotkań upatrują w stworzeniu spójnej i konsekwentnie realizowanej strategii promocji obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego, właściwym wykorzystaniu potencjału przyrodniczego, historycznego i turystycznego, a także geotermalnego. Zdaniem uczestników istotne znaczenie może mieć również budowana linia kolejowa, która niewątpliwie przyczyni się do poprawy komunikacji transportowej, a tym samym zwiększenia liczby turystów odwiedzających obszar Partnerstwa.

Brak źródeł finansowania i degradacja środowiska naturalnego (szamba, śmieci, kopciuchy) to dwa najpoważniejsze zagrożenia rozwojowe Partnerstwa Sowiogórskiego w obszarze turystyki. Mieszkańcy poszczególnych miejscowości wskazywali również takie kwestie jak: zarastające miejsca widokowe (zasłonięte widoki), śmieci na szlakach turystycznych oraz napływ turystów zmotoryzowanych (motocykle i quady), które powodują, hałas, rozjeżdżanie dróg leśnych, niebezpieczeństwo dla pieszych i są uciążliwe dla mieszkańców Kamionek

Produkty lokalne, tradycyjne i regionalne

Obszar Partnerstwa Sowiogórskiego to swoisty tygiel kulturowy, charakteryzujący się różnorodnością nie tylko przyrody czy architektury, ale przede wszystkim różnorodnością kultur. Teren obszaru planowanego do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju zamieszkują „osadnicy”, którzy nie są jeszcze związani z kulturą miejsca zamieszkania, a raczej z kulturą miejsca pochodzenia – która powoli zanika. Obszar Partnerstwa nie ma wypracowanego „jednego” produktu lokalnego, tradycyjnego czy regionalnego. Każda gmina oferuje inne „atrakcje” oparte na swoich zasobach.

Gmina **Głuszycza** posiada sieć 150 km tras rowerowych (strefa MTB Głuszycza) wyznaczonych na 6 szlakach, powiązanych z czeskimi i polskimi szlakami rowerowymi. Głuszyczkie trasy rowerowe należą do strefy MTB Sudety o łącznej długości prawie 500 km. Trasy rowerowe usytuowane w gminie są uznawane przez pasjonatów rowerów górskich za jedne z najciekawszych i najpiękniejszych w Polsce. Biegają one głównie góorskimi drogami i ścieżkami, asfalt spotyka się tylko na odcinkach dojazdowych z centrum miejscowości i znajdują się w bezpośredniej bliskości wyjątkowych atrakcji turystycznych, m.in. w pobliżu Podziemnego Miasta Osówka – ostatniej i najbardziej rozbudowanej kwatery Adolfa Hitlera na Dolnym Śląsku, w okolicach Doliny Pięciu Stawów, Kamyków – nieczynnego kamieniołomu, który przypomina „Morskie Oko” i urzeka swoim niecodziennym pięknem o każdej porze roku czy też Cesarskich Skalek – punktu widokowego w centrum miejscowości. Trasy rowerowe prowadzą także w

okolice ruin średniowiecznego zamku Rogowiec, najwyższej położonego zamku w Polsce oraz otaczają jeden z najwyższych szczytów Sudetów Środkowych – Waligórze (936 m n.p.m.). Na głuszyckich trasach rowerowych organizowane są zawody w kolarstwie górskim Mistrzostwa Strefy MTB Sudety – wyścig jednodniowy oraz Strefa MTB Trophy – wyścig wielodniowy. Wyścigi są organizowane w partnerstwie z Jedliną Zdrój oraz Gminą Mieroszów. Ważnym markowym produktem turystycznym, z którego słynie Głuszyca jest Maraton Pieszy „Sudecka Żyła”, który jest organizowany w dwóch edycjach letniej i zimowej. Corocznie na starcie tych zawodów staje blisko 1,5 tys. uczestników, którzy w dzień i w nocy przemierzają pobliskie pasma gór. Głuszyca to również mekka biegów górskich, a mianowicie Ultramaraton Waligóra Run Cross oraz półmaraton „Szlakiem Riese” połączony z prelekcją historyczną. Dużym uznaniem cieszy się Głuszycki Piknik Militarny, który przyciąga entuzjastów militariów z całej Polski.

Podziemne Miasto Osówka to najdłuższy kompleks wybudowany w Górach Sowich w ramach niemieckiego projektu „Riese”. Powstał pod koniec 1943 r. Składa się z systemów na powierzchni ziemi i podziemnych sztolni. Cel prac hitlerowców owiany jest tajemnicą: miała to być tajna kwatera Adolfa Hitlera lub podziemna fabryka produkująca tajną broń. Do budowy kompleksu wykorzystywano więźniów z obozu koncentracyjnego Gross-Rosen, którego filie były zlokalizowane zarówno w gminach Głuszyca i Walim. Ze względu na zbliżającą się Armię Czerwoną i Wojsko Polskie na początku 1945 r. prace hitlerowców zostały przerwane. Obiekt został udostępniony do zwiedzania dopiero w 1996 r. i stale się powiększa. Obecnie można zobaczyć 1500 m podziemnych korytarzy, wyrobisk, hal i bunkrów.

Do markowych produktów turystycznych **Jedliny-Zdroju**, zgodnie z realizowaną strategią należą:

- Wieża widokowa na górze Borowa,
- Pijalnia wód leczniczych i źródło „Charlotte”,
- Park Aktywności Czarodziejska Góra (Park Linowy z 4 trasami, wieża wspinaczkowa, tyrolka, tor saneczkowy),
- Pałac „Jedlinka” i Browar „Jedlinka”,
- Uzdrowski Szlak Turystyczno-Rekreacyjny z wytyczonymi szlakami: Trasa „Relaksacyjna”, Trasa „Czarodziejska”, Trasa „Promenada Słoneczna”,
- Najdłuższy Tunel Kolejowy w Polsce (1601 m),
- Uzdrowskie Parki Leśne (trasy spacerowe, rowerowe, biegowe, polany oddechowe, tarasy widokowe, kąpiele leśne, nordic walking, ćwiczenia gimnastyczne),
- „Rowerowa 500” – trasy rowerowe przebiegające przez trzy gminy Jedlinę-Zdrój, Głuszyce i Walim,
- Międzynarodowy Festiwal Teatrów Ulicznych,
- Festiwal Petanque, Dolnośląski Festiwal Zupy.

Miasto **Jedlina-Zdrój** promuje swój wizerunek poprzez unikatowe produkty, które w ramach strategii marketingowej uznano za najbardziej rozpoznawalne pod hasłem: „Jedlina-Zdrój – źródło aktywności”. W tym zakresie opracowano nowe logo i wskazano na 3 produkty:

- 1) Festiwal Petanque – impreza sportowa wykorzystująca infrastrukturę (bulodrom, Halę Namiotową) do organizowania cyklicznych rywalizacji, na które zjeżdżają uczestnicy w ramach gry w dubletach i tripletach.
- 2) Dolnośląski Festiwal Zupy – impreza konkursowa, promująca sztukę kulinarną. Udział w niej biorą kucharze profesjonaliści i amatorzy. Do zdobycia są prestiżowe wazy i nagrody rzeczowe.
- 3) Półmaratony Górskie Jedlina-Zdrój – organizowane w okresie letnim i zimowym.

Gmina Nowa Ruda znana jest przede wszystkim z najlepszych w kraju biegów górskich, organizowanych przez Centrum Kultury Gminy Nowa Ruda, a także z innych wydarzeń kulturalnych, tj.:

- cykl biegów górskich, które otrzymują najwyższe oceny w kraju za organizację – złote, srebrne i brązowe Kozice – są to: Sowiogórska Dycha, Półmaraton Sowiogórski, Bieg na Wielką Sowę, bieg dla dzieci Mini Sowa, Górski Bieg Niepodległości, Półmaraton Górski Orzeł, organizowane w Sokolcu/Ludwikowicach Kł. i Świerkach,
- coroczna premiera autorskiego musicalu Młodzieżowego Teatru Muzycznego,
- Wystawa Stołów Wielkanocnych, w tym roku mająca już 25. edycję,
- cykl jednych z najlepszych w kraju rajdów terenowych HardOff w Dzikowcu (cały rok),
- Festiwal Lawendy w Woliborzu, możliwość zakupu lokalnych produktów wykonanych z lawendy, tj. herbatki, mydła, powidła oraz wykonania zdjęć na rozległych lawendowych polach,

- Pierogowe Love – największa kulinarna impreza, która przyciąga setki amatorów pierogów,
- Śpiewanie Pod Orłem – widowiskowy koncert plenerowy przy Schronisku Orzeł z rozległym widokiem na Góry Sowie, przy ognisku, zachodzącym słońcu i z najlepszą muzyką na żywo w tle (m.in. Anita Lipnicka),
- Festiwal Góry Literatury organizowany głównie przez Fundację Olgi Tokarczuk,
- Festiwal Reportażu,
- Jarmark Bożonarodzeniowy, organizowany w okolicy Muzeum Przy Tunelu.

Nowo powstające produkty takie jak elementy rękodzieła ludowego, są odpowiedzią na zapotrzebowanie lokalnej społeczności oraz odwiedzających gminę turystów. Wystawiane są one cyklicznie na jarmarkach – nie tylko lokalnych,

ale również w powiecie i województwie.

Myśląc o gminie **Pieszycy**, należy pamiętać o spożywczych produktach lokalnych, takich jak miody czy przetwory malinowe z Halinówki, znajdującej się w sercu Gór Sowich, czyli w Rościszowie. W Malinowej Dolinie znajduje się plantacja malin, z których gospodarz wytwarza zdrowe przetwory, które turysta może skosztować na miejscu, a następnie zabrać w firmowych słoiczkach. Soki, dzemy, suszone maliny, maliny w zalewie i nalewki, są źródłem wielu witamin, a smak tego owocu idealnie pasuje o każdej porze roku.

Miody w gminie **Pieszycy** można kupić w każdym sołectwie, a warto, chociażby dlatego, że nektar ten działa bakteriobójczo, wzmacniająco, regenerująco i nawilżająco. Jest łatwo przyswajalny, nawet przez najwrażliwsze osoby. Mimo, że w ostatnich latach, ten produkt odszedł w zapomnienie, aktualnie znowu cieszy się ogromną popularnością.

Gmina **Walim** jest pełna historii, tajemnic i atrakcji oraz obfituje w lokalnych twórców – wytwórców i rzemieślników zajmujących się działalnością artystyczną oraz użytkową. W swojej twórczości wykorzystując różnorodne materiały, niejednokrotnie wplatają elementy tradycyjne, lokalne oraz nowatorskie. Mieszkańcy gminy utożsamiają się z „mikro regionem”, zachowując dziedzictwo kulturowe i kultywując tradycje, a tym samym promują oryginalność Krainy Sowiogórskich Tajemnic. Ich dorobek poszukiwany jest podczas cyklicznych imprez i festiwali organizowanych na terenie gminy oraz na targach turystycznych, czy też targach produktów regionalnych. Gmina kultywując tradycje, budując wizerunek „mikro regionu” oraz promując go organizuje szereg wydarzeń kulturalno-rekreacyjnych, zachęcając tym samym do odwiedzania Krainy Sowiogórskich Tajemnic w celu zapoznania naszej kultury, zwyczajów oraz osobowości. Produkty lokalne, regionalne bądź tradycyjne można zaobserwować, nabyć, czy też skosztować goszcząc choćby na jednym spośród niezwykle bogatego kalendarza wydarzeń. Spośród nich możemy wyróżnić: Wielkanocne tradycje Kulinarne w Górach Sowich, Jarmark Średniowieczny, Festiwal Gulaszu, Festiwal Sera, Festiwal Kuchni Polowych, Festiwal Przetwórstwa Domowego oraz Wspólne Warzenie Piwa Pod "Przełęczą".

Uczestnicy spotkań konsultacyjnych wskazali, iż silną stroną Partnerstwa w tym zakresie jest m.in. rozbudowana oferta kulturalna i sportowa (duża liczba klubów sportowych oraz wydarzeń i cyklicznych imprez kulturalnych czy sportowych). Istotnym potencjałem Partnerstwa są również zasoby ludzkie, czyli mieszkańcy obszaru, którzy swoją działalnością przyczyniają się do powstawania produktów lokalnych (manufaktury produktów spożywczych), kultywowania dziedzictwa kulturowego (malarze, rzeźbiarze, rękodzielnicy) i promowania regionu (uzdolnieni artyści muzycy i taneczni, sportowcy z osiągnięciami czy lokalni historycy z dużymi zasięgami w mediach społecznościowych). Do słabych stron Partnerstwa uczestnicy spotkań zaliczyli małą liczbę produktów lokalnych charakteryzujących region.

Dochód podatkowy

W gminach wchodzących w skład Partnerstwa Sowiogórskiego na przełomie lat 2014-2020 wartości wskaźnika „G” (podstawowych dochodów podatkowych na 1 mieszkańca gminy przyjęty do obliczania subwencji wyrównawczej) sukcesywnie wzrastały. W analizowanym okresie były one jednak ciągle niższe od średniej dla Dolnego Śląska.

Dochód podatkowy na 1 mieszkańca na obszarze LSR na 2020 r. wyniósł 1287,31 zł i był niższy o 587,30 zł od średniej liczonej dla województwa dolnośląskiego, która wyniosła 1874,61 zł. W poniższej tabeli przedstawiono dochód podatkowy dla wszystkich gmin wchodzących w skład Partnerstwa z odniesieniem do średniej dla regionu.

Tabela 13. Dochód podatkowy – wskaźnik „G”

Gmina	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Głuszycza	687,39	695,75	727,76	797,89	841,56	897,39	991,95	1031,68	1033,12	1037,75
Jedlina-Zdrój	947,40	1061,36	1078,63	1152,69	1198,97	1296,16	1378,62	1460,93	1369,88	1419,84
Nowa Ruda	852,08	903,13	951,47	979,73	1039,49	1103,20	1173,24	1260,21	1237,23	1255,24
Pieszycze	850,26	925,82	989,64	1052,62	1099,58	1168,82	1279,58	1380,46	1366,24	1529,14
Walim	961,18	1045,73	1128,91	1204,85	1226,00	1406,85	1613,17	1697,30	1768,37	1920,46
Średnia z gmin	859,66	926,36	975,28	1037,56	1081,12	1174,48	1287,31	1366,12	1354,97	1432,49
Dolny Śląsk	1341,70	1429,54	1491,64	1571,99	1607,07	1727,72	1874,61	2021,39	2053,61	2172,84

Źródło: Ministerstwo Finansów – Wskaźniki dochodów podatkowych gmin.

Zagospodarowanie przestrzenne/układ osadniczy

Biorąc pod uwagę typologię ośrodków osadniczych określoną w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego, dla których hierarchicznie przypisano rangi związane z potencjałem i funkcją ośrodka w strukturze osadniczej województwa, wszystkie gminy wchodzące w skład obszaru planowanego do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju zakwalifikowane zostały do grupy ośrodków lokalnych III stopnia – ośrodków lokalnych zapewniające dostęp do usług podstawowych w gminach. Ponadto gmina Jedlina-Zdrój pełni funkcję uzdrowiska – ośrodka posiadającego funkcje gospodarcze wynikające z posiadanego statusu uzdrowiska, wykorzystujące dla usług lecznictwa zasoby wód leczniczych. Warto podkreślić, że **żadna z gmin na obszarze LSR nie została zaliczona do gmin zagrożonych trwałą marginalizacją**, tj. nie została uwzględniona w *Zaktualizowanej liście gmin zagrożonych trwałą marginalizacją, programowanie 2021-2027*².

W obszarze badań znajdują się 3 ośrodki miejskie: Głuszycza (6116 mieszkańców), Jedlina-Zdrój (4808 mieszkańców) i Pieszycze (6959 mieszkańców). Łącznie na obszarze planowanego do objęcia LSR zidentyfikowano 43 miejscowości.

Tabela 14. Gminy wchodzące w skład LGD Partnerstwa Sowiogórskiego

Lp.	Województwo	Powiat	Gmina	Rodzaj gminy	TERYT ³	Powierzchnia w km ²	Miejscowości
1	Dolnośląskie	wałbrzyski	Głuszycza	miejsko-wiejska	221053	62	6
2	Dolnośląskie	wałbrzyski	Jedlina-Zdrój	miejska	221021	17	1
3	Dolnośląskie	kłodzki	Nowa Ruda	wiejska	208112	140	16
4	Dolnośląskie	dzierżoniowski	Pieszycze	miejsko-wiejska	202033	64	5
5	Dolnośląskie	wałbrzyski	Walim	wiejska	221082	79	9
Razem						362	43

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS (stan na 31 grudnia 2020 r.).

Gmina **Głuszycza** jest gminą miejsko-wiejską położoną w powiecie wałbrzyskim na styku z powiatem kłodzkim. Obejmuje teren w Sudetach Środkowych, w obszarze gór Wałbrzyskich, Sowich i Suchych na granicy polsko-czeskiej. Gmina graniczy od zachodu z Gminą Mieroszów, od północy z gminą Jedlina-Zdrój, od wschodu z gminą Walim

i od południa z gminą Nowa Ruda oraz z Czechami. Gmina położona jest na wysokości 400-936 m n.p.m., a do najwyższych wzniesień na jej terenie zalicza się szczyty Waligóra (936 m n.p.m.) oraz Włodarz (811 m n.p.m.). Powierzchnia administracyjna gminy wynosi 62 km², w tym: użytki rolne 38,7%, tereny mieszkalne 1,8%, drogi 2,2%, tereny przemysłowe 0,4%, tereny wypoczynkowe 0,3%, wody 0,3%, użytki zielone 53,3% i inne 2,5%.

Gmina dzieli się na 5 sołectw: Głuszycza Górna, Grzmiąca, Kolce, Łomnica, Sierpnica. Dzięki swojemu malowniczoemu położeniu gmina Głuszycza posiada doskonałe walory i możliwości do rozwoju turystyki popularnej, turystyki aktywnej oraz agroturystyki. Dobre warunki klimatyczne, urozmaicony krajobraz oraz bliskość uzdrowisk z doskonałymi walorami leczniczymi sprawiają, że Sudety, Przedgórze Sudeckie i sama gmina Głuszycza to bardzo atrakcyjne regiony turystyczne.

Miasto **Jedlina-Zdrój** to miejscowość o turystyczno-uzdrowiskowym charakterze, zajmująca powierzchnię 17 km². Gmina miejska położona jest w powiecie wałbrzyskim pomiędzy pasmem Gór Wałbrzyskich oraz Gór Sowich. Z trzech stron otaczają miejscowość zalesione stoki wzgórz: Rzepiska, Mniejszego Lasu, Kobieli i jednym z najbliższych i najwyższych szczytów w okolicy Borowej o wysokości 854 m. n.p.m. wraz z wybudowaną wieżą widokową.

² Źródło: <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego> [dostęp: 8 grudnia 2022].

³ Źródło: https://teryt.stat.gov.pl/eTeryt/rejestr_teryt/aktualnosci/aktualnosci.aspx [dostęp: 25 listopada 2022].

Podstawową sieć osadniczą **Jedliny-Zdrój** tworzą: centrum miasta Jedlina-Zdrój – jako ośrodek gminy o funkcji uzdrowiskowej, usługowej, administracyjnej, turystycznej, mieszkaniowej i przemysłowej oraz pozostałe jednostki o funkcji rolniczo-turystycznej, agroturystycznej, mieszkaniowej i przemysłowej.

Gmina **Nowa Ruda** jest gminą wiejską powiatu kłodzkiego. Geograficznie leży w Sudetach Środkowych, u podnóża Gór Sowich, na obszarze Wzgórz Włodzickich, w dolinie rzeki Włodzicy i jej dopływów. Sąsiaduje z gminami: Bielawa, Dzierżoniów (gmina wiejska), Głuszyca, Kłodzko (gmina wiejska), Nowa Ruda (gmina miejska), Pieszycy, Radków, Stoszowice, Walim. Ponadto gmina graniczy z Republiką Czeską. Gmina zajmuje obszar 140 km², z czego użytki rolne stanowią 50%, a użytki leśne 41%. Do gminy należą wsie: Bartnica, Bieganów, Bożków, Czerwieńczyce, Dworki, Dzikowiec, Jugów, Krajanów, Ludwikowice Kłodzkie, Nowa Wieś Kłodzka, Przygórze, Sokolec, Sokolica, Świerki, Włodowice i Wolibórz. Jednostkami pomocniczymi są sołectwa, których jest na terenie gminy 17. Poza ww. wsiami dodatkowe sołectwo Koszyn znajduje się w obrębie wsi Bożków. Siedziba gminy znajduje się na terenie Nowej Rudy.

Miasto **Pieszycy** wchodzi w skład aglomeracji miejskiej Dzierżoniów – Bielawa – Pieszycy. Położone jest w powiecie dzierżoniowskim i graniczy od wschodu z miastami Bielawa i Dzierżoniów, od północy z gminą Dzierżoniów, od zachodu z gminami Świdnica i Walim, od południa z gminą Nowa Ruda. Powierzchnia Pieszyc wynosi około 64 km². W skład miasta wchodzi 9 obrębów geodezyjnych: Dolne, Południe, Środkowe, Stadion, Bratoszów, Piskorzów, Górne, Rościszów i Kamionki. W granicach miasta znajduje się 5 dzielnic, w tym 4 sołectwa.

Strukturę funkcjonalno-przestrzenną miasta tworzy historycznie ukształtowany zwarty układ zabudowy miejskiej miejscowości Pieszycy zlokalizowany wzdłuż Pieszyckiego Potoku oraz oddalone od centrum jednostki osadnicze stanowiące odrębnie ukształtowane dawne wsie: Piskorzów i Bratoszów (w części przedgórskiej), Kamionki, Rościszów, Lasocin, Potoczek i Padole (w części górskiej). Miasto **Pieszycy** tworzy sieć ulic obszaru centralnego oraz cztery sołectwa: Bratoszów, Kamionki, Piskorzów i Rościszów. Główne osie komunikacyjne miasta stanowią ulice: Świdnicka, Kościuszki, Ogrodowa, Kopernika, która przechodzi w ul. Kamionki, dalej w kierunku Nowej Rudy. Miasto posiada charakter pasmowy powstały na skutek transformacji dawnych wsi łańcuchowych rozwijających się wzdłuż głównych cieków wodnych. Centralna część miasta położona jest na stosunkowo płaskim terenie. Zwarta zabudowa zlokalizowana jest na wysokości około 260-360 m n.p.m. i posiada różnorodny charakter pod względem stylu architektonicznego, wieku, gabarytów, rozplanowania oraz przeznaczenia. Dominują budynki z przełomu XIX i XX w. (I – II kondygnacyjne), w większości w złym stanie technicznym. W centralnej części miasta przeważa zabudowa o charakterze miejskim z dużym udziałem budynków willowych i poprzemysłowych. Na pozostałych terenach występuje głównie zabudowa o charakterze podmiejskim i wiejskim. Na tle panoramy Pieszycy dominują wieże kościelne i kominy fabryczne dawnej zabudowy przemysłowej. Istotnym czynnikiem degradującym krajobraz miasta jest zwarta zabudowa blokowa wielorodzinną powstała w latach 60-70 XX w. Wokół terenów zabudowanych rozciągają się obszary użytkowane rolniczo z dużym udziałem łąk. **Pieszycy** posiadały przemysłowy charakter przejawiający się dużą ilością zabudowy poprodukcyjnej. Obecną funkcją wiodącą miasta jest mieszkalnictwo oraz w mniejszym znaczeniu usługi (w tym usługi związane z turystyką i rekreacją).

Gmina **Walim** to gmina wiejska należąca do powiatu wałbrzyskiego. Położona jest w Górach Sowich i Górach Czarnych w zlewni wód Bystrzycy, Walimki, Jaworzynki, Młynówki oraz Sowiego Potoku, zajmuje powierzchnię 79 km².

W skład gminy wchodzi 9 sołectw: Walim, Dziećmorowice (z integralnymi częściami wsi: Stary i Nowy Julianów), Glinno, Jugowice, Michałkowa, Niedźwiedzica, Olszyniec (z integralną częścią wsi Podlesie), Rzeczka, Zagórze Śląskie.

Obszar gminy **Walim** cechuje się bardzo urozmaiconą rzeźbą terenu i dużym zróżnicowaniem wysokości. Najwyższy punkt na terenie gminy, poniżej wierzchołka Wielkiej Sowy (1015 m n.p.m.), znajduje się na wysokości około 975 m n.p.m. Najniżej znajduje się dno doliny Bystrzycy poniżej zapory wodnej Jeziora Bystrzyckiego, położone na wysokości około 310 m n.p.m. Wysokości względne we wschodniej, najwyższej części gminy dochodzą do 400 m, w części zachodniej są dużo niższe, do 200 m.

Pod względem budowy geologicznej obszar gminy **Walim** położony jest w obrębie dużej i bardzo ważnej jednostki strukturalnej Sudetów – bloku Sowiogórskiego, zwanego także krą sowiogórską. W masywie sowiogórskim dominują gnejsy, obecne w różnych odmianach i współwystępujące z migmatytami.

Położenie geograficzne jest dużym atutem gminy. Korzystny mikroklimat, warunki krajobrazowe i ich różnorodność oraz ciekawe ukształtowanie terenu pozwalają na prowadzenie działalności turystyczno-rekreacyjnej przez cały rok. Potwierdzają to wyniki konsultacji społecznych, w trakcie których położenie geograficzne, wysokie walory krajobrazowe i przyrodnicze oraz duża liczba obiektów zabytkowych i różnorodnych atrakcji turystycznych zostały zaliczone do silnych stron Partnerstwa Sowiogórskiego.

Zdaniem uczestników spotkań konsultacyjnych szansą dla rozwoju obszaru Partnerstwa jest stwarzanie korzystnych warunków dla osadnictwa oraz wykorzystanie dobrych warunków do lokowania obiektów opieki zdrowotnej. Natomiast zagrożeniem może być położenie geograficzne z dala od głównych szlaków komunikacyjnych (np. autostrady A4), które może prowadzić do marginalizacji obszaru.

Zasady zrównoważenia środowiskowego

Badając jakość powietrza na terenie Partnerstwa poddano analizie miejscowości, które są najbardziej narażone na wysoki poziom substancji szkodliwych w powietrzu wraz ze wskazaniem głównych źródeł zanieczyszczenia.

Do głównych emitorów zaliczono niską emisję, gdzie istotny wpływ ma jakość używanych paliw oraz instalacji grzewczych oraz niska świadomość społeczna wynikających ze stanu powietrza zagrożeń. Kolejnym emitorem jest ruch kołowy dróg głównych, gdzie natężenie ruchu ma znaczące oddziaływanie na jakość powietrza.

Do miejscowości najbardziej zagrożonych zanieczyszczeniami powietrza należą:

- Głuszyca, Głuszyca Górna – niska emisja z budynków mieszkalnych oraz ruch kołowy,
- Jedlina-Zdrój (obręb Kamieńsk, Glinica i Jedlinka) – ogrzewanie domów/mieszkań na opał stały najczęściej węglem oraz ruch kołowy (droga wojewódzka nr 381),
- wszystkie 16 miejscowości w gminie Nowa Ruda (Bartnica, Bieganów, Bożków, Czerwieńczyce, Dworki, Dzikowiec, Jugów, Krajanów, Ludwikowice Kł., Nowa Wieś Kł., Przygórze, Sokolica, Sokolec, Świerki, Wolibórz, Włodowice) – niska emisja z budynków mieszkalnych oraz wzmożony ruch samochodowy i związana z tym emisja spalin,
- Walim, Dziećmorowice – ruch kołowy, niska emisja pochodząca z budynków mieszkalnych,
- Rzecznica, Zagórze Śląskie (gmina Walim) – ruch kołowy.

Obszar Partnerstwa Sowiogórskiego to zwarta przestrzeń położona w Sudetach Środkowych o podobnych cechach terenów górzystych i podgórskich. Przylega od strony południowej do granicy z Republiką Czeską. Ma wybitne wartości przyrodnicze i związane z przyrodą cechy krajobrazu i klimatu Sudetów Środkowych.

Na terenie planowanym do opracowania Lokalnej Strategii Rozwoju występują następujące formy ochrony przyrody:

- **Obszar Chronionego Krajobrazu Góry Bardzkie i Sowie** (5412 ha) – Nowa Ruda, Pieszyce, Walim,
- **Park Krajobrazowy Gór Sowich** (6182 ha) – Głuszyca, Nowa Ruda, Pieszyce, Walim,
- **Park Krajobrazowy Sudetów Wałbrzyskich** (2040 ha) – Głuszyca, Pieszyce,
- **Obszary Natura 2000** (specjalne obszary ochrony wyznaczane na podstawie dyrektywy siedliskowej):
  - specjalny obszar ochrony (SOO)
  - Ostoja Nietoperzy Gór Sowich** PLH020071 (15 262 ha) – Głuszyca, Jedlina-Zdrój, Nowa Ruda, Pieszyce, Walim,
  - specjalny obszar ochrony (SOO)
  - Góry Kamienne** PLH020038 (3733,01 ha) – Głuszyca, Jedlina-Zdrój,
  - specjalny obszar ochrony (SOO)
  - Kamionki** PLH020005 (72 ha) – Pieszyce,
  - specjalny obszar ochrony (SOO)
  - Góry Bardzkie** PLH020062 (1,1 ha) – Nowa Ruda,
  - **Rezerwat Góra Choina** (20 ha) – Walim,
  - **Rezerwat Bukowa Kalenica w Górach Sowich** (0,48 ha) – Nowa Ruda,
  - **Obszary Natura 2000** (obszary specjalnej ochrony wyznaczane na podstawie dyrektywy ptasiej):
    - obszar specjalnej ochrony (OSO)
    - Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie** PLB020010 (4436 ha) – Głuszyca, Jedlina-Zdrój, Nowa Ruda.

Tabela 15. Formy ochrony przyrody na obszarze LGD

Formy ochrony przyrody na terenie gminy Głuszyca
Park Krajobrazowy Sudetów Wałbrzyskich: 1458 ha
Park Krajobrazowy Gór Sowich: 1012 ha
SOO Góry Kamienne: 3137 ha
SOO Ostoja Nietoperzy Gór Sowich: 2016 ha
OSO Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie: 3684 ha
Formy ochrony przyrody na terenie miasta Jedlina-Zdrój
Park Krajobrazowy Sudetów Wałbrzyskich: 582 ha
Park Krajobrazowy Gór Sowich: 59 ha
SOO Góry Kamienne: 596 ha
SOO Ostoja Nietoperzy Gór Sowich: 54 ha
OSO Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie: 599 ha
Formy ochrony przyrody na terenie gminy Nowa Ruda
Obszar Chronionego Krajobrazu Góry Bardzkie i Sowie: 1649 ha
Park Krajobrazowy Gór Sowich: 2085 ha
SOO Ostoja Nietoperzy Gór Sowich: 5865 ha
SOO Góry Bardzkie: 1.1 ha
SOO Góry Kamienne: 0.01 ha
Rezerwat Bukowa Kalenica w Górach Sowich: 0,48 ha
OSO Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie: 153 ha
Formy ochrony przyrody na terenie gminy Pieszyce
Obszar Chronionego Krajobrazu Góry Bardzkie i Sowie: 1083 ha
Park Krajobrazowy Gór Sowich: 2048 ha
SOO Ostoja Nietoperzy Gór Sowich: 2590 ha
SOO Kamionki: 72 ha
Formy ochrony przyrody na terenie Walim
Obszar Chronionego Krajobrazu Góry Bardzkie i Sowie: 2680 ha
Park Krajobrazowy Gór Sowich: 978 ha
SOO Ostoja Nietoperzy Gór Sowich: 4737 ha
Rezerwat Góra Choina: 20 ha

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://ongeo.pl/geoportal> [dostęp: 20 grudnia 2022].

W zakresie środowiska uczestnicy spotkań konsultacyjnych wskazali takie słabe strony jak niska jakość powietrza oraz duże zanieczyszczenie obszaru Partnerstwa, w szczególności terenów zielonych. Podniesiono również kwestię niskiej świadomości ekologicznej mieszkańców zwłaszcza w zakresie segregacji śmieci i ogrzewania mieszkań tzw. kopcuchami. Do zagrożeń rozwojowych zaliczone zostały malejące zasoby wody pitnej, zmiany klimatyczne powodujące klęski żywiołowe (wywoływane głównie przez wiatr i wodę). Jako zagrożenie wskazano również nadmierne eksploatowanie zasobów przyrodniczych, a także degradację środowiska naturalnego powodowaną przeważnie przez śmieci oraz nieszczelne czy niewłaściwie opróżniane szamba. Szans rozwojowych uczestnicy upatrują głównie w wykorzystaniu potencjału przyrodniczego i geotermalnego oraz dogodnych warunków do lokowania obiektów opieki zdrowotnej.

Obszary wiejskie

Obszary wiejskie na obszarze planowanym do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju zajmują 85,9% terytorium – 311 km² (w regionie wskaźnik ten wyniósł 89,1%). Liczba mieszkańców tych obszarów według GUS na dzień 31 grudnia 2020 r. wyniosła 20 709 osób (53,7% mieszkańców Partnerstwa). Wskaźnik gęstości zaludnienia na obszarach wiejskich wyniósł tym samym 67 osób na 1 km² i był on wyższy od wskaźnika w skali województwa (53 osoby na 1 km²).

Tabela 16. Charakterystyka obszarów wiejskich obszaru planowanego do objęcia LSR

Nazwa gminy	Powierzchnia w km ²	Ludność wiejska	Ludność wiejska/km ²
Głuszycza	46	2 199	48
Jedlina-Zdrój	0	0	0
Nowa Ruda	140	10 948	78
Pieszycze	46	2 148	47
Walim	79	5 414	69
Partnerstwo Sowiogórskie	311	20 709	67

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS (stan na 31 grudnia 2020 r.).

Według danych GUS liczba pracujących na koniec 2020 r. na obszarach wiejskich obszaru planowanego do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju wynosiła 1947 osób. Potencjał siły roboczej mierzony liczbą bezrobotnych wynosił natomiast w tym czasie 844 osób (62,6% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych Partnerstwa Sowiogórskiego). Przeciętnie udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarach wiejskich Partnerstwa na koniec 2020 r. wynosił 6,8%. Najwyższy wskaźnik bezrobocia w tym okresie odnotowano w gminie Nowa Ruda (7,8%), a najniższy na terenach wiejskich gminy Pieszycze (2,4%).

Zjawisko bezrobocia jest istotnym wyzwaniem występującym na obszarach wiejskich, w tym m.in. na byłych terenach Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR). Na obszarach tych najczęściej występuje nagromadzenie problemów społecznych i ekonomicznych. Szczególnie dotyczy to miejscowości, w których istniały tego typu obiekty lub w których nie było obiektów, ale głównym pracodawcą był PGR znajdujący się w innej miejscowości. Jak wynika z wykazu miejscowości objętych zlikwidowanymi PGR, tego typu obiekt funkcjonował na obszarze planowanym do objęcia LSR w miejscowości Bożków (gmina Nowa Ruda) – „Gospodarstwo Rolne Szkoleniowo-Produkcyjne Bożków”.

Uczestnicy spotkań konsultacyjnych zauważyli większe zainteresowanie terenami wiejskimi. Wynikający m.in. z niedawnej pandemii wzrost atrakcyjności obszarów wiejskich został zdefiniowany jako szansa dla dalszego rozwoju obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego.

Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji

Działania rewitalizacyjne pełnią istotną rolę w zakresie poprawy jakości życia obszarów zurbanizowanych. W obszarze gmin wchodzących w skład LGD zidentyfikowano w ostatnich latach działania Programów Gminnych i Lokalnych.

Gminny Program Rewitalizacji dla gminy **Głuszycza** został przyjęty dnia 25 października 2022 r. Uchwałą Nr LIII/370/2022 Rady Miejskiej w Głuszycy. W 2021 r. wyznaczony został obszar rewitalizacji Uchwałą Nr XXXIX/290/2021 Rady Miejskiej z dnia 28.09.2021 r. w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji Gminy Głuszycza. W latach poprzednich obowiązywał „Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Głuszycza na lata 2016-2020”.

„Program Rewitalizacji Miasta **Jedlina-Zdrój**” został opracowany w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020. Gmina obecnie nie posiada aktualnego Programu Rewitalizacji.

Gmina **Nowa Ruda** obecnie również nie posiada aktualnego Programu Rewitalizacji. „Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Nowa Ruda na lata 2017-2020” został przyjęty uchwałą nr 288/XXXIX/17 Rady Gminy Nowa Ruda z dnia 26 października 2017 r. Z uwagi na szczególną koncentrację negatywnych zjawisk oraz istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego gminy procesem rewitalizacji objętych zostało sześć podobszarów:

- 1) Bożków (od nr 1 do 138),
- 2) Dzikowiec Dębówka,
- 3) Jugów ul. Główna nr 50-106, Pniaki,
- 4) Ludwikowice Kł. ul.: Fabryczna, Kasprowicza, Wiejska,
- 5) Włodowice,
- 6) Świerki.

Łączna powierzchnia powyższych podobszarów wynosi 374,28 ha, co stanowi 2,68% powierzchni całej gminy.

Obszary wyznaczone do rewitalizacji w gminie **Pieszycze** zajmują powierzchnię 254,70 ha (4,0% powierzchni gminy).

„Program Rewitalizacji Gminy Pieszycze na lata 2016-2023” wskazuje dwa podobszary:

- Podobszar A – Pieszycze – powierzchnia obszaru: 198 ha (3,11% powierzchni gminy).
Obszar wskazany do rewitalizacji ze względu na szczególną koncentrację problemów społecznych, niewykorzystany potencjał rozwoju gospodarczego, niedostatek terenów rekreacji i wypoczynku,

zły stan infrastruktury drogowej, niską estetykę i stan techniczny obiektów mieszkalnych. Obszar wskazany do rewitalizacji posiada istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego, gdyż w jego obrębie zlokalizowanych jest szereg instytucji publicznych. Przez obszar przebiega najważniejszy ciąg komunikacyjny gminy.

- Podobszar B – Kamionki – powierzchnia obszaru: 56,7 ha (0,89% powierzchni gminy). Obszar wskazany do rewitalizacji ze względu na szczególną koncentrację problemów społecznych, niewykorzystany potencjał rozwoju gospodarczego, w szczególności związany rozwojem turystyki, niedostatek terenów rekreacji i wypoczynku, zły stan infrastruktury drogowej, niską estetykę i stan techniczny obiektów mieszkalnych.

Gmina **Walim** nie posiada aktualnego Programu Rewitalizacji. W latach poprzednich obowiązywał „*Gminny Program Rewitalizacji Dla Gminy Walim na lata 2016-2021*”. Na podstawie Uchwały Nr XX/111/2016 z dnia 27.09.2016 w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji, jako obszar rewitalizacji wyznaczono ściśle centrum Walimia. Łączna powierzchnia tego obszaru wyniosła ok. 50 ha (ok. 0,64% powierzchni terenu gminy Walim).

W trakcie spotkań konsultacyjnych zostało zgłoszonych wiele problemów dotyczących infrastruktury. Zdaniem uczestników do słabych stron Partnerstwa należy zaliczyć: brak komunikacji publicznej pomiędzy gminami, zły stan techniczny zabytków, zły stan infrastruktury drogowej, niezadowalająca ilość infrastruktury komunikacyjnej (chodniki, ścieżki, oświetlenie, parkingi, przystanki), niewystarczająca infrastruktura wodno-kanalizacyjna, gazowa i ICT, niewystarczające zasoby komunalnej infrastruktury mieszkaniowej oraz jej zły stan.

Natomiast niewątpliwym atutem obszaru jest: rozbudowana infrastruktura turystyczna i sportowo-rekreacyjna, rozwinięta infrastruktura drogowa oraz dostępność do infrastruktury społecznej.

Analiza SWOT

Analiza SWOT dla całego obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego została opracowana z wykorzystaniem metod partycypacyjnych na podstawie **badania ankietowego** oraz wyników **spotkań konsultacyjnych** z przedstawicielami wszystkich grup interesariuszy, które zostały zorganizowane we wszystkich pięciu gminach.

Celem **spotkań konsultacyjnych** była identyfikacja problemów i potrzeb rozwojowych, a także gruntowna analiza potencjałów Partnerstwa Sowiogórskiego. W tym celu wykorzystano analizę SWOT jedną z podstawowych metod analizy strategicznej. Nazwa metody jest akronimem angielskich słów strengths (mocne strony), weaknesses (słabe strony), opportunities (szanse potencjalne lub zaistniałe w otoczeniu), threats (zagrożenia prawdopodobne lub istniejące w otoczeniu). Jest stosowana jako uniwersalne narzędzie pierwszego etapu analizy strategicznej. Pozwala wykorzystać zgromadzone informacje do opracowania strategii działania opartej na silnych stronach i szansach, przy jednoczesnym eliminowaniu bądź ograniczaniu słabych stron i zagrożeń. Uczestnicy spotkań zostali podzieleni na grupy, a każda z grup pracowała nad jednym z elementów SWOT. Następnie podczas moderowanej dyskusji zebrane informacje były omawiane, doprecyzowane i uzupełniane. W ten sposób, dla każdej z pięciu gmin Partnerstwa, powstała analiza SWOT, która dodatkowo została podzielona na trzy sfery: społeczną, gospodarczą i przestrzenną. W trakcie spotkań analizowane były m.in. problemy osób z grup defaworyzowanych i w niekorzystnej sytuacji. Trudności jakie mogą napotkać osoby z ww. grup, zwłaszcza starsze i z niepełnosprawnościami, dotyczyły głównie sfery społecznej i przestrzennej. Na podstawie przeprowadzonych pięciu analiz SWOT, w każdej z gmin, opracowane zostały silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia rozwojowe dla całego obszaru Partnerstwa.

Badanie ankietowe skierowane było do wszystkich mieszkańców, przedsiębiorców oraz przedstawicieli JST. Ankieta była jedną z przyjętych form partycypacji społeczności lokalnej w procesie budowy i opracowywania głównych założeń Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR) na lata 2023-2027. Celem badania była ocena potencjału oraz diagnozy potrzeb Partnerstwa Sowiogórskiego. Była to również sposobność do przedstawiania swoich opinii, pomysłów oraz określania kierunków rozwoju obszaru. Wyniki badania ankietowego potwierdziły informacje zebrane podczas spotkań konsultacyjnych i wyniki opracowanych w ich trakcie analiz SWOT dla każdej z gmin wchodzących

w skład Partnerstwa Sowiogórskiego.

Analiza SWOT Partnerstwa Sowiogórskiego zawiera silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia, które były wskazywane w ramach badań ankietowych i analiz SWOT przeprowadzonych w każdej z pięciu gmin. Powtarzające się wskazania potwierdzały, iż jest to potencjał lub problem charakterystyczny dla całego obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego,

a nie tylko jednej gminy. Opracowana analiza SWOT Partnerstwa Sowiogórskiego była następnie konsultowana z uczestnikami warsztatów strategicznych i stanowiła punkt wyjścia do dalszych prac.

Tabela 17. Analiza SWOT Partnerstwa Sowiogórskiego wraz z odniesieniem do diagnozy

Silne strony	Odniesienie do diagnozy
Zasoby ludzkie	Opis obszaru i ludności
Rozbudowana oferta kulturalna i sportowa	Obszary atrakcyjne turystycznie
Rozbudowana infrastruktura turystyczna i sportowo-rekreacyjna	Obszary atrakcyjne turystycznie
Duża liczba różnorodnych atrakcji turystycznych	Obszary atrakcyjne turystycznie
Wysokie walory krajobrazowe i przyrodnicze	Obszary atrakcyjne turystycznie
Położenie geograficzne	Opis obszaru i ludności
Duża liczba obiektów zabytkowych	Dziedzictwo kulturowe/zabytki
Rozwinięta infrastruktura drogowa	Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji
Dostępność infrastruktury społecznej	Działalność sektora społecznego
Słabe strony	Odniesienie do diagnozy
Niska aktywność społeczna mieszkańców	Działalność sektora społecznego
Niska świadomość społeczna i ekologiczna	Działalność sektora społecznego
Niewystarczająca liczba liderów lokalnych	Działalność sektora społecznego
Brak tożsamości lokalnej	Produkty lokalne, tradycyjne i regionalne
Brak integracji międzypokoleniowej	Produkty lokalne, tradycyjne i regionalne
Nieefektywna współpraca pomiędzy instytucjami i organizacjami w partnerstwie	Działalność sektora społecznego
Niewystarczająca oferta sportowo-rekreacyjna i kulturalna	Obszary atrakcyjne turystycznie
Niewystarczająca oferta zajęć edukacyjnych, w tym rozwijających kompetencje kluczowe i cyfrowe	Obszar edukacji
Niewystarczający dostęp do opieki medycznej	Problemy społeczne
Starzejące się społeczeństwo	Opis obszaru i ludności
Zagrożenie wykluczeniem społecznym	Problemy społeczne
Niewystarczająca oferta miejsc pracy	Rynek pracy
Niewystarczająca promocja turystyczna	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Niewykorzystanie potencjału turystycznego	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Niewystarczająca infrastruktura turystyczna, w tym liczba miejsc noclegowych	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Niewystarczająca liczba miejsc gastronomicznych	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Brak przemysłu i dużych zakładów pracy	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Niewystarczające wsparcie lokalnych przedsiębiorstw	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Brak infrastruktury dla przedsiębiorstw	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Brak usług rzemieślniczych i specjalistycznych	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Niewystarczające zasoby komunalnej infrastruktury mieszkaniowej oraz jej zły stan	Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji
Duże zanieczyszczenie obszaru Partnerstwa, w szczególności terenów zielonych	Zasady zrównoważenia środowiskowego
Niewystarczająca infrastruktura wodno-kanalizacyjna, gazowa i ICT	Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji
Zły stan infrastruktury drogowej	Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji
Szara strefa	Rynek pracy
Niska jakość powietrza	Zasady zrównoważenia środowiskowego
Brak komunikacji publicznej pomiędzy gminami	Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji
Zły stan techniczny zabytków	Dziedzictwo kulturowe/zabytki
Niezadawalająca ilość infrastruktury komunikacyjnej (chodniki, ścieżki, oświetlenie, parkingi, przystanki)	Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji

Szanse	Odniesienie do diagnozy
Budowanie tożsamości lokalnej	Działalność sektora społecznego/Problemy społeczne
Polepszenie jakości życia mieszkańców	Działalność sektora społecznego/Problemy społeczne
Stwarzanie korzystnych warunków dla osadnictwa	Zagospodarowanie przestrzenne/układ osadniczy
Stworzenie spójnej i konsekwentnej strategii promocji	Obszary atrakcyjne turystycznie
Wykorzystanie potencjału przyrodniczego, historycznego i turystycznego	Obszary atrakcyjne turystycznie
Bliskość SSE oraz funkcjonowanie strefy aktywności gospodarczej	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Dostępność środków unijnych	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Wykorzystanie potencjału geotermalnego	Obszary atrakcyjne turystycznie
Wzrost atrakcyjności obszarów wiejskich (pandemia)	Obszary wiejskie
Warunki do lokowania obiektów opieki zdrowotnej	Zagospodarowanie przestrzenne/układ osadniczy
Lepsza komunikacja transportowa – linia kolejowa	Obszary atrakcyjne turystycznie
Zagrożenia	Odniesienie do diagnozy
Zanik więzi społecznych w wyniku nadmiernego korzystania z Internetu	Problemy społeczne
Niż demograficzny	Opis obszaru i ludności
Migracje zwłaszcza ludzi młodych	Opis obszaru i ludności
Rosnąca liczba osób starszych i niepełnosprawnych	Zasada równości szans i niedyskryminacji
Niestabilność sytuacji w kraju i za granicą	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Zubożenie lokalnej społeczności	Problemy społeczne
Zagrożenie epidemiologiczne	Opis obszaru i ludności
Zagrożenie bezrobociem	Rynek pracy
Inflacja	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Biurokracja	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Brak źródeł finansowania	Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości
Nasilająca się niechęć do aktywności i uczestnictwa w życiu lokalnej społeczności	Działalność sektora społecznego
Położenie geograficzne, które może prowadzić do marginalizacji	Opis obszaru i ludności
Nadmierne eksploatowanie zasobów przyrodniczych	Zasady zrównoważenia środowiskowego
Degradacja środowiska naturalnego (szamba, śmieci, kopciuchy)	Obszary atrakcyjne turystycznie
Zmiany klimatyczne – klęski żywiołowe (wiatr i woda)	Zasady zrównoważenia środowiskowego
Malejące zasoby wody pitnej	Zasady zrównoważenia środowiskowego

Źródło: opracowanie własne.

Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia

Opracowana strategia jest spójna wewnętrznie, bo wszystkie zaplanowane w niej działania zmierzają do osiągnięcia założonych celów. Przedsięwzięcia są komplementarne, bo wzajemnie się uzupełniają poprzez działania podmiotów z różnych sektorów, co w sumie daje efekt synergiczny. Dokument też wpisuje się w założenia programów strategicznych wyższego rzędu. Wszystkie te cechy odnoszą się zarówno do etapu planowania (opracowywania) LSR jak i planowanego jej wdrożenia. Wszystko to razem pozwoli na zaspokojenie najpilniejszych potrzeb lokalnej społeczności i wzrost potencjału jej członków.

Zgodności i komplementarności LSR z dokumentami strategicznymi na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym

Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 – strategia LGD ma charakter monofunduszowy, a jej podstawowym źródłem finansowania będzie PS WPR na lata 2023-2027, finansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Oba cele LSR obszaru LGD korespondują mocno z celami szczegółowymi Wspólnej Polityki Rolnej przyjętymi na okres programowania do 2027 r., choć zostały sformułowane na znacznie niższym poziomie. Poniżej zaprezentowano korelację celów obu dokumentów strategicznych wraz z jej opisem na poziomie przedsięwzięć w LSR.

Tabela 18. Zgodność i komplementarność LSR z PS WPR 2023-2027

Cele LSR	Cele szczegółowe PS WPR 2023-2027	Zgodność i komplementarność
dający potrzebę i wyzwania	SO4 Przyczynianie się do łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej, w tym poprzez redukcję emisji gazów cieplarnianych i zwiększenie sekwestracji węgla, a także promowanie zrównoważonej energii	Zgodność w zakresie podnoszenie wiedzy dotyczących łagodzenia zmian klimatu i adaptacji do nich (P.1.2)

Cele LSR	Cele szczegółowe PS WPR 2023-2027	Zgodność i komplementarność
C.2 Zrównoważony rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego odpowiadający oczekiwaniom mieszkańców i turystów oraz wyzwaniom przyszlności	SO6 Przyczynianie się do zatrzymania i odwrócenia procesu utraty różnorodności biologicznej, wzmocnienie usług ekosystemowych oraz ochrona siedlisk i krajobrazów	Komplementarność w zakresie rozwoju i upowszechnianie zasobów wiedzy i informacji o środowisku (P.1.2)
	SO8 Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa	Spójność w zakresie włączenia osób z grup defaworyzowanych lub wykluczonych na obszarach wiejskich oraz angażowania młodych w życie lokalne (P.1.3) Zgodność w zakresie rozwoju wiedzy i umiejętności dotyczących cyfryzacji, oszczędności zasobów, przedsiębiorczości, środowiska i klimatu (P.1.2)
	SO2 Zwiększenie zorientowania na rynek i konkurencyjności gospodarstw, zarówno w perspektywie krótkoterminowej, jak i długoterminowej, w tym większe ukierunkowanie na badania naukowe, technologię i cyfryzację	Spójność w zakresie inwestycji w gospodarstwa rolne zwiększających konkurencyjność (P.2.3) Komplementarność w zakresie inwestycji przyczyniających się do ochrony środowiska i klimatu (P.2.2)
	SO4 Przyczynianie się do łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej, w tym poprzez redukcję emisji gazów cieplarnianych i zwiększenie sekwestracji węgla, a także promowanie zrównoważonej energii	Spójność w zakresie działań na rzecz ochrony środowiska oraz łagodzenia zmian klimatu (P.2.2) Komplementarność w zakresie inwestycji w gospodarstwach rolnych dotyczących OZE i poprawy efektywności energetycznej (P.2.2)
SO8 Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa	Spójność w zakresie poprawy dostępu do infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej oraz usług publicznych w zakresie kultury i dziedzictwa kulturowego (P.2.1) Komplementarność w zakresie rozwoju przedsiębiorczości, tworzenia i utrzymania miejsc pracy oraz dywersyfikacji dochodów (P.2.3)	

Źródło: opracowanie własne.

W podstawowym dokumencie strategicznym polityki regionalnej Polski jakim jest Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030) zawarto stwierdzenie, iż polityka regionalna w dalszym ciągu wspierać będzie wszystkie regiony (w tym miasta różnej wielkości oraz obszary wiejskie) w budowaniu ich pozycji konkurencyjnej również na arenie międzynarodowej, a głównym celem polityki regionalnej jest efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju. Analogiczną rolę pełni dokument LSR Partnerstwa Sowiogórskiego w dużo mniejszej skali województwa dolnośląskiego,

który służyć ma budowaniu pozycji konkurencyjnej tego obszaru w skali regionu. Przyjęte cele i przedsięwzięcia bazują zaś głównie na wewnętrznych zasobach ludzkich, społecznych i środowiskowo-kulturowych. Poniżej ukazano spójność celów LSR z celami KSRR 2030 podając przykłady korelacji z planowanymi w LSR przedsięwzięciami.

Tabela 19. Zgodność i komplementarność LSR z KSRR 2030

Cele LSR	KSRR 2030	Zgodność i komplementarność
C.1 Rozwój społeczny odpowiadający potrzebom i wyzwaniom Partnerstwa Sowiogórskiego	Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym	Spójność w zakresie aktywizacji lokalnej społeczności na rzecz pobudzania rozwoju społeczno-gospodarczego w zakresie podnoszenia kompetencji i umiejętności mieszkańców oraz wzmocnienie poczucia tożsamości i integracji społeczności lokalnej (jako czynnik m.in. przeciwdziałający decyzjom o migracji) (P.1.2 oraz P.1.3)
	Cel 2. Wzmocnienie regionalnych przewag konkurencyjnych	Spójność w zakresie rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego (P.1.2) Synergia w zakresie zwiększania skłonności przedsiębiorców do inwestowania w aktualizację wiedzy i rozwój kompetencji cyfrowych pracowników (P.1.2 oraz P.2.3) Komplementarność w zakresie realizacji regionalnych programów profilaktyki wczesnego wykrywania problemów zdrowotnych polegająca przede wszystkim na eliminowaniu zdrowotnych czynników ryzyka, poprzez wdrażanie działań dotyczących zapobiegania występowaniu i rozwoju chorób, w tym w szczególności chorób cywilizacyjnych Komplementarność w zakresie zwiększania partycypacji społecznej i wpływu obywateli (oraz organizacji pozarządowych) na życie i przestrzeń publiczną (P.1.1 oraz P.1.2)

Cele LSR	KSRR 2030	Zgodność i komplementarność
	Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie	Spójność w zakresie promocji kształcenia kompetencji liderów samorządowych (P.1.2) Komplementarność w zakresie inicjowania i animowania współpracy i partnerstwa w obszarach powiązań funkcjonalnych; rozwijania powiązań i integracji funkcjonalnej zarządzania obszarami wiejskimi i miejskimi na poziomie lokalnym (P.1.1)
C.2 Zrównoważony rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego odpowiadający oczekiwaniom mieszkańców i turystów	Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym	Spójność w zakresie rozwoju lokalnych firm, w tym przedsiębiorstw społecznych oraz wzrostu liczby lokalnych miejsc pracy (P.2.3) Komplementarność w zakresie racjonalnego gospodarowania przestrzenią i zapobiegania konfliktom dla osiągnięcia ładu przestrzennego i dostosowania przestrzeni lokalnej lub wykorzystania istniejących uwarunkowań (np. przyrodniczych) do potrzeb zrównoważonego rozwoju gospodarczego i społecznego, a także działania na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska (P.2.2)
	Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych	Spójność w zakresie rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego oraz promocji turystycznej mającej na celu wzrost atrakcyjności turystycznej obszarów o wysokich walorach kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych (P.2.2) Spójność w zakresie wspierania przedsiębiorczości na szczeblu regionalnym i lokalnym, w tym koncentracji na działaniach proinnowacyjnych tj.: smart villages (P.2.2 oraz P.2.3)

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 20. Zgodność i komplementarność LSR ze Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030

Lokalna Strategia Rozwoju		Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030	
Cele	Przedsięwzięcia	Cel Strategiczny	Cel Operacyjny / Przedsięwzięcia Strategiczne
C.1 Rozwój społeczny odpowiadający potrzebom i wyzwaniom Partnerstwa Sowiogórskiego	P.1.1 Rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego oraz promocja współpracy i partnerstw	3. Wzmocnienie regionalnego kapitału ludzkiego i społecznego	3.1 Kształtowanie postaw Obywatelskich 3.1.6 Wsparcie i promocja partnerstwa społecznego
	P.1.2 Rozwój świadomości i umiejętności obywatelskich	3. Wzmocnienie regionalnego kapitału ludzkiego i społecznego	3.1 Kształtowanie postaw Obywatelskich 3.1.2 Popularyzacja wiedzy o regionie i wzmocnienie tożsamości jego mieszkańców. 3.6 Kształtowanie postaw prozdrowotnych, prospoportowych i proekologicznych 3.6.3 Wspieranie działań na rzecz kształtowania postaw prozdrowotnych. 3.6.4 Wspieranie działań na rzecz kształtowania postaw proekologicznych.
		4. Odpowiedzialne wykorzystanie zasobów i ochrona walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego	4.1 Poprawa stanu środowiska 4.1.2 Wspieranie edukacji ekologicznej w oparciu o zasoby lokalne (infrastrukturalne, przyrodnicze i kulturowe). 4.6 Rozwój gospodarki Cyrkularnej 4.6.4 Edukacja społeczna na rzecz gospodarki cyrkularnej (kampanie społeczne, kampanie świadomościowe).
	P.1.3 Włączenie i aktywizacja mieszkańców	3. Wzmocnienie regionalnego kapitału ludzkiego i społecznego	3.1 Kształtowanie postaw Obywatelskich 3.1.5 Podejmowanie działań na rzecz aktywności społeczności lokalnych i rozwoju lokalnego, ze szczególnym uwzględnieniem środowisk zmarginalizowanych. 3.2 Wzrost społecznej integracji 3.2.2 Wsparcie działań na rzecz osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym. 3.5 Doskonalenie regionalnej polityki wspierania seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami 3.5.1 Wspieranie systemu aktywizacji osób starszych

Lokalna Strategia Rozwoju		Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030	
C.2 Zrównoważony rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego odpowiadający oczekiwaniom mieszkańców i turystów oraz wyzwaniom przyszłości	P.2.1 Turystyka wykorzystująca endogeniczne potencjały Partnerstwa Sowiogórskiego	1. Efektywne wykorzystanie gospodarczego potencjału regionu	1.1 Wspieranie endogenicznych potencjałów gospodarczych subregionów 1.1.5 Promowanie regionu jako atrakcyjnego miejsca dla turystyki, wypoczynku i poprawy stanu zdrowia. 1.2 Wzmocnienie krajowej i europejskiej konkurencyjności regionu i jego marki 1.2.1 Promocja gospodarcza i turystyczna regionu.
		4. Odpowiedzialne wykorzystanie zasobów i ochrona walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego	4.5 Wspieranie produkcji energii ze źródeł odnawialnych oraz wspieranie bezpieczeństwa energetycznego 4.5.1 Wsparcie przedsięwzięć służących rozwojowi kultury i dziedzictwa kulturowego w regionie. 4.5.2 Wspieranie i udostępnianie zintegrowanych działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego i jego promocji. 4.5.3 Wsparcie zagospodarowywania i udostępnienia na cele turystyki lub kultury najważniejszych obiektów zabytkowych oraz miejsc historycznych o znaczeniu ponadregionalnym
	P.2.2 Atrakcyjna przestrzeń publiczna i czyste środowisko Partnerstwa Sowiogórskiego	2. Poprawa jakości i dostępności usług publicznych	2.2 Rozwój i modernizacja regionalnej infrastruktury publicznej z uwzględnieniem potrzeb osób z niepełnosprawnościami i starszych 2.2.3 Rozwój i dostosowanie infrastruktury publicznej do uwarunkowań społeczno-demograficznych, w szczególności do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, słabszych i starszych
		4. Odpowiedzialne wykorzystanie zasobów i ochrona walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego	4.4.3 Podejmowanie działań na rzecz oszczędności zużycia energii oraz poprawy efektywności jej wykorzystania.
	P.2.3 Aktywizacja działalności gospodarczych Partnerstwa Sowiogórskiego opartych na innowacyjności	1. Efektywne wykorzystanie gospodarczego potencjału regionu	1.1 Wspieranie endogenicznych potencjałów gospodarczych subregionów 1.1.2 Wzmocnienie gospodarcze ośrodków regionalnych i subregionalnych. 1.1.3 Wzmocnienie roli MŚP, w tym firm rzemieślniczych i rodzinnych w aktywizacji gospodarczej subregionów. 1.1.4 Rozwój lokalnych rynków żywności i wzrost konkurencyjności sektora rolno – spożywczego m.in. w oparciu o żywność wysokiej jakości

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 21. Zgodność i komplementarność LSR z Funduszami Europejskimi dla Dolnego Śląska 2021-2027

Lokalna Strategia Rozwoju		Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027	
Cele	Przedsięwzięcia	Priorytet	Działanie
opisany odpowiadający potrzebom i wyzwaniom	P.1.1 Rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego oraz promocja współpracy i partnerstw	Priorytet FEDS.06 Fundusze Europejskie bliżej mieszkańców Dolnego Śląska Priorytet FEDS.07 Fundusze Europejskie na rzecz rynku pracy i włączenia społecznego na Dolnym Śląsku	Działanie FEDS.06.01 Rozwój lokalny Działanie FEDS.07.03 Równe szanse
	P.1.2 Rozwój świadomości i umiejętności obywatelskich	Priorytet FEDS.08 Fundusze Europejskie dla edukacji na Dolnym Śląsku	Działanie FEDS.08.02 Uczenie się przez całe życie

Lokalna Strategia Rozwoju		Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027	
Cele	Przedsięwzięcia	Priorytet	Działanie
		Priorytet FEDS.07 Fundusze Europejskie na rzecz rynku pracy i włączenia społecznego na Dolnym Śląsku	Działanie FEDS.07.07 Rozwój usług społecznych i zdrowotnych Programy profilaktyki chorób będących istotnym problemem zdrowotnym regionu
	P.1.3 Włączenie i aktywizacja mieszkańców	Priorytet FEDS.07 Fundusze Europejskie na rzecz rynku pracy i włączenia społecznego na Dolnym Śląsku	Działanie FEDS.07.05 Aktywna integracja Działanie FEDS.07.08 Wspieranie włączenia społecznego
		Priorytet FEDS.09 Fundusze Europejskie na rzecz transformacji obszarów górniczych na Dolnym Śląsku	Działanie FEDS.09.01 Transformacja społeczna
C.2 Zrównoważony rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego odpowiadający oczekiwaniom mieszkańców i turystów oraz wyzwaniom przyszłości	P.2.1 Turystyka wykorzystująca endogeniczne potencjały Partnerstwa Sowiogórskiego	Priorytet FEDS.05 Fundusze Europejskie na rzecz zrównoważonego rozwoju społecznego na Dolnym Śląsku	Działanie FEDS.05.02 Kultura i turystyka
	P.2.2 Atrakcyjna przestrzeń publiczna i czyste środowisko Partnerstwa Sowiogórskiego	Priorytet FEDS.06 Fundusze Europejskie bliżej mieszkańców Dolnego Śląska	Działanie FEDS.06.01 Rozwój lokalny
		Priorytet FEDS.02 Fundusze Europejskie na rzecz środowiska na Dolnym Śląsku	Działanie FEDS.02.04 Innowacje w OZE Działanie FEDS.02.07 Ochrona przyrody i klimatu
		Priorytet FEDS.02 Fundusze Europejskie na rzecz środowiska na Dolnym Śląsku	Działanie FEDS.02.01 Efektywność energetyczna w budynkach publicznych Działanie FEDS.02.02 Efektywność energetyczna w budynkach mieszkalnych Działanie FEDS.02.06 Gospodarka ściekowa
		Priorytet FEDS.06 Fundusze Europejskie bliżej mieszkańców Dolnego Śląska	Działanie FEDS.06.01 Rozwój lokalny Fizyczna odnowa i bezpieczeństwo przestrzeni publicznych
	P.2.3 Aktywizacja działalności gospodarczych Partnerstwa Sowiogórskiego opartych na innowacyjności	Priorytet FEDS.01 Fundusze Europejskie na rzecz przedsiębiorczego Dolnego Śląska	Działanie FEDS.01.04 Wsparcie rozwoju MŚP

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 22. Zgodność i komplementarność LSR ze Strategią Rozwoju Sudety 2030

Lokalna Strategia Rozwoju		Strategia Rozwoju Sudety 2030	
Cele	Przedsięwzięcia	Cel strategiczny	Cel operacyjny / przedsięwzięcia strategiczne
C.1 Rozwój społeczny odpowiadający potrzebom i wyzwaniom Partnerstwa Sowiogórskiego	P.1.1 Rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego oraz promocja współpracy i partnerstw	1. Bardziej inteligentne terytorium	1.1 Wspieranie form integracji regionu 1.1.2. Rozwój wspólnych inicjatyw programowych, organizacyjnych i projektowych
	P.1.2 Rozwój świadomości i umiejętności obywatelskich	2. Terytorium bliżej obywateli	2.4 Aktywizacja społeczna osób starszych 2.4.1. Integracja działalności i rozwój współpracy programowej uniwersytetów trzeciego wieku 2.4 Aktywizacja społeczna osób starszych 2.4.4. Wsparcie dla rzemiosła i produktów lokalnych (w tym rzemieślniczych, przemysłowych, żywnościowych, naturalnych/źródła wód, minerały itp.) kształtujących tożsamość obszaru Porozumienia Sudety 2030

Lokalna Strategia Rozwoju		Strategia Rozwoju Sudety 2030	
Cele	Przedsięwzięcia	Cel strategiczny	Cel operacyjny / przedsięwzięcia strategiczne
C.2 Zrównoważony rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego odpowiadający oczekiwaniom mieszkańców i turystów oraz wyzwaniom przyszłości	P.1.3 Włączenie i aktywizacja mieszkańców	2. Terytorium bliżej obywateli	2.3 Rozwój infrastruktury i usług „srebrnego sektora” (dla osób starszych) 2.4 Aktywizacja społeczna osób starszych 2.5 Integracja społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym
	P.2.1 Turystyka wykorzystująca endogeniczne potencjały Partnerstwa Sowiogórskiego	4. Terytorium przyjazne dla środowiska, wykorzystujące swój potencjał	4.4 Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej 4.2. Ochrona, rewitalizacja i udostępnianie walorów kulturowych
	P.2.2 Atrakcyjna przestrzeń publiczna i czyste środowisko Partnerstwa Sowiogórskiego	4. Terytorium przyjazne dla środowiska, wykorzystujące swój potencjał	4.1. Ochrona i rewitalizacja walorów przyrodniczych 4.3 Wdrażanie strategii niskoemisyjnych i produkcji energii ze źródeł odnawialnych
	P.2.3 Aktywizacja działalności gospodarczych Partnerstwa Sowiogórskiego opartych na innowacyjności	1. Bardziej inteligentne terytorium 2. Terytorium bliżej obywateli	1.2 Tworzenie warunków do inkubacji i zakorzenienia się nowych MŚP 1.3 Wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach 2.4 Aktywizacja społeczna osób starszych 2.4.4. Wsparcie dla rzemiosła i produktów lokalnych (w tym rzemieślniczych, przemysłowych, żywnościowych, naturalnych/źródła wód, minerały itp.) kształtujących tożsamość obszaru Porozumienia Sudety 2030

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 23. Zgodność i komplementarność LSR ze Strategią Rozwoju Euroregionu Glacensis 2020+

Lokalna Strategia Rozwoju		Strategia Rozwoju Euroregionu Glacensis 2020+	
Cele	Przedsięwzięcia	Priorytet	Działanie
C.1 Rozwój społeczny odpowiadający potrzebom i wyzwaniom Partnerstwa Sowiogórskiego	P.1.1 Rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego oraz promocja współpracy i partnerstw	Priorytet (P1) Inteligentny i zrównoważony rozwój Euroregionu oparty na endogennym potencjale i kooperacji przedsiębiorstw	Działanie (D1.4) Promocja gospodarcza Euroregionu
		Priorytet (P4) Lepiej współpracujący Euroregion	Działanie (D4.2) Wzmocnienie współpracy JST, zwłaszcza w wymiarze transgranicznym
	P.1.2 Rozwój świadomości i umiejętności obywatelskich	Priorytet (P4) Lepiej współpracujący Euroregion	Działanie (D4.1) Wzrost wykorzystania technologii ICT w Euroregionie
	P.1.3 Włączenie i aktywizacja mieszkańców	Priorytet (P2) Aktywizacja i integracja mieszkańców oparta na wzajemnym zaufaniu i tolerancji sprzyjająca włączeniu społecznemu Priorytet (P4) Lepiej współpracujący Euroregion	Działanie (D2.1) Zwiększenie aktywności mieszkańców oraz budowanie wzajemnego zaufania poprzez promowanie wspólnych działań transgranicznych Działanie (D4.1) Wzrost wykorzystania technologii ICT w Euroregionie
Partnerstwa Sowiogórskiego odpowiadający oczekiwaniom mieszkańców i turystów oraz	P.2.1 Turystyka wykorzystująca endogeniczne potencjały Partnerstwa Sowiogórskiego	Priorytet (P1) Inteligentny i zrównoważony rozwój Euroregionu oparty na endogennym potencjale i kooperacji przedsiębiorstw	Działanie (D1.2) Wielokierunkowy rozwój turystyki i wzmocnienie jej roli w rozwoju gospodarczym Euroregionu
	P.2.2 Atrakcyjna przestrzeń publiczna i czyste środowisko Partnerstwa Sowiogórskiego	Priorytet (P3) Inteligentne i zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska Priorytet (P4) Lepiej współpracujący Euroregion	Działanie (D3.2) Rozwój zielonej i niebieskiej infrastruktury oraz infrastruktury ochrony środowiska Działanie (D3.3) Wsparcie dla rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, w tym wykorzystującej odnawialne źródła energii Działanie (D4.1) Wzrost wykorzystania technologii ICT w Euroregionie

Lokalna Strategia Rozwoju		Strategia Rozwoju Euroregionu Glacensis 2020+	
Cele	Przedsięwzięcia	Priorytet	Działanie
	P.2.3 Aktywizacja działalności gospodarczych Partnerstwa Sowiogórskiego opartych na innowacyjności	Priorytet (P1) Inteligentny i zrównoważony rozwój Euroregionu oparty na endogennym potencjale i kooperacji przedsiębiorstw	Działanie (D1.1) Wzmocnienie pozycji konkurencyjnej małych i średnich przedsiębiorstw poprzez wspieranie ich innowacyjności i współpracy transgranicznej

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 24. Zgodność i komplementarność LSR ze Strategią Rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej

Lokalna Strategia Rozwoju		Strategia Rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej	
Cele	Przedsięwzięcia	Cel strategiczny	Priorytet / Działanie
C.1 Rozwój społeczny odpowiadający potrzebom i wyzwaniom Partnerstwa Sowiogórskiego	P.1.1 Rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego oraz promocja współpracy i partnerstw	2 Rewitalizacja	Priorytet 2.3. Aktywna i zdrowa społeczność Działanie 2.3.2. Wzmocnienie organizacji poza-rządowych działających na terenie Aglomeracji Wałbrzyskiej
		3 Współpraca i integracja	Priorytet 3.1. Promowanie i wzmocnienie pozytywnego wizerunku miejsca Działanie 3.1.1. Promowanie pozytywnych skojarzeń 3.2. Trwałe partnerstwo Działanie 3.2.3. Wzmocnienie partycypacji społecznej w zarządzaniu Aglomeracją Wałbrzyską
	P.1.2 Rozwój świadomości i umiejętności obywatelskich	2 Rewitalizacja	Priorytet 2.3. Aktywna i zdrowa społeczność Działanie 2.3.5. Poprawa poziomu edukacji i promowanie uczenia się przez całe życie Działanie 2.3.6. Rozwój profilaktyki zdrowotnej i promowanie zdrowego trybu życia
C.2 Zrównoważony rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego odpowiadający oczekiwaniom mieszkańców i turystów oraz wyzwaniom przyszłości	P.2.1 Turystyka wykorzystująca endogeniczne potencjały Partnerstwa Sowiogórskiego P.2.2 Atrakcyjna przestrzeń publiczna i czyste środowisko Partnerstwa Sowiogórskiego	1 Trwały i odpowiedzialny rozwój gospodarczy	Priorytet 2. Atrakcyjna i konkurencyjna oferta turystyczna
		2 Rewitalizacja	Priorytet 2.1. Atrakcyjne i bezpieczne środowisko za-mieszkania Działanie 2.1.2. Poprawa estetyki przestrzeni publicznej i prywatnej Priorytet 2.1. Atrakcyjne i bezpieczne środowisko za-mieszkania Działanie 2.1.4. Wsparcie dla rozwoju niskoemisyjnych i odnawialnych źródeł energii
	P.2.3 Aktywizacja działalności gospodarczych Partnerstwa Sowiogórskiego opartych na innowacyjności	1 Trwały i odpowiedzialny rozwój gospodarczy	Priorytet 1.1. Dynamiczna gospodarka i innowacyjna przedsiębiorczość Działanie 1.1.2. Inkubacja firm, w szczególności innowacyjnych

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 25. Zgodność i komplementarność LSR ze Strategią Rozwoju Gminy Głuszycy na lata 2021-2027

Lokalna Strategia Rozwoju		Strategia Rozwoju Gminy Głuszycy na lata 2021-2027	
Cele	Przedsięwzięcia	Cel strategiczny	Priorytet / Działanie
C.1 Rozwój społeczny odpowiadający potrzebom i wyzwaniom Partnerstwa Sowiogórskiego	P.1.1 Rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego oraz promocja współpracy i partnerstw	5. Intensyfikacja współpracy i doskonalenie zarządzania	
	P.1.2 Rozwój świadomości i umiejętności obywatelskich	5. Intensyfikacja współpracy i doskonalenie zarządzania	5.2. Zapewnienie udziału społecznego w zarządzaniu i podejmowaniu decyzji w sprawach publicznych
	P.1.3 Włączenie i aktywizacja mieszkańców	2. Poprawa jakości życia i świadczonych usług społecznych	2.3. Integracja społeczności i przeciwdziałanie wkluczeniom 2.4. Wysoki poziom aktywności społecznej

Lokalna Strategia Rozwoju		Strategia Rozwoju Gminy Głuszyca na lata 2021-2027	
Cele	Przedsięwzięcia	Cel strategiczny	Priorytet / Działanie
Sowiogórskiego odpowiadający oczekiwaniom mieszkańców i turystów	P.2.1 Turystyka wykorzystująca endogeniczne potencjały Partnerstwa Sowiogórskiego	3. Utworzenie Głuszyckiego Centrum Turystycznego	
	P.2.2 Atrakcyjna przestrzeń publiczna i czyste środowisko Partnerstwa Sowiogórskiego	1. Dostępna i estetyczna przestrzeń z efektywną infrastrukturą	
	P.2.3 Aktywizacja działalności gospodarczych Partnerstwa Sowiogórskiego opartych na innowacyjności	4. Rozwój przedsiębiorstw kreowanych przez rodzimy biznes i zewnętrznych inwestorów strategicznych	

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 26. Zgodność i komplementarność LSR ze Strategią Rozwoju Miasta i Gminy Pieszycy na lata 2020-2025

Lokalna Strategia Rozwoju		Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Pieszycy na lata 2020-2025	
Cele	Przedsięwzięcia	Cel priorytetowy	Cel szczegółowy
C.1 Rozwój społeczny odpowiadający potrzebom i wyzwaniom Partnerstwa Sowiogórskiego	P.1.1 Rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego oraz promocja współpracy i partnerstw	Cel priorytetowy 2 Wizerunek, promocja, komunikacja i współpraca	Cel szczegółowy 2.4. Rozwój współpracy wewnętrznej i zewnętrznej.
	P.1.2 Rozwój świadomości i umiejętności obywatelskich	Cel priorytetowy 5 Ochrona zdrowia, Bezpieczeństwo i edukacja	Cel szczegółowy 5.2. Promocja i kształtowanie zachowań prozdrowotnych mieszkańców
	P.1.3 Włączenie i aktywizacja mieszkańców	Cel priorytetowy 2 Wizerunek, promocja, komunikacja i współpraca Cel priorytetowy 5 Ochrona zdrowia, bezpieczeństwo i edukacja	Cel szczegółowy 2.3. Wspieranie inicjatyw lokalnych oraz zwiększenie aktywności obywatelskiej Cel szczegółowy 5.3. Rozwój oferty wsparcia, integracji i aktywizacji osób starszych i potrzebujących
C.2 Zrównoważony rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego odpowiadający oczekiwaniom mieszkańców i turystów oraz wyzwaniom przyszłości	P.2.1 Turystyka wykorzystująca endogeniczne potencjały Partnerstwa Sowiogórskiego	Cel priorytetowy 4 Poprawa i rozwoju infrastruktury oraz oferty w zakresie: kultury, turystyki, sportu i rekreacji	Cel szczegółowy 4.1. Rozwój funkcji turystycznej gminy i przemysłu czasu wolnego. Cel szczegółowy 4.3. Zapewnienie wysokiej jakości oferty kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej
	P.2.2 Atrakcyjna przestrzeń publiczna i czyste środowisko Partnerstwa Sowiogórskiego	Cel priorytetowy 4 Poprawa i rozwoju infrastruktury oraz oferty w zakresie: kultury, turystyki, sportu i rekreacji Cel priorytetowy 3 Rozwój infrastruktury i mieszkalnictwa	Cel szczegółowy 4.2. Rozwój infrastruktury kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej. Cel szczegółowy 4.3. Zapewnienie wysokiej jakości oferty kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej.
	P.2.3 Aktywizacja działalności gospodarczych Partnerstwa Sowiogórskiego opartych na innowacyjności	Cel priorytetowy 1 Rozwój przedsiębiorczości i cyfryzacji	Cel szczegółowy 3.3. Przeciwdziałanie zanieczyszczeniu środowiska naturalnego. Cel szczegółowy 3.4. Wsparcie procesów rewitalizacji i poprawa jakości przestrzeni publicznych.
			Cel szczegółowy 1.1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej gminy

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 27. Zgodność i komplementarność LSR ze Strategią Rozwoju Gminy Walim na lata 2020-2027

Lokalna Strategia Rozwoju		Strategia Rozwoju Gminy Walim na lata 2020-2027	
Cele	Przedsięwzięcia	Cel strategiczny	Cel operacyjny
jący potrzebom i wyzwania	P.1.1 Rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego oraz promocja współpracy i partnerstw	Cel strategiczny 1 Rozwój turystyki	Cele operacyjne: Promocja zewnętrzna i edukacja wewnętrzna

Lokalna Strategia Rozwoju		Strategia Rozwoju Gminy Walim na lata 2020-2027	
	P.1.2 Rozwój świadomości i umiejętności obywatelskich	Cel strategiczny 2 Tworzenie optymalnych warunków życia	Cele operacyjne: Podnoszenie świadomości mieszkańców
	P.1.3 Włączenie i aktywizacja mieszkańców	Cel strategiczny 2 Tworzenie optymalnych warunków życia	Cele operacyjne: Aktywizacja społeczeństwa
C.2 Zrównoważony rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego odpowiadający oczekiwaniom mieszkańców i turystów oraz wyzwaniom przyszłości	P.2.1 Turystyka wykorzystująca endogeniczne potencjały Partnerstwa Sowiogórskiego	Cel strategiczny 1 Rozwój turystyki	Cele operacyjne: – Wzbogacanie i podnoszenie jakości oferty turystycznej – Tworzenie nowych produktów turystycznych – Rozwój i skomunikowanie infrastruktury turystycznej
	P.2.2 Atrakcyjna przestrzeń publiczna i czyste środowisko Partnerstwa Sowiogórskiego	Cel strategiczny 2 Tworzenie optymalnych warunków życia	Cele operacyjne: Poprawa estetyki w całej gminie; Modernizacja i rozbudowa infrastruktury technicznej
	P.2.3 Aktywizacja działalności gospodarczych Partnerstwa Sowiogórskiego opartych na innowacyjności	Cel strategiczny 2 Tworzenie optymalnych warunków życia	Cele operacyjne: Poprawa estetyki w całej gminie; Modernizacja i rozbudowa infrastruktury technicznej

Źródło: opracowanie własne.

Zintegrowane podejście do realizacji LSR przejawia się również w pozytywnym oddziaływaniu interwencji realizowanej w danym przedsięwzięciu na efekty wdrażania innych przedsięwzięć Strategii LGD Partnerstwo Sowiogórskie.

Działania na rzecz mieszkańców wiążą się ze wspieraniem gospodarki, która z kolei wpływa na rozwój obszaru. Niewątpliwie zauważalne to będzie w przypadku realizacji przedsięwzięć edukacyjnych połączonych z systemem wsparcia przedsiębiorstw w zakresie rozwijania działalności gospodarczej, jak również w przypadku procesu tworzenia nowych podmiotów gospodarczych, w tym przez osoby znajdujące się w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy. Działania w sferze rozwoju małej infrastruktury publicznej będą miały wpływ na poprawę szans życiowych mieszkańców. W celu nr 1 niewątpliwie zauważalne to będzie w przypadku realizacji przedsięwzięć aktywizujących mieszkańców, w tym tych skierowanych do grup w niekorzystnej sytuacji, a także przedsięwzięć ukierunkowanych na zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Tabela 28. Powiązanie Przedsięwzięć LSR z innymi Przedsięwzięciami

Przedsięwzięcie	Powiązanie z innymi Przedsięwzięciami
P.1.1 Rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego oraz promocja współpracy i partnerstw	P.1.3 Włączenie i aktywizacja mieszkańców P.2.3 Aktywizacja działalności gospodarczych Partnerstwa Sowiogórskiego opartych na innowacyjności
P.1.2 Rozwój świadomości i umiejętności obywatelskich	P.1.1 Rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego oraz promocja współpracy i partnerstw P.1.3 Włączenie i aktywizacja mieszkańców P.2.2 Atrakcyjna przestrzeń publiczna i czyste środowisko Partnerstwa Sowiogórskiego
P.1.3 Włączenie i aktywizacja mieszkańców	P.1.1 Rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego oraz promocja współpracy i partnerstw P.1.2 Rozwój świadomości i umiejętności obywatelskich P.2.2 Atrakcyjna przestrzeń publiczna i czyste środowisko Partnerstwa Sowiogórskiego P.2.3 Aktywizacja działalności gospodarczych Partnerstwa Sowiogórskiego opartych na innowacyjności
P.2.1 Turystyka wykorzystująca endogeniczne potencjały Partnerstwa Sowiogórskiego	P.2.2 Atrakcyjna przestrzeń publiczna i czyste środowisko Partnerstwa Sowiogórskiego P.2.3 Aktywizacja działalności gospodarczych Partnerstwa Sowiogórskiego opartych na innowacyjności
P.2.2 Atrakcyjna przestrzeń publiczna i czyste środowisko Partnerstwa Sowiogórskiego	P.1.2 Rozwój świadomości i umiejętności obywatelskich P.2.1 Turystyka wykorzystująca endogeniczne potencjały Partnerstwa Sowiogórskiego
P.2.3 Aktywizacja działalności	P.1.1 Rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego oraz promocja współpracy i partnerstw

Przedsięwzięcie	Powiązanie z innymi Przedsięwzięciami
gospodarczych Partnerstwa Sowiogórskiego opartych na innowacyjności	P.1.3 Włączenie i aktywizacja mieszkańców P.2.1 Turystyka wykorzystująca endogeniczne potencjały Partnerstwa Sowiogórskiego

Źródło: opracowanie własne.

Określone w Strategii cele i przedsięwzięcia tworzą wspólny, ściśle ze sobą powiązany system, gdzie każdy z sektorów ma swoich przedstawicieli w LGD oraz na każdym poziomie realizacji Strategii ma również możliwość realizacji przedsięwzięć, a także wprowadzania zmian. Wszystkie poziomy pozostają w efekcie synergii z innymi, wzajemnie się uzupełniają, co stanowi wartość dodaną w postaci nowych partnerstw i relacji na obszarze. Stwierdzić należy, że komplementarne podejście do planowanych przedsięwzięć tworzy spójny system realizacji wszystkich celów, przedsięwzięć, jak i korelacji między podmiotami realizującymi LSR i znajdującymi się na obszarze LGD. Oczekiwanym efektem długofalowym wpływu realizacji LSR na rozwój obszaru działania LGD Partnerstwo Sowiogórskie będzie jego zrównoważony rozwój społeczny oraz gospodarczy, przy optymalnym i racjonalnym wykorzystaniu posiadanych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych i społecznych oraz poprawa jakości życia jego mieszkańców.

W konsekwencji realizacji Strategii uzyskuje się efekt synergii prowadzący do co najmniej częściowego rozwiązania zdiagnozowane w LSR problemów.

Sposób integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów i branż w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć

Lokalna Strategia Rozwoju LGD Partnerstwo Sowiogórskie ma charakter zintegrowany. Zintegrowane podejście ma odzwierciedlenie w spójności w doborze celów i przedsięwzięć oraz związków pomiędzy podmiotami uczestniczącymi w realizacji LSR. Zaplanowane w ramach LSR cele i przedsięwzięcia wynikają z diagnozy obszaru, w tym analizy problemów oraz wewnętrznych i zewnętrznych czynników rozwojowych i są ze sobą logicznie powiązane. Zintegrowany charakter LSR oznacza kompleksowe podejście do rozwiązywania problemów i wspierania potencjałów poprzez łączenie istniejących zasobów, działań i podmiotów w sferach społecznej, przestrzennej i gospodarczej. Zastosowanie takiego podejścia daje realne szanse na rozwiązanie, przynajmniej częściowe, zdiagnozowanych problemów oraz realne wzmocnienie już istniejącego potencjału Partnerstwa, które doprowadzą do osiągnięcia zdefiniowanych w Strategii celów. Operacje realizowane w ramach poszczególnych celów będą miały tendencje do przenikania się i uzupełniania.

Lokalna Strategia Rozwoju LGD Partnerstwo Sowiogórskie jest narzędziem prowadzącym do uruchomienia potencjałów i kreatywności różnych podmiotów lokalnych, które poprzez współpracę i komplementarne wykorzystywanie posiadanych zasobów będą tworzyć nowe wartości odpowiadające na oczekiwania społeczności lokalnych. W ramach sformułowanych w LSR celów zakłada się, iż integracja podmiotów może zachodzić na poziomie monofunduszowym. Integracja podmiotów w ramach celów i przedsięwzięć realizowana będzie poprzez wprowadzenie do Lokalnych Kryteriów Wyboru Operacji, kryteriów premiujących procesy integrujące sektory, zasoby, partnerów społecznych lub gospodarczych. Realizacja poszczególnych przedsięwzięć w ramach celów, zakłada współdziałanie sektorów publicznego, społecznego oraz gospodarczego tj. mieszkańców gmin, samorządów lokalnych, organizacji pozarządowych, grup nieformalnych, stowarzyszeń, osób fizycznych i przedsiębiorców. W tym sensie LSR stanowi kontynuację dobrych doświadczeń wyniesionych z poprzednich okresów funkcjonowania LGD Partnerstwa Sowiogórskiego. Proces integracji opiera się na szeregu uzupełniających się działań podejmowanych zarówno na etapie formułowania jak i wdrażania LSR:

- formułowanie LSR osadzone zostało na dialogu, w którym uczestniczyć mogły wszystkie osoby zainteresowane przyszłością LGD; przeprowadzenie cyklu warsztatów w każdej gminie dostarczyło możliwości bezpośredniego uczestnictwa w procesie opracowania koncepcji rozwoju i wspólnego działania w ramach LSR; w praktyce, w każdym z warsztatów udział wzięli interesariusze prywatni, publiczni i społeczni; warsztaty stały się okazją do otwartego dialogu i wzajemnego poznania potrzeb i oczekiwań podmiotów sektora obywatelskiego, biznesowego i samorządowego; na warsztatach obecni byli także przedstawiciele instytucji kulturalnych i edukacyjnych pełniących ważną rolę w zaspokajaniu potrzeb i aspiracji mieszkańców; można więc uznać, że już na etapie formułowania strategii wzmocniono podstawy współpracy na rzecz partnerskiego wdrażania LSR;

- w procesie opracowania LSR silnie akcentowano oddolny charakter tego dokumentu; dołożono starań aby w LSR odzwierciedlone zostały realne oczekiwania lokalnej społeczności oraz podmiotów z różnych sektorów; to powoduje, że osiągnięciem celów strategii zainteresowane będzie szerokie gremium o wysokiej motywacji do podejmowania partnerskich przedsięwzięć wdrożeniowych;
- dużą rolę w integrowaniu podmiotów przypisuje się prowadzeniu właściwej polityki informacyjnej zmierzającej do przekazywania podmiotom lokalnym wiedzy o istocie LSR i możliwościach włączania się w jej realizację; ponadto, prowadzone będą dalsze działania zmierzające do podnoszenia poziomu utożsamiania mieszkańców z obszarem LGD oraz przekraczaniem granic myślenia o swojej przestrzeni rozwoju sprowadzającym się do pojedynczej gminy czy miejscowości;
- LGD wspomagać będzie nawiązywanie relacji między podmiotami podejmującymi projekty i poszukującymi partnerów do ich realizacji; będzie więc węzłem kontaktowym umożliwiającym budowanie partnerstw i poszerzanie grona podmiotów angażujących się w realizację działań wdrożeniowych;
- promowane będą dobre praktyki związane z partnerskimi działaniami podejmowanymi na obszarze LGD oraz na innych obszarach wiejskich w otoczeniu;
- znaczna część przedsięwzięć zawartych w LSR jest wprost nakierowana na budowanie i wzmacnianie partnerstw lokalnych.

Dodatkowym narzędziem integrującym podmioty działające na obszarze będzie narzędzie jakim jest „aktywizacja obszarowa”, tj. realizowana przez LGD w ramach działań takich jak: spotkania informacyjne, spotkania aktywizacyjne, spotkania robocze-eksperckie, informacje i komunikaty upowszechniane za pośrednictwem narzędzi informatycznych, publikacje informacyjno-promocyjne. W oparciu o doświadczenia procesu wdrożeniowego stale modyfikowane będą instrumenty wspierania integracji i partnerstwa podmiotów lokalnych. Prowadzona będzie ocena zaangażowania podmiotów w procesie wdrożeniowym LSR w celu eliminowania „białych plam” aktywności w ujęciu przestrzennym (aktywizacja wspólnot lokalnych w sołectwach) oraz sektorowym.

Wartość dodana podejścia LEADER

Pozytywnym rezultatem w przypadku podejścia LEADER są wszystkie pomysły opracowane oddolnie tzn. z inicjatywy społeczności lokalnej, lub przy jej aktywnym udziale. Jest to widoczne zarówno w samej Strategii, jak i potem w procesie jej wdrażania, kiedy społeczność będzie miała bardzo duży wpływ na ewentualne aktualizacje i zmiany Strategii. Istotną kwestią jest także kolegialne podejmowanie decyzji przy udziale mieszkańców, wszystkich zaangażowanych sektorów: społecznego, gospodarczego i publicznego. Umożliwienie społeczności lokalnej wpływania na kształt strategii oraz kierunki rozwoju obszaru aktywizuje i wzmacnia potencjał społeczności lokalnej poprzez włączenie jej w proces zarządzania lokalnym rozwojem, a następnie przekłada się na wzrost poczucia wartości jednostki, zdolności do samostanowienia oraz rozwoju różnorodnych form współpracy.

Kolejną i istotną, choć trudną do wyrażenia w liczbach, wartością prac nad opracowaniem strategii jest wzrost kapitału społecznego lokalnych społeczności. Poprzez otwarte spotkania, prezentacje i warsztaty mieszkańcy reprezentujący wszystkie grupy wiekowe oraz wszystkie sektory partnerskie podnieśli swoje kompetencje pozyskując wiedzę o możliwościach wsparcia ich inicjatyw poprzez programy europejskie, rządowe i samorządowe. Nie mniej ważne są kompetencje społeczne, podniesione przez poznanie innych osób, organizacji i instytucji zainteresowanych i zaangażowanych w rozwiązywanie miejscowych problemów. Podobny proces rozwoju społecznego będzie następował na etapie wdrażania LSR poprzez:

- działania promocyjne, aktywizujące i integrujące prowadzone przez LGD. Otwartość i inkluzywność organizacji będzie uwypuklana począwszy od „kampanii otwarcia”, która zaprezentuje mieszkańcom nową strategię. LGD zadba też o podnoszenie poziomu wiedzy zarówno członków organów stowarzyszenia jak i zainteresowanych członków oraz sympatyków. poprzez organizowanie szkoleń i warsztatów – ich tematy, terminy i miejsca będą w miarę możliwości konsultowane uprzednio z zainteresowanymi. Planowane są też działania integrujące i sieciujące, których forma, temat i miejsce będą konsultowane z potencjalnymi uczestnikami;
- stymulowanie podobnych działań beneficjentów. LGD już od lat, poprzez kryteria wyboru, premiuje operacje realizowane: w partnerstwie podmiotów z różnych sektorów, realizowane w obiektach

infrastruktury publicznej oraz wykorzystujące lokalne zasoby. Takie preferencje korzystnie wpływają na szersze społecznienie operacji. Tak będzie i w czasie realizacji LSR na lata 2021-2027 gdzie także wprost zaplanowane są kryteria premiujące działania wspólne różnych podmiotów.

Wzrost potencjału społeczności lokalnych z kolei przyczynia się do bardziej efektywnego zarządzania, nie tylko przez wzmocnienie kontroli społecznej, ale przede wszystkim przez wzrost efektywności zarządzania spowodowany włączeniem do procesu zarządzania wszystkich zainteresowanych stron. Wzrost potencjału mieszkańców przekłada się natomiast na chęć dalszego rozwoju, kształcenia, poszukiwania nowych rozwiązań, dobrych praktyk i kontaktów, nawiązywania współpracy na danym terytorium albo z podmiotami spoza niego. Wszystko to razem składa się na wartość dodaną programu Leader, bowiem uczestnicy prac nad strategią na co dzień widzą problemy i trudności w życiu ich samych oraz osób z najbliższego otoczenia. Z bliska widzą też potencjał, znają możliwości własne i otoczenia, a przez to wiedzą najlepiej jakie działania są potrzebne, a zarazem jakie można najefektywniej zrealizować. Wspólna praca nad strategią zbliżyła ludzi, a wpisanie niektórych propozycji do LSR z pewnością będzie motywować ich autorów do współuczestnictwa w ich urzeczywistnieniu. Czas poświęcony przez uczestników prac nad strategią oraz refleksje nad stanem małej ojczyzny mogą zaowocować zmianą postaw na bardziej aktywne, rozumiejące potrzeby innych ludzi i środowiska. Poprzez uczestnictwo w procesie opracowania strategii mieszkańcy poczuli się jej współautorami, a więc można zakładać, że tak samo włączą się w proces jej realizacji.

Rozdział VI Cele i wskaźniki

Partycypacyjny charakter LSR przejawiał się również w konstruowaniu celów i projektowanych przedsięwzięć z zainteresowanymi grupami mieszkańców. Dzięki temu opisane poniżej cele strategii są jasno sprecyzowane, zrozumiałe i zaakceptowane przez wszystkie strony biorące udział w tworzeniu dokumentu. Przy definiowaniu i dokonywaniu wyboru celów do realizacji w ramach LSR dążono do uzyskania konsensusu społecznego, który jest warunkiem akceptacji działań LGD na późniejszych etapach wdrażania Strategii.

Podstawę do konstruowania poniższych celów LSR stanowiły wyniki badań ankietowych oraz analiza SWOT, wypracowana w trakcie otwartych spotkań konsultacyjnych, w których na równych prawach i przy zachowanych proporcjach brali udział przedstawiciele wszystkich trzech spektrów, tj. społecznego, publicznego i gospodarczego. Najczęściej ci sami reprezentanci brali udział w warsztatach strategicznych (przeprowadzonych w każdej z gmin), w ramach których zostały zdefiniowane cele i przedsięwzięcia rozwojowe, które będą mogły stanowić podstawę Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2023-2027 oraz projektów finansowanych i realizowanych w ramach niniejszej strategii.

Cel 1 Rozwój społeczny odpowiadający potrzebom i wyzwaniom Partnerstwa Sowiogórskiego

Z przeprowadzonej diagnozy oraz konsultacji społecznych wynika, że Partnerstwo Sowiogórskie zmagają się z problemami demograficznymi. Od lat utrzymuje się negatywny trend zmniejszania się liczby ludności. W rezultacie na analizowanym Obszarze postępuje proces starzenia się społeczeństwa, co w przyszłości może negatywnie wpływać na możliwości rozwojowe Obszaru i jego pozycję społeczno-gospodarczą w województwie dolnośląskim.

Zahamowanie negatywnych trendów demograficznych oraz przeciwdziałanie jego skutkom stanowi wyzwanie przed jakim staje Partnerstwo Sowiogórskie. W tym celu należy podjąć zintegrowane i komplementarne względem siebie działania związane m.in. z rozwojem sfery społecznej. Konieczne będzie podejmowanie działań sprzyjających aktywizacji i integracji lokalnej społeczności, rozwijających świadomość i umiejętności mieszkańców oraz wspierających proces włączania społecznego.

Efektywne funkcjonowanie Partnerstwa Sowiogórskiego wymaga dobrej współpracy JST wchodzących w jego skład oraz podmiotów ze sfery społecznej i gospodarczej. Sprawne i trwałe funkcjonowanie LGD zależy również od postaw ludzi mieszkających na jego obszarze. W ramach niniejszego celu podejmowane będą działania zmierzające do budowy wzajemnego zaufania pomiędzy lokalnymi społecznościami poprzez aktywną współpracę przedstawicieli wszystkich trzech sektorów. Konieczne jest zatem wsparcie szerokich i różnorodnych działań promocyjnych odnoszących się do rozwoju współpracy i partnerstw, prezentacji walorów Partnerstwa, aktywnej polityki informacyjnej oraz propagowania lokalnych produktów i usług.

W ramach niniejszego celu prowadzone będą również działania zmierzające do integracji i podniesienia poziomu świadomości i umiejętności obywatelskich o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej,

zielonej gospodarki czy biogospodarki. Realizacja przyjętego celu wymaga również aktywnych działań prozdrowotnych oraz wsparcia rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości, a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego.

Wspierane będą działania podejmowane zarówno przez nieformalne grupy mieszkańców, jak i przez organizacje pozarządowe. Zwłaszcza nowoczesne i efektywnie działające organizacje pozarządowe winny aktywnie uczestniczyć w działaniach na rzecz włączenia społecznego i aktywizacji lokalnej społeczności, zwłaszcza grup defaworyzowanych i w niekorzystnej sytuacji.

W wyniku przeprowadzonych konsultacji społecznych zdecydowano o rezygnacji z traktowania osób bezrobotnych jako osób szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz zwrócenie większej uwagi na działania uwzględniające zaangażowanie seniorów oraz zagospodarowanie czasu wolnego seniorów, dzieci i młodzieży.

Realizacja celu nr 1 będzie opierać się na zdiagnozowanych, w trakcie konsultacji, potencjałach tj. zasoby ludzkie, rozbudowana oferta kulturalna i sportowa oraz dostępność infrastruktury społecznej. Osiągnięciu strategicznych założeń będzie towarzyszyć wykorzystanie szans rozwojowych wskazanych przez uczestników warsztatów tj. budowanie tożsamości lokalnej, polepszenie jakości życia mieszkańców czy stwarzanie korzystnych warunków dla osadnictwa.

P.1.1 Rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego oraz promocja współpracy i partnerstw

Zagrożenia i słabe strony obszaru zidentyfikowane w analizie SWOT:

Nieefektywna współpraca pomiędzy instytucjami i organizacjami w partnerstwie

Stworzenie spójnej i konsekwentnej strategii promocji

Ważne znaczenie dla rozwoju Partnerstwa Sowiogórskiego ma promocja będąca elementem marketingu terytorialnego. Celem promocji będzie właściwa prezentacja walorów obszaru oraz przekonanie interesariuszy zewnętrznych do ulokowania swoich aktywów na jego terenie. Działania promocyjne są zatem rodzajem przemyślanej strategii komunikowania się LGD zarówno z otoczeniem zewnętrznym (inwestorzy, turyści), jak również z już operującymi tutaj podmiotami społeczno-gospodarczymi oraz mieszkańcami.

W ramach niniejszego działania powinno się dążyć do koordynacji działań promocyjnych prowadzonych na obszarze LGD. Wspólne powinny być materiały reklamowe, a treści tam zawarte powinny uwzględniać atuty przyrodnicze, turystyczne, historyczne i gospodarczego całego Partnerstwa.

Jednocześnie podmioty działające na terenie LGD powinny prowadzić aktywną politykę informacyjną, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informacyjnych. Konieczne jest także zaangażowanie się w inicjatywy oraz przedsięwzięcia promocyjne organizowane przez władze regionalne i krajowe. Równocześnie wspólna oferta Partnerstwa Sowiogórskiego powinna być obecna na targach i wystawach zarówno krajowych jak i międzynarodowych.

Należy także pamiętać, aby w promocji LGD aktywnie uczestniczyły poszczególne JST tworzące Partnerstwo. Pozwoli to w pełni wykorzystać potencjał wynikający z kontaktów tych jednostek z gminami/miastami partnerskimi zlokalizowanymi poza obszarem LGD.

Efektywne funkcjonowanie Partnerstwa Sowiogórskiego wymaga dobrej współpracy JST wchodzących w jego skład oraz podmiotów ze sfery społecznej i gospodarczej. Współpraca ta musi mieć charakter wielopłaszczyznowy i powinna być szeroko rozumiana. LGD, samorządy lokalne różnych szczebli, jak i sami zainteresowani podejmują rozmaite działania związane z promocją produktów lokalnych, ale nie zawsze są one w pełni skoordynowane. Najbardziej efektywne są działania promocyjne realizowane w ramach podejścia Leader (w obu poprzednich okresach realizacji LSR). Były to zarówno warsztaty, jak i wydawnictwa finansowane w poprzez małe projekty, a także działania promocyjne zrealizowane przez LGD, w tym projekty współpracy ponadregionalne i międzynarodowe. Taka działalność, prowadzona w partnerstwie powinna być kontynuowana w obecnym okresie programowania. W związku z powyższym współpraca w ramach niniejszego przedsięwzięcia obejmować będzie

m.in.: wspólną organizację szkoleń, seminariów, konferencji, tworzenie wspólnych zespołów roboczych, wymianę doświadczeń, wydanie publikacji promującej lokalne produkty i usługi.

Realizacja przedsięwzięcia będzie też służyć nawiązywania współpracy i partnerstw pomiędzy podmiotami z różnych sektorów, nie tylko z obszaru objętego LSR.

Przedsięwzięcie będzie realizowane poprzez:

- Operacje własne - zawierające działania promocyjne i wydawnictwa,
- Animacje zgodnie z planem komunikacji w tym informowanie lokalnej społeczności i promowanie współpracy i działalności na rzecz obszaru LGD, zachęcanie do współpracy i zgłaszania nowych inicjatyw/pomysłów
w tym zachęcanie do innowacji

Tabela 29. Wskaźniki monitoringu

	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość
Wskaźnik produktu	Liczba projektów promujących współpracę i partnerstwo na rzecz promocji obszaru LGD	szt.	1
Wskaźnik rezultatu	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom	osób	100

P.1.2 Rozwój świadomości i umiejętności obywatelskich

Zagrożenia i słabe strony obszaru zidentyfikowane w analizie SWOT:

Niska świadomość społeczna i ekologiczna

Niewystarczająca liczba liderów lokalnych

Brak tożsamości lokalnej

Starzejące się społeczeństwo

Niewystarczająca oferta zajęć edukacyjnych, w tym rozwijających kompetencje kluczowe i cyfrowe

Partnerstwo Sowiogórskie wspierać będzie działania inicjowane i realizowane przez lokalne społeczności. Preferowane będą działania zmierzające do budowy tożsamości lokalnej, promujące świadomość społeczną i ekologiczną oraz rozwijające kompetencje kluczowe i cyfrowe wśród lokalnej społeczności.

W ramach niniejszego przedsięwzięcia prowadzone będą działania zmierzające do integracji i podniesienia poziomu świadomości i umiejętności obywatelskich w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości, a także programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego.

Jednocześnie ważnym, wspólnym elementem edukacji, powinno stać się wzmacnianie świadomości ekologicznej dotycząca segregacji odpadów i wywozu ścieków uczniów.

Realizacja przyjętych założeń wymaga także podjęcia działań z zakresu profilaktyki zdrowotnej. W tym celu należy promować wśród mieszkańców, a zwłaszcza wśród młodzieży i seniorów, zdrowy tryb życia, oraz aktywne działania prozdrowotne ze szczególnym naciskiem na zdrowe odżywianie, zwłaszcza osób w podeszłym wieku.

Istotne znaczenie będą miały również działania kształtujące świadomość obywatelską o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej oraz zielonej gospodarki.

Przedsięwzięcie będzie realizowane poprzez:

- Operacje własne - zawierające działania szkoleniowo/warsztatowe i wydawnictwa,
- Animacje zgodnie z planem komunikacji w tym informowanie lokalnej społeczności i promowanie współpracy i działalności na rzecz obszaru LGD, zachęcanie do współpracy i zgłaszania nowych inicjatyw/pomysłów
w tym zachęcanie do innowacji

Tabela 30. Wskaźniki monitoringu

	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość
Wskaźnik produktu	Liczba obiektów lub miejsc o nowoczesnej infrastrukturze rekreacyjnej lub integracyjnej lub turystycznej	szt.	5
	Liczba wdrożonych strategii inteligentnych wsi	szt.	10
Wskaźnik rezultatu	R.40 Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej	szt.	10

P.1.3 Włączenie i aktywizacja mieszkańców

Zagrożenia i słabe strony obszaru zidentyfikowane w analizie SWOT:

Niska aktywność społeczna mieszkańców

Brak integracji międzypokoleniowej

Zagrożenie wykluczeniem społecznym

Starzejące się społeczeństwo

Zanik więzi społecznych w wyniku nadmiernego korzystania z Internetu

Niż demograficzny

Migracje zwłaszcza ludzi młodych

Rosnąca liczba osób starszych i niepełnosprawnych

Nasilająca się niechęć do aktywności i uczestnictwa w życiu lokalnej społeczności

Zubożenie lokalnej społeczności

Ważne znaczenie dla efektywnego funkcjonowania i rozwoju Partnerstwa Sowiogórskiego jako całości ma aktywność lokalnej społeczności. Niestety aktywność ta nie zawsze jest zadawalająca i nadal konieczne są działania zmierzające do budowy wzajemnego zaufania. Kluczem do sukcesu jest więc aktywizacja i integracja społeczności LGD. Osiągnięcie niniejszego celu wymaga wszechstronnego wspierania inicjatyw społecznych, edukacyjnych i kulturalnych służących aktywizacji mieszkańców i budujących więzi społeczne. Działania zmierzające do aktywizacji i integracji mieszkańców LGD powinny być skierowane do mieszkańców (zwłaszcza seniorów, młodzieży i osób z niepełnosprawnościami), podmiotów publicznych, przedsiębiorców prywatnych jak i do organizacji pozarządowych.

Z diagnozy wynika, że na terenie Partnerstwa widoczny jest niezadawalający poziom kapitału społecznego, co skutkuje m.in. biernością mieszkańców. Przy czym bierność ta może być pochodną ubóstwa i wykluczenia społecznego. Dlatego też należy podejmować działania na rzecz aktywizacji i integracji mieszkańców, w szczególności grup defaworyzowanych i osób w niekorzystanej sytuacji. Działania te powinny również sprzyjać włączeniu społecznemu. W działaniach tych aktywnie powinny uczestniczyć organizacje pozarządowe.

W ramach tego przedsięwzięcia będą wspierane różnorodne działania, których celem jest aktywizacja i integracja mieszkańców. Ten drugi aspekt staje się coraz ważniejszy, bowiem struktura mieszkańców wsi, w szczególności tych położonych w pobliżu większych ośrodków miejskich, zmienia się dynamicznie. Powstają nowe domy i osiedla do których przybywają ludzie z innych miejsc, nieznający sąsiadów, relacji miejscowych czy zwyczajów. Wspieranie aktywności i integracji to mały, ale konieczny krok na drodze budowy społeczeństwa obywatelskiego, co stało się szczególnie ważne w ostatnich kilku latach.

Przejawem aktywności społecznej jest rozwój organizacji pozarządowych, w tym fundacji i stowarzyszeń. Organizacje te działają blisko społeczeństwa, a tym samym mogą efektywnie realizować wybrane zadania publiczne i społeczne. W rezultacie są one kluczowym ogniwem rozwoju społecznego w skali lokalnej, jednocześnie przez wspólne działania integrują społeczność i budują wzajemne relacje.

Działania winny również zmierzać do zapewnienia godnego życia grupom zagrożonym marginalizacją, w tym seniorom i osobom z niepełnosprawnościami. Działania adresowane do tych osób winny z jednej strony zmierzać do zapewnienia im opieki (dotyczy to osób niesamodzielnych) m.in. poprzez rozwój usług opiekuńczych i asystenckich, a z drugiej strony umożliwiać udział w życiu kulturalnym, edukacyjnym i sportowym. Należy również pamiętać

o działaniach zmniejszających e-wykluczenie wśród seniorów i osób z niepełnosprawnościami.

Ważne znaczenie dla rozwoju Partnerstwa Sowiogórskiego posiada kultura. Z jednej strony rozwinięta oferta kulturalna ma kluczowe znaczenie dla pozyskania i zatrzymania tzw. klasy kreatywnej, a drugiej strony sprzyja ona integracji mieszkańców i przyczynia się do włączenia społecznego.

W ramach niniejszego działania należy również wspierać lokalną tradycję i lokalnych twórców. Wskazane byłyby działania zmierzające do łączenia twórców w ramach sieci współpracy.

Niemniej ważne znaczenie dla funkcjonowania LGD posiada również sport. Dlatego też w miarę posiadanych możliwości wspierane będą inicjatyw i imprezy sportowe i rekreacyjne. Należy podkreślić, że aktywność w sferze sportowej i rekreacyjnej sprzyja integracji mieszkańców. Sport sprzyja też aktywizacji mieszkańców i przyczynia się do włączenia społecznego.

Jednocześnie należy promować działania zmierzające do szerszego wykorzystania technologii ICT przez przedsiębiorców i społeczeństwo. Upowszechnienie nowoczesnych technologii usprawni funkcjonowanie LGD, wpłynie też pozytywnie na społeczność mieszkająca na wsi, która będzie mogła wykorzystać nowoczesne technologie w celu poprawy jakości i poziomu życia oraz zrównoważonego rozwoju. Dlatego też realizacja przedsięwzięcia przewiduje współpracę podmiotów z różnych sektorów przy budowaniu koncepcji Smart village, w której mieszkańcy wspólnie rozpoznają swoje potrzeby i wytyczą kierunki rozwoju swego najbliższego otoczenia, przez co bardziej poczują się zgraną społecznością i gospodarzami odpowiedzialnymi za małą ojczyznę. Opracowany dokument będzie narzędziem do kolejnych działań zmierzających do realizacji wskazanych kierunków rozwoju, zarówno na szczeblu gminnym jak i wyższych.

Przedsięwzięcie będzie realizowane poprzez:

- Projekt grantowy - przygotowanie koncepcji Smart Villages,
- Projekt grantowy - ukierunkowany na rzecz osób niepełnosprawnych, seniorów i młodzież
- Animacja zgodnie z planem komunikacji w tym informowanie lokalnej społeczności, wdrażania innowacji, zachęcanie do współpracy i zgłaszania nowych inicjatyw/pomysłów

Tabela 31. Wskaźniki monitoringu

	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość
Wskaźnik produktu	Liczba przygotowanych strategii inteligentnych wsi	szt.	10
	Liczba projektów polegających na działaniach lub inwestycjach na rzecz włączenia seniorów, ludzi młodych lub osób w niekorzystnej sytuacji	szt.	1
Wskaźnik rezultatu	R.40 Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej	szt.	10
	R.42 Promowanie włączenia społecznego	osób	100

Cel 2 Zrównoważony rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego odpowiadający oczekiwaniom mieszkańców i turystów oraz wyzwaniom przyszłości

Atrakcyjność Partnerstwa Sowiogórskiego, jako miejsca do życia i prowadzenia działalności gospodarczej, a także jako miejsca do wypoczynku zależy w dużej mierze od stanu środowiska naturalnego.

Uwarunkowania przyrodnicze oraz dziedzictwo historyczne sprawiają, że LGD nie będzie się prawidłowo rozwijać, bez silnego sektora turystycznego, dlatego też branża ta musi stać się adresatem wielowymiarowego wsparcia. Działania wspierające wzmocnią pozycję konkurencyjną turystyki oraz uaktywnią niewykorzystane dotychczas

potencjały. Renowacja zabytków, łączenie szlaków turystycznych i poprawa ich funkcjonalności, czy wreszcie utworzenie wspólnych produktów turystycznych powinno stać się impulsem do szybszego rozwoju branż komplementarnych takich jak: hotelarstwo i gastronomia.

Zrównoważone gospodarowanie zasobami naturalnymi i troska o stan środowiska naturalnego traktowane jest w niniejszym dokumencie priorytetowo. Realizacja powyższego celu wymaga poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej oraz inwestycji związanych z rozwojem zielonej i niebieskiej infrastruktury, która nie tylko podnosi jakość życia mieszkańców, ale również poprawia bioróżnorodność obszaru. Równocześnie wspierane będą działania sprzyjające rozwojowi odnawialnych źródeł energii.

Przyszłość LGD uzależniona jest od dobrze funkcjonujących i innowacyjnych małych i średnich przedsiębiorstw. Małe i średnie przedsiębiorstwa winny stać się „kołem napędowym” wielokierunkowego rozwoju obszaru. Aby tak się stało, należy podjąć działania wspierające rozwój przedsiębiorczości oraz pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych.

W wyniku przeprowadzonych konsultacji społecznych zdecydowano o rezygnacji z realizacji w ramach niniejszego celu przedsięwzięć dotyczących infrastruktury technicznej tj. infrastruktura transportowa, liniowa i energetyczna. Podstawą przyjęcia takiego stanowiska była zbyt duża wartość takich projektów, ograniczenia budżetowe w LSR oraz możliwość finansowania takich projektów w ramach programu Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027, a także ich nieadekwatność względem specyfiki podejścia LEADER.

Realizacja celu nr 2 będzie opierać się na zdiagnozowanych, w trakcie konsultacji, potencjałach tj. rozbudowana infrastruktura turystyczna i sportowo-rekreacyjna, duża liczba różnorodnych atrakcji turystycznych, wysokie walory krajobrazowe i przyrodnicze, położenie geograficzne, duża liczba obiektów zabytkowych, rozwinięta infrastruktura drogowa, dostępność infrastruktury społecznej. Osiągnięciu strategicznych założeń będzie towarzyszyć wykorzystanie szans rozwojowych wskazanych przez uczestników warsztatów tj. potencjał przyrodniczy, historyczny i turystyczny, bliskość Specjalnej Strefy Ekonomicznej oraz funkcjonowanie strefy aktywności gospodarczej.

P.2.1 Turystyka wykorzystująca endogeniczne potencjały Partnerstwa Sowiogórskiego

Zagrożenia i słabe strony obszaru zidentyfikowane w analizie SWOT:

Niewystarczająca oferta sportowo-rekreacyjna i kulturalna

Niewystarczająca promocja turystyczna

Niewykorzystanie potencjału turystycznego

Niewystarczająca infrastruktura turystyczna, w tym liczba miejsc noclegowych

Niewystarczająca liczba miejsc gastronomicznych

Zły stan techniczny zabytków

Partnerstwo Sowiogórskie posiada bardzo duży potencjał do rozwoju turystyki, której znaczenie jako jednego z filarów jego trwałego rozwoju musi ulec wyraźnemu wzmocnieniu. LGD dysponuje bogactwem zarówno zasobów środowiska naturalnego, jak i obiektów dziedzictwa materialnego. Dodatkowo potencjał turystyczny obszaru wzmocniają liczne wydarzenia kulturalne i sportowe o charakterze lokalnym i ponadlokalnym. Niestety problemem jest niejednokrotnie niezadawalający stan obiektów zabytkowych oraz braki infrastrukturalne utrudniające efektywne udostępnianie ich turystom. Zdaniem mieszkańców słabą stroną stanowi również niewystarczająca liczba miejsc noclegowych o wysokim standardzie, niewystarczająca liczba miejsc gastronomicznych (nierównomierne rozmieszczenie) oraz brak małej gastronomii. Dodatkowo skala współpracy i promocji jest nieadekwatna do możliwości i potrzeb obszaru. W rezultacie LGD nie wykorzystuje należycie swojego potencjału turystycznego.

Wzmocnienie pozycji turystyki w rozwoju LGD wymaga podjęcia szeregu wielokierunkowych działań. W pierwszej kolejności podmioty odpowiedzialne za rozwój i wspieranie turystyki powinny opracować wspólny plan rozwoju, który pozwoli spojrzeć na potrzeby rozwoju turystyki w sposób kompleksowy. W planie tym, powinny zostać

zawarte kluczowe inwestycje infrastrukturalne usprawniające przepływ turystów pomiędzy poszczególnymi jego atrakcjami.

Jednocześnie należy podejmować działania zmierzające do renowacji i poprawy dostępności istniejących na obszarze Partnerstwa obiektów dziedzictwa materialnego. Renowacją należy objąć zarówno całe układy urbanistyczne, jak i pojedyncze zabytki, w tym również cenne zabytki techniki. Jednak szczególną wagę należy przyłożyć do poprawy funkcjonalności i atrakcyjności wizualnej uzdrowiska, które powinno stać się wizytówką LGD. W przypadku uzdrowiska wskazane jest aby władze lokalne we współpracy z podmiotami prywatnymi dążyły do opracowania wspólnej oferty skierowanej do turystów i kuracjuszy.

Równocześnie należy podejmować działania zmierzające do rozbudowy infrastruktury podnoszącej atrakcyjność obiektów zabytkowych oraz umożliwiającej pełne wykorzystanie ich potencjału. Należy prowadzić działania zmierzające do rozbudowy i modernizacji ciągów pieszych, tras rowerowych, konnych i wykorzystujących ciekł wodne, łączących obiekty dziedzictwa materialnego i przyrodniczego. Powinny także powstać obiekty małej infrastruktury sprzyjające wypoczynkowi i rekreacji.

Rozbudowie musi ulec także infrastruktura umożliwiająca rozwój turystyki aktywnej. Rozbudowana infrastruktura turystyczno-rekreacyjna powinna stanowić impuls do wzrostu liczby i rozwoju podmiotów świadczących usługi turystyczne i rekreacyjne. Równoległe na obszarze Partnerstwa należy również podjąć działania promujące rozwój usług agroturystycznych i ekoturystycznych.

Jednocześnie należy podejmować działania zmierzające do wzmocnienia życia kulturalnego LGD. W tym celu powinno się wspierać instytucje kultury i podejmowane przez nie wysiłki związane z organizacją imprez kulturalnych. W sposób szczególny należy wspierać wydarzenia kulturalne i sportowe o charakterze ponadlokalnym

Ważne jest, aby podejmowane działania prowadziły do stworzenia kompleksowych produktów turystycznych oraz kształtowały spójny wizerunek całego Partnerstwa Sowiogórskiego. W tym celu należy zacieśniać współpracę pomiędzy instytucjami zajmującymi się informacją turystyczną.

Rozwój funkcji turystycznej LGD wymaga podejmowania działań promocyjnych. Ważne jest aby w tym celu wykorzystywać technologie mobilne i wspólnie prezentować i promować atrakcje przyrodnicze i kulturowe obszaru (np. strony internetowe, portale społecznościowe, aplikacje mobilne, wykorzystanie kodów QR itp.,)

Obiekty infrastruktury turystycznej takie jak miejsca dla kamperów, singletracki i kąpieliska, podobnie jak szlaki konne mogą spowodować wzrost zainteresowania obszarem objętym LSR przez turystów. Ich lokalizacja powiązana z już istniejącymi obiektami - infrastruktura i atrakcje turystyczne (historyczne, kulturowe i przyrodnicze) da efekt synergiczny.

Przedsięwzięcie będzie realizowane poprzez:

- Projekt grantowy - zrównoważona turystyka kulturalna z uwzględnieniem dziedzictwa
- Animacje zgodnie z planem komunikacji w tym informowanie lokalnej społeczności, wdrażania innowacji, zachęcanie do współpracy i zgłaszania nowych inicjatyw/pomysłów

Tabela 32. Wskaźniki monitoringu

	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość
Wskaźnik produktu	Liczba projektów realizujących działania kulturalne, rekreacyjne lub promocyjne	szt.	1
Wskaźnik rezultatu	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom	osób	100

P.2.2 Atrakcyjna przestrzeń publiczna i czyste środowisko Partnerstwa Sowiogórskiego

Zagrożenia i słabe strony obszaru zidentyfikowane w analizie SWOT:

Duże zanieczyszczenie obszaru Partnerstwa, w szczególności terenów zielonych

<i>Niewystarczająca infrastruktura wodno-kanalizacyjna, gazowa i ICT</i>
<i>Zły stan infrastruktury drogowej</i>
<i>Niska jakość powietrza</i>
<i>Brak komunikacji publicznej pomiędzy gminami</i>
<i>Zły stan techniczny zabytków</i>
<i>Niezadawalająca ilość infrastruktury komunikacyjnej (chodniki, ścieżki, oświetlenie, parkingi, przystanki)</i>
<i>Nadmierne eksploatowanie zasobów przyrodniczych</i>
<i>Degradacja środowiska naturalnego (szamba, śmieci, kopciuchy)</i>
<i>Zmiany klimatyczne – kłęski żywiołowe (wiatr i woda)</i>
<i>Malejące zasoby wody pitnej</i>

Nowoczesna polityka proekologiczna wymaga inwestycji w rozwój terenów zielonych i zbiorników wodnych, a także szeroko rozumianej infrastruktury związanej z ochroną środowiska. Ważne będzie również wsparcie dla rozwoju odnawialnych źródeł energii. LGD wspierać będzie inicjatywy zmierzające do tworzenia na jego terenie instalacji produkujących energię z odnawialnych źródeł (OZE).

W ramach niniejszego przedsięwzięcia nacisk należy położyć na zwiększenie udziału terenów zielonych i samej zieleni w przestrzeni publicznej. Zielone (roślinne) i niebieskie (wodne) obszary pomogą w stworzeniu pożądanego mikroklimatu, a także zróżnicowanego środowiska naturalnego zwłaszcza na obszarach objętych budownictwem mieszkaniowym i przemysłowym. Ważnym zadaniem będzie zakładanie nowych i odnowa istniejących terenów zieleni i parków. Jednocześnie należy prowadzić działania zmierzające do ochrony wód podziemnych. Ochrona ta z jednej strony winna dążyć do zapobiegania przedostawaniu się szkodliwych substancji, a z drugiej strony powinna sprzyjać redukcji poboru i zużycia wody. Należy również promować ideę „zielonych ścian” i „zielonych dachów”, a także inwestycje związane z zagospodarowaniem wód opadowych na terenach budownictwa jedno i wielorodzinnego oraz terenach rekreacyjnych.

Poprzez realizację operacji można ograniczyć wpływ infrastruktury na środowisko naturalne, obniżyć koszty jej funkcjonowania oraz we większym stopniu wykorzystywać w działalności nowe technologie, a także poprawić estetykę i funkcjonalność przestrzeni publicznej. Po pierwsze, przez modernizację obiektów, w tym wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, po drugie, przez wyposażenie obiektów w nowoczesne urządzenia, w tym wykorzystujące technologie cyfrowe. Przedsięwzięcie łączy harmonijnie zaspokajanie potrzeb mieszkańców i w pewnym mniejszym stopniu potencjalnych turystów, z szansą na rozwój gospodarczy.

Zmodernizowane obiekty i zbudowana mała architektura powinny opierać się o wykorzystanie lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych lub wiązać się z już istniejącą albo planowaną infrastrukturą publiczną. Wskazaniem może być też wkomponowanie w zakres operacji elementów klimatycznych i środowiskowych.

Przedsięwzięcie będzie realizowane poprzez:

- Konkurs – poprawa dostępu do małej infrastruktury z uwzględnieniem działań proklimatycznych
- Projekt grantowy – wdrażanie operacji realizujących koncepcję Smart Villages
- Animacje zgodnie z planem komunikacji w tym informowanie lokalnej społeczności i promowanie działalności na rzecz obszaru LGD, animacja podmiotów do działań i korzystania z efektów tych działań

Tabela 33. Wskaźniki monitoringu

	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość
Wskaźnik produktu	Liczba obiektów lub miejsc o nowoczesnej infrastrukturze rekreacyjnej lub integracyjnej lub turystycznej	szt.	5
	Liczba wdrożonych strategii inteligentnych wsi	szt.	10
Wskaźnik rezultatu	R.40 Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej	szt.	10

P.2.3 Aktywizacja działalności gospodarczych Partnerstwa Sowiogórskiego opartych na innowacyjności

Zagrożenia i słabe strony obszaru zidentyfikowane w analizie SWOT:

<i>Brak przemysłu i dużych zakładów pracy</i>
<i>Niewystarczające wsparcie lokalnych przedsiębiorstw</i>
<i>Niewystarczająca oferta miejsc pracy</i>
<i>Brak infrastruktury dla przedsiębiorstw</i>
<i>Brak usług rzemieślniczych i specjalistycznych</i>
<i>Niewystarczająca infrastruktura wodno-kanalizacyjna, gazowa i ICT</i>
<i>Zły stan infrastruktury drogowej</i>
Szara strefa
Zagrożenie bezrobociem

Silna i konkurencyjna gospodarka jest fundamentem trwałego rozwoju Partnerstwa Sowiogórskiego oraz gwarantem realizacji przyjętych działań w pozostałych sferach. Jak wykazała Diagnoza na obszarze LGD zachodzą pozytywne zmiany gospodarcze, co wpłynęło na zwiększenie liczby pracujących oraz spadek bezrobocia. Niestety wskutek pandemii sytuacja gospodarcza Obszaru uległa pogorszeniu. W rezultacie potencjał gospodarczy LGD jest niezadawalający. Wpływ na to może mieć nieadekwatna do potencjału atrakcyjność inwestycyjna Obszaru oraz relatywnie niska innowacyjność lokalnych firm.

Mając na uwadze zdiagnozowane problemy, spowalniające rozwój gospodarczy LGD należy podjąć skoordynowane działania zmierzające do wzmocnienia jej potencjału gospodarczego. W tym celu, powinno się dążyć do realizacji inwestycji zmierzających do poprawy atrakcyjności inwestycyjnej Partnerstwa oraz rozwoju przedsiębiorczości na jego obszarze.

Służyć temu będzie m.in. przełamywanie barier w przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, których efektem będzie m.in.: podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne, rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej, a także tworzenie lub rozwijanie gospodarstw agroturystycznych lub opiekuńczych oraz zagród edukacyjnych. Wsparcie kierowane będzie m.in. do przedsiębiorców prowadzących działalności gospodarczą w branżach wpisujących się w zagadnienia podejścia LEADER tj. innowacyjność, cyfryzacja, środowisko i klimat, zmiany demograficzne.

Preferowane będą operacje wspierające zakładanie podmiotów gospodarczych przez osoby należące do wskazanych grup defaworyzowanych (co nie wyklucza wsparcia osób spoza tych grup).

Przedsięwzięcie będzie realizowane poprzez:

- Konkurs – w zakresie podejmowania i rozwijania pozarolniczej działalności gospodarczej Wsparcie dedykowane branżom ukierunkowanym na turystykę, wykorzystującym w sposób bezpośredni potencjał endogeniczny obszaru oraz zagospodarowanie czasu wolnego dla turysty
- Konkurs – w zakresie tworzenia lub rozwijania gospodarstwa agroturystycznych bądź zagród edukacyjnych z ukierunkowaniem na innowacyjność

Tabela 34. Wskaźniki monitoringu

	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość
Wskaźnik produktu	Liczba utworzonych lub rozwiniętych pozarolniczych działalności gospodarczych	szt.	9
	Liczba utworzonych lub rozwiniętych działalności agroturystycznych lub zagród edukacyjnych	szt.	2
Wskaźnik	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach	miejsc pracy	9

rezultatu	wiejskich		
	R.39 Rozwój gospodarki wiejskiej	przedsiębiorstwa	2

Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

Charakterystyka wewnętrznej pracy LGD.

Uregulowania sposobu wyboru i oceny operacji, a także stosowanych podczas tego procesu kryteriów wyboru, zaprojektowane zostaną odrębnie dla każdego z przedsięwzięć przewidzianych w Strategii w oparciu o przepisy unijne i krajowe odnośnie do wymagań, jakie musi spełnić LGD przy wyborze operacji. Procedury zostaną opracowane przy współpracy z zespołami roboczymi LGD, a następnie po akceptacji przez Urząd Marszałkowski będą wdrażane w celu realizacji naborów.

Kluczowym celem powyższych procedur będzie zapewnienie przejrzystości, obiektywności, demokratyczności oraz jawności podejmowanych decyzji prowadzących do wyboru operacji założonych w LSR, które powstały w drodze konsultacji społecznych, a których zadaniem jest rozwiązanie wskazanych w diagnozie problemów. Zgodnie z założeniem realizacja działań ma spełniać w najwyższym stopniu przyjęte wskaźniki produktu i rezultatu.

Realizacja celów zawartych w Lokalnej Strategii Rozwoju przewiduje działania dotyczące następujących typów:

- operacji realizowanych przez podmioty inne niż LGD, w tym operacje realizowane w partnerstwie,
- operacji własnych LGD,
- projektów grantowych, w tym projektów grantowych w zakresie przygotowania i wdrażania koncepcji inteligentnych wsi,

Rada w oparciu o Regulamin Pracy Rady oraz ustaloną procedurę będzie podejmowała decyzje co do oceny zgodności operacji z LSR oraz oceny operacji z zastosowaniem lokalnych kryteriów wyboru, niezmiennych w całym procesie wyboru w ramach danego naboru wniosków, określających priorytety LGD jako instytucji finansującej.

W tym celu uwzględniono rolę LGD jako animatora zadań zmierzających do zachęcenia grup docelowych do aplikowania o środki finansowe wspierające dalszy rozwój obszaru. Zadania animacyjne zostały ujęte w Planie komunikacji.

Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru.

Kryteria wyboru operacji będą uwzględniały wymogi określone w PS WPR na lata 2023-2027 i zostaną powiązane z diagnozą obszaru, jak również ze specyfiką celów i koniecznością osiągnięcia przez LGD zakładanych wskaźników.

W tym celu, podobnie jak przy pozostałych procedurach do ich opracowania zostanie powołany zespół roboczy, który stworzy projekt poddany konsultacjom społecznym.

Kryteria wyboru będą uwzględniały premiowanie operacji rozwiązujących priorytetowe zdiagnozowane problemy/ spełniających priorytetowe zdiagnozowane potrzeby. Zaprojektowane kryteria będą przejrzyste, ponieważ każde z nich będzie posiadało dodatkowy opis stanowiący jego szczegółową definicję, co pozwoli uniknąć wątpliwości podczas przyznawania punktacji w danym kryterium.

Zastosowane kryteria wyboru operacji będą miały również charakter kryteriów jakościowych, jednak zawierających szczegółowy opis wymogów koniecznych do uzyskania danej liczby punktów i dlatego będą mierzalne w swoim założeniu. Ponadto każdy członek organu decyzyjnego, zobowiązany będzie do pisemnego uzasadnienia przyznanej liczby punktów w każdym kryterium. Dzięki dookreśleniu w zakresie minimalnych i maksymalnych wartości oraz opisowi zasad przyznawania punktów w przedziale minimum - maksimum, kryteria będą obiektywne i niedyskryminujące. Oceniający będą posługiwali się kartami ocen stanowiącymi załączniki do poszczególnych procedur. Aby wniosek otrzymał dofinansowanie poza spełnieniem kryteriów formalnych będzie musiał osiągnąć minimum punktowe, dzięki któremu jako operacja zagwarantuje realizację założonych wskaźników rezultatu.

Konieczność zmian kryteriów może wynikać w szczególności z następujących przyczyn: zmiany obowiązujących przepisów regulujących zagadnienia objęte LSR; zmiany dokumentów programowych, w tym rozporządzeń dotyczących zagadnień objętych LSR; uwag zgłoszonych przez Instytucję Wdrażającą; zaleceń pokontrolnych. Zmiany te będą wprowadzane samodzielnie przez LGD -będą zwolnione z konieczności przeprowadzania konsultacji społecznych, ponieważ i tak zgodnie z literą prawa muszą zostać wprowadzone.

Konsultacjom społecznym będą poddawane jedynie zmiany wynikające z wniosków praktycznych wynikających z monitoringu wdrażania LSR i przeprowadzonej ewaluacji LSR oraz istotnych zmian zachodzących w obszarze LGD, podczas wdrażania LSR, mających istotny wpływ na zmianę diagnozy, analizy czynników rozwojowych obszaru.

Procedura zmiany kryteriów wyboru zostanie ustalona w podobnym trybie jak reszta procedur ustanawianych przez LGD.

Sposób oceny innowacyjności.

Zgodnie z definicją innowacyjności, która zakłada zmianę mającą na celu wdrożenie nowego na obszarze objętym LSR lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych (kontekst lokalny). Stopień oryginalności zmian: *Kreatywne* – powstają w wyniku autorskiego pomysłu, dotyczą nowych produktów, usług, procesów lub organizacji. *Imitujące* – wzorowane na wcześniej powstałych produktach, usługach, procesach lub organizacji. Dotyczące nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych.

wdrażanie lub znaczące udoskonalanie min. usług, produktów, organizacji lub też zmobilizowania istniejących zasobów endogenicznego obszaru – w procesie oceny projektów badany będzie stopień ich oryginalności.

Z uwagi na fakt, iż LSR będzie opierało się na uwarunkowaniach wewnętrznych i zlokalizowanych na danym obszarze zasobach, potencjale gospodarczym, korzystnych warunkach środowiskowo-przestrzennych o specyficznym, a wręcz unikatowym charakterze – przyjęto definicję opartą o to podejście, która dla realizacji celów określonych w naszym LSR brzmi:

Komentarz [MA1]: Czegoś brakuje?

Innowacja to wdrożenie nowego lub istotnie ulepszanego produktu (wyrobu lub usługi), nowego lub istotnie ulepszanego procesu, zastosowanie nowej technologii lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych na obszarze LGD „Partnerstwo Sowiogórskie”.

Przyjęte zostaną dwa poziomy: innowacja na terenie jednej gminy lub całego obszaru LGD.

Wnioskodawca składając wniosek do LGD, zobowiązany będzie do dołączenia załącznika pn. „Opis „projektu” pod kątem spełniania lokalnych kryteriów wyboru operacji zapisanych w LSR” (dokument własny LGD, stanowiący załącznik do procedury). Załącznik będzie przygotowany dla każdego typu operacji składanych do LGD przez wnioskodawców. Innowacyjność będzie jednym z kryteriów, co do którego uzasadnienie należało będzie zawrzeć w ww. załączniku, a ciężar udowodnienia innowacyjności będzie leżał po stronie wnioskodawcy. Brak uzasadnienia w odniesieniu do kryterium związanego z innowacyjnością skutkuje przyznaniem 0 pkt. za to kryterium.

Podobnie jak w przypadku innych kryterium innowacyjności będzie zawierało szczegółowy opis dostosowany w swojej definicji do każdego typu operacji oraz jej podstawową definicję, aby ułatwić wnioskodawcom korzystanie z przygotowanej dokumentacji konkursowej.

Szczególnej uwadze w tym zakresie poddane zostaną projekty grantowe poświęcone utworzeniu koncepcji inteligentnych wsi (które z założenia będą koncepcjami z innowacyjnymi rozwiązaniami) oraz działalności rozwijające nasz obszar gospodarczo z uwagi na największy wpływ tychże działań na jego rozwój.

Tym samym dla operacji komercyjnych i **pozarolniczych funkcji małych gospodarstw** premiowane będą nowe produkty i usługi, w tym **zagrody edukacyjne**. W projektach infrastrukturalnych – będziemy poszukiwali niestandardowych lub proekologicznych rozwiązań konstrukcyjnych, technologicznych czy też architektonicznych (zwłaszcza z przystosowaniem dla seniorów czy osób niepełnosprawnych). W zadaniach inwestycyjnych – premiowane będzie również ukierunkowanie przestrzeni dla zaspokojenia potrzeb młodzieży. W dziedzinie kultury, animacji, edukacji – wykorzystanie nowych technologii bądź nowych rozwiązań dotychczas realizowanych działań. Wzmocnienie innowacyjności i jej promocja będzie również wynikała z szeroko zaplanowanych działań animacyjnych realizowanych przez LGD. Podobne założenia będą miały zaplanowane do zrealizowania projekty grantowe, jak i operacje własne.

Poza unikatowymi rozwiązaniami we wszystkich realizowanych projektach – LGD będzie poszukiwało niestandardowych propozycji na wykorzystanie endogenicznego potencjału, który został określony w diagnozie jako najmocniejsza ze stron obszaru. Badany będzie również wpływ na jego ochronę.

Realizacja projektów grantowych i operacji własnych

W ramach realizacji LSR planuje się realizację **dwóch operacji własnych** oraz **trzech projektów grantowych**.

Obydwie **operacje własne** realizowane będą w z zakresu poświęconemu kształtowaniu świadomości obywatelskiej i wsparciu rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości, a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych. W swoich założeniach będą miały charakter zarówno szkoleniowo/warsztatowy ukierunkowany na innowacyjność, promocję oraz wydanie materiałów edukacyjno-promocyjnych. Obie operacje zostały zaplanowane do realizacji w pierwszej kolejności i będą doskonałym przygotowaniem do kolejnych projektów przygotowujących lokalnych liderów do sięgnięcia o zadania grantowe. **Promocja współpracy** i dogłębnej edukacji pozwoli osiągnąć cele również pozostałych działań, w tym rozwinięcie gospodarki oraz infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej z uwzględnieniem ochrony przyrody. W operacjach własnych nie zabraknie **aspektu wyłączenia społecznego w tym aktywizacja ludzi młodych, seniorów oraz osób z grupy w niekorzystnej sytuacji, co również będzie premiowane w swoim zakresie.**

Projekty grantowe zrealizowane zostaną w kilku obszarach tematycznych, aby zachować synergię i komplementarność wszystkich działań. Zaplanowano grant przygotowujący koncepcje SV zakładające wykorzystanie nowoczesnych technologii i innowacji do poprawy jakości życia na wsi. Następnie zrealizowany zostanie grant pozwalający zrealizować założenia poszczególnych strategii wsi. Kolejny grant poświęcony zrównoważonej turystyce kulturalnej pozwoli przygotować merytorycznie mieszkańców do stworzenia realnych planów rozwoju w ramach koncepcji SV. Ostatni z grantów włączy i zaktywizuje mieszkańców zwłaszcza tych wykluczonych – do działań i współpracy. We wszystkich tego typu projektach LGD **będzie premiowało współpracę** jako najlepszą formę działań na rzecz wspólnego obszaru, jak również ochronę środowiska.

Rozdział VIII Plan działania

Realizacja działań w ramach LSR, została zaplanowana w ujęciu rocznym z uwzględnieniem 3 kluczowych etapów:

- 1 etap:** grantu w zakresie przygotowania strategii inteligentnych wsi, realizacja operacji własnych oraz grantu uwzględniającego **włączenie i aktywizację mieszkańców w tym seniorów, ludzi młodych oraz osoby z grup w niekorzystnej sytuacji:** 12-2025/06-2026/,
- 2 etap:** realizacja pierwszych zadań infrastrukturalnych i wsparcie gospodarcze ukierunkowane na nowe usługi **w tym zagrody edukacyjne:** 12-2026/,
- 3 etap:** realizacja pozostałych działań w tym grantów na realizację koncepcji SV oraz zrównoważonej turystyki kulturalnej: 12/2028.

W ujęciu rocznym zaplanowano również działania animacyjne realizowane przez LGD, które będą wspierały realizowane działania konkursowe zwłaszcza w zakresie ukierunkowaniem ich na innowacyjność i współpracę. Większość operacji planowanych do realizacji, została zaplanowana w 1 i 2 etapie w sposób umożliwiający minimalizowanie ryzyka związanego z również z osiaganiem wskaźników. Realizację działań założono w ramach dwóch celów głównych, które zostały sformułowane na podstawie diagnozy obszaru, analizy SWOT oraz problemów społeczności lokalnej obszaru. Przy budowaniu planu działania uwzględniono również dwa kamienie milowe:

- 30 czerwca 2026 r. konieczność wykazania udzielonego wsparcia na wdrażanie LSR w ramach PS WPR w wysokości odpowiadającej 40% przyznanej wartości określonej w 5 ust. 2 pkt 1 umowy ramowej,
- 31 grudnia 2027 r. konieczność wykazania udzielonego wsparcia na wdrażanie LSR w ramach PS WPR w wysokości odpowiadającej 80% przyznanej wartości określonej w 5 ust. 2 pkt 1 umowy ramowej.

Plan działania ze szczegółowym opisem ujęto w formularzu nr 2: Plan działania, natomiast wsparcie działaniami animacyjnymi ujęto w Planie komunikacji. W odniesieniu do działań animacyjnych zaplanowano różnorodne metody aktywizacji społeczności adekwatne do typu realizowanych działań.

Rozdział IX Plan finansowy LSR

Opis źródeł, z których przewiduje się finansowanie działalności LGD

Budżet na wdrażanie LSR finansowany będzie z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Wysokość planowanego wsparcia na wdrażanie LSR jest zgodna z załącznikiem nr 4 do regulaminu konkursu na wybór LSR „Sposób ustalania wysokości dostępnych środków przeznaczonych na realizację LSR” w kwocie

1250000,00 euro, zgodnie z ilością mieszkańców obszaru objętego LSR. Wsparcie na zarządzanie strategią, jej monitorowanie i ewaluację oraz jej animowanie, w tym ułatwianie wymiany między zainteresowanymi stronami wynosi 312500,00 euro.

Szczegółowe informacje dotyczące budżetu LSR zawarte są w załączniku nr 3 do LSR – Budżet LSR oraz w załączniku nr 4 do LSR – Plan wykorzystania budżetu LSR.

Opis powiązań źródła finansowania z celami LSR

W związku z realizacją konkursów tematycznych bardzo istotną kwestią jest powiązanie realizacji poszczególnych celów i przedsięwzięć z budżetem oraz zakresami wsparcia w odniesieniu do planowanego źródła finansowania.

W załączniku nr 1 do LSR ujęte zostały wybrane zakresy wsparcia, które w wyniku przeprowadzonej diagnozy obszaru i konsultacji społecznych zostały określone jako priorytetowe i zgodne z rozwojem obszaru. Wskazano w nim również sposób realizacji poszczególnych przedsięwzięć.

Kształtując cele oraz przedsięwzięcia wzięto pod uwagę możliwość ich realizacji i zgodności tematycznej pod kątem zniwelowania występujących problemów społecznych jak również zrównoważonego rozwoju obszaru. Tym samym sformułowano następujące powiązania:

Z1 – rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki poprzez:

- a. podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne,
- b. rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej,

Realizacja P 2.3 (K) Budżet: 569000,

Z2 – rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych w zakresie tworzenia lub rozwijania:

- a. gospodarstw agroturystycznych,
- b. zagród edukacyjnych,

Realizacja P 2.3 (K), Budżet: 44000,

Z5 – przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi,

Realizacja P 1.3 (G), Budżet: 9000,

Z6 – poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej,

Realizacja P 2.2 (K), P 2.2 (G), Budżet: 572500,

Z7 – kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości, a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych,

Realizacja P 1.1 (OW), P 1.2 (OW), P 2.1 (G), Budżet: 38500,

Z8 – włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji,

Realizacja P 1.3 (G), Budżet: 17000.

Rozdział X Monitoring i ewaluacja

W celu skutecznej i właściwej realizacji LSR konieczny jest odpowiedni monitoring i ocena jej wdrażania. Działania takie pozwalają na prawidłowe wdrażanie strategii i osiągnięcie założonych efektów wpływających na zrównoważony rozwój obszaru objętego strategią.

Proces monitoringu i ewaluacji prowadzony będzie w całym okresie wdrażania strategii w sposób ciągły i polegający na bieżącym zbieraniu i analizowaniu danych oraz bezpośrednio w okresie po zakończeniu wdrażania. LGD dokonywać będzie systematycznej i obiektywnej oceny LSR, jej założeń, przebiegu wdrażania, osiągniętych rezultatów z punktu widzenia adekwatności, skuteczności, efektywności, oddziaływania i trwałości podejmowanych działań. Ewaluacja LSR dostarczać będzie rzetelnych informacji, które będą wykorzystane w procesie decyzyjnym dotyczącym wdrażania LSR oraz funkcjonowania LGD.

Monitorowaniu będą podlegać następujące aspekty działań LGD: harmonogram ogłaszania konkursów, realizacja budżetu LGD, realizacja wskaźników realizacji LSR, plan komunikacji, realizacja szkoleń organizowanych przez LGD oraz ich jakość, realizacja działań animacyjnych i dotyczących lokalnej współpracy oraz ich jakość, świadczenie doradztwa oraz jego jakość, monitorowanie konkursów organizowanych przez LGD, monitorowanie struktury partnerstwa LGD, badanie poziomu partycypacji mieszkańców, inkluzywności i włączenia społecznego, aby

Komentarz [MA2]: ?

zapewnić uczestnictwo różnych grup społecznych w planowaniu i realizacji LSR, ze szczególnym uwzględnieniem osób w niekorzystnej sytuacji, osób młodych i seniorów.

Dzięki temu LGD zadba o swoją stabilną sytuację finansową i podejmuje działania interwencyjne w przypadku rozbieżności lub niepowodzeń w realizacji LSR. Organem odpowiedzialnym za prowadzenie ewaluacji i monitoringu jest Zarząd i Biuro LGD. Zarząd może zlecić wykonanie niektórych zadań ekspertom zewnętrznym.

System monitorowania będzie polegać na:

- gromadzeniu danych na podstawie formularzy, wniosków, informacji uzyskanych od podmiotu wdrażającego (UM) o zawartych umowach i wysokości środków wypłacanych beneficjentom na realizację operacji oraz własnych danych z przeprowadzonych konkursów,
- monitorowaniu operacyjnym na podstawie bezpośrednich rozmów z beneficjentami, ankiet i wizji lokalnych na miejscu realizacji operacji,
- weryfikacji osiągnięcia rzeczywistych rezultatów na podstawie gromadzenia danych dotyczących wskaźników produktu, rezultatu i oddziaływania dla poszczególnych przedsięwzięć,
- dokonywaniu przeglądu procedur wewnętrznych wdrożenia poszczególnych działań LSR,
- gromadzeniu danych dotyczących wydatkowania środków na funkcjonowanie LGD zgodnie z procedurą określoną w umowie z podmiotem wdrażającym,
- monitorowaniu jakości doradztwa świadczonego przez LGD, przeprowadzonych szkoleń oraz działań animacyjnych i dotyczących lokalnej współpracy prowadzonych przez LGD (ankietyzacja).

Wyniki płynące z ewaluacji oraz analizy danych monitoringowych wykorzystane zostaną do:

- Informowania społeczności lokalnej i pozostałych interesariuszy o stopniu osiągnięcia zaplanowanych celów i wskaźników, wykorzystania środków finansowych, sukcesach i porażkach w realizacji LSR;
- Procedury aktualizacji strategii. W przypadku, gdy analiza danych monitoringowych i ewaluacja wykażą zapóźnienia w procesie wdrażania, pojawienie się problemów i barier wymagających interwencji, stanowiąc to będzie podstawę i uzasadnienie do uruchomienia procedury aktualizacji strategii. Aktualizacja ta dotyczyć może jednego (np. kryteriów wyboru operacji) lub kilku elementów (np. wskaźników, budżetu) strategii.

Realizacja działań ewaluacyjnych odbywać się będzie z zastosowaniem podstawowych kryteriów ewaluacji, którymi są:

Trafność – stopień, w jakim przyjęte cele projektu odpowiadają zidentyfikowanym problemom w obszarze objętym projektem i/lub realnym potrzebom beneficjentów. **Efektywność** – ocena poziomu „ekonomiczności” projektu, czyli stosunek poniesionych nakładów do uzyskanych wyników i rezultatów, przy czym przez nakłady rozumie się zarówno zasoby finansowe, ludzkie, jak i poświęcony czas. **Skuteczność** – ocena stopnia, na ile cele przedsięwzięcia, zdefiniowane na etapie programowania, zostały osiągnięte. **Użyteczność** – stopień zaspokojenia potrzeb beneficjentów w wyniku osiągnięcia rezultatów podejmowanych operacji. **Trwałość** – ocena czy pozytywne efekty projektu na poziomie celu mogą trwać do zakończenia finansowania zewnętrznego oraz czy możliwe jest utrzymanie się wpływu tego projektu w dłuższym okresie na procesy rozwoju na poziomie obszaru, regionu czy kraju.

Podziału na poszczególne rodzaje ewaluacji dokonujemy ze względu na moment, w którym ewaluacja jest realizowana, poziom, którego dotyczy, oraz sposób jej organizacji. Podstawowym podziałem jest klasyfikacja według momentu realizacji w cyklu interwencji publicznej, w którym ewaluacja jest podejmowana. Ze względu na moment uruchomienia badania ewaluacyjnego rozróżniamy:

- ewaluację **ex-ante** (przed rozpoczęciem realizacji interwencji) – celem takiego badania jest poprawa jakości planowanej do uruchomienia interwencji,
- ewaluację **on-going** (tzw. mid-term) (w trakcie wdrażania interwencji) - celem jest oszacowanie stopnia osiągnięcia zakładanych celów w świetle wcześniej przeprowadzonej ewaluacji wstępnej, zwłaszcza pod względem dostarczonych produktów i osiągniętych rezultatów oraz określenie trafności zamierzeń w stosunku do aktualnych trendów społeczno-gospodarczych,
- ewaluację **ex-post** (po zakończeniu realizacji interwencji) - celem jest określenie jej długotrwałych efektów, w tym wielkości zaangażowanych środków, skuteczności i efektywności pomocy. W przypadku wdrażania LSR planujemy dokonać ewaluacji on-going oraz ex-post.

Spis rysunków

Rysunek 1. Liczba mieszkańców obszaru LGD Partnerstwo Sowiogórskie.....	7
Rysunek 2. Położenie LGD Partnerstwa Sowiogórskiego na tle województwa dolnośląskiego.....	8
Rysunek 3. Położenie gmin wchodzących w skład LGD Partnerstwa Sowiogórskiego.....	9
Rysunek 4. Specyfika i wewnętrzna spójność obszaru LGD Partnerstwo Sowiogórskie.....	10
Rysunek 5. Schemat partycypacji społecznej.....	11
Rysunek 6. Pracujący na 1000 ludności w 2020 r.....	14
Rysunek 7. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w latach 2014-2020.....	14
Rysunek 8. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców w latach 2014-2020.....	15
Rysunek 9. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności.....	16
Rysunek 10. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności w 2020 r.....	22
Rysunek 11. Udział powierzchni gospodarstw rolnych w powierzchni ogółem.....	24

Spis tabel

Tabela 1. Wykaz gmin wchodzących w skład obszaru planowanego do objęcia LSR.....	6
Tabela 2. Przyrost naturalny i saldo migracji obszaru LGD Partnerstwo Sowiogórskie.....	7
Tabela 3. Prognoza demograficzna ludności obszaru Partnerstwa Sowiogórskiego do 2040 r.....	7
Tabela 4. Współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi.....	8
Tabela 5. Analiza interesariuszy.....	10
Tabela 6. Partycypacja społeczna na etapie opracowania i wdrażania LSR.....	11
Tabela 7. Uspołecznienie procesu przygotowania LSR.....	12
Tabela 8. Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1000 dzieci w wieku 3-5 lat w 2020 r.....	18
Tabela 9. Wyniki egzaminu ósmoklasisty w 2020 r.....	19
Tabela 10. Podmioty wpisane do rejestru REGON w gminach obszaru LGD Partnerstwo Sowiogórskie.....	22
Tabela 11. Podmioty wpisane do rejestru REGON według sekcji PKD na obszarze Partnerstwa Sowiogórskiego.....	23
Tabela 12. Gospodarstwa rolne.....	24
Tabela 13. Dochód podatkowy – wskaźnik „G”.....	32
Tabela 14. Gminy wchodzące w skład LGD Partnerstwa Sowiogórskiego.....	32
Tabela 15. Formy ochrony przyrody na obszarze LGD.....	35
Tabela 16. Charakterystyka obszarów wiejskich obszaru planowanego do objęcia LSR.....	36
Tabela 17. Analiza SWOT Partnerstwa Sowiogórskiego wraz z odniesieniem do diagnozy.....	38
Tabela 18. Zgodność i komplementarność LSR z PS WPR 2023-2027.....	39
Tabela 19. Zgodność i komplementarność LSR z KSRR 2030.....	40
Tabela 20. Zgodność i komplementarność LSR ze Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030.....	41
Tabela 21. Zgodność i komplementarność LSR z Funduszami Europejskimi dla Dolnego Śląska 2021-2027.....	42
Tabela 22. Zgodność i komplementarność LSR ze Strategią Rozwoju Sudety 2030.....	43
Tabela 23. Zgodność i komplementarność LSR ze Strategią Rozwoju Euroregionu Glacensis 2020+.....	44
Tabela 24. Zgodność i komplementarność LSR ze Strategią Rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej.....	45
Tabela 25. Zgodność i komplementarność LSR ze Strategią Rozwoju Gminy Głuszyca na lata 2021-2027.....	45
Tabela 26. Zgodność i komplementarność LSR ze Strategią Rozwoju Miasta i Gminy Pieszycy na lata 2020-2025.....	46
Tabela 27. Zgodność i komplementarność LSR ze Strategią Rozwoju Gminy Walim na lata 2020-2027.....	46
Tabela 28. Powiązanie Przedsięwzięć LSR z innymi Przedsięwzięciami.....	47

Wykaz wykorzystanej literatury

Formularz 1: Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
	C.1 Rozwój społeczny odpowiadający potrzebom i wyzwaniom Partnerstwa Sowiogórskiego		
11000	P.1.1 Rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego oraz promocja współpracy i partnerstw	Podmioty realizujące: wg aktualnych wytycznych w tym zakresie: Odbiorcy działań: mieszkańcy obszaru, turyści, lokalni liderzy	Operacja własna (Z7) – zawierająca działania promocyjne i wydawnictwa, Animacja zgodnie z planem komunikacji w tym informowanie lokalnej społeczności i promowanie współpracy i działalności na rzecz obszaru LGD, zachęcanie do współpracy i zgłaszania nowych inicjatyw/pomysłów w tym zachęcanie do innowacji
11000	P.1.2 Rozwój świadomości i umiejętności obywatelskich	Podmioty realizujące: wg aktualnych wytycznych w tym zakresie: Odbiorcy działań: mieszkańcy obszaru, turyści, lokalni liderzy	Operacja własna (Z7) – zawierająca działania szkoleniowo/warsztatowe i wydawnictwa, Animacja zgodnie z planem komunikacji w tym informowanie lokalnej społeczności i działalności na rzecz obszaru LGD, zachęcanie do współpracy i zgłaszania nowych inicjatyw/pomysłów w tym zachęcanie do innowacji
26000	P.1.3 Włączenie i aktywizacja mieszkańców	Podmioty realizujące: wg aktualnych wytycznych w tym JSFP; Odbiorcy działań: mieszkańcy wsi oraz mieszkańcy całego obszaru ze szczególnym uwzględnieniem osób niepełnosprawnych, seniorów i młodzieży	Projekt grantowy (Z5) – przygotowanie koncepcji Smart Villages, Projekt grantowy (Z8) – ukierunkowany na rzecz osób niepełnosprawnych, seniorów i młodzieży, Animacja zgodnie z planem komunikacji w tym informowanie lokalnej społeczności, wdrażania innowacji, zachęcanie do współpracy i zgłaszania nowych inicjatyw/pomysłów
	C.2 Zrównoważony rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego odpowiadający oczekiwaniom mieszkańców i turystów oraz wyzwaniom przyszłości		
16500	P.2.1 Turystyka wykorzystująca endogeniczne potencjały Partnerstwa Sowiogórskiego	Podmioty realizujące: wg aktualnych wytycznych w tym JSFP; Odbiorcy działań: mieszkańcy obszaru, turyści, lokalni liderzy	Projekt grantowy (Z7) – zrównoważona turystyka kulturalna z uwzględnieniem dziedzictwa, Animacja zgodnie z planem komunikacji w tym informowanie lokalnej społeczności, wdrażania innowacji, zachęcanie do współpracy i zgłaszania nowych inicjatyw/pomysłów
572500	P.2.2 Atrakcyjna przestrzeń publiczna i czyste środowisko Partnerstwa Sowiogórskiego	Podmioty realizujące: wg aktualnych wytycznych w tym JSFP; Odbiorcy działań: mieszkańcy wsi, mieszkańcy całego obszaru, w tym osoby niepełnosprawne, seniorzy i młodzież	Konkurs (Z6) – poprawa dostępu do małej infrastruktury z uwzględnieniem działań proklimatycznych, Projekt grantowy (Z6) - wdrażanie operacji realizujących koncepcję Smart Villages, Animacja zgodnie z planem komunikacji w tym informowanie lokalnej społeczności i promowanie działalności na rzecz obszaru LGD, animacja podmiotów do działań i korzystania z efektów tych działań

Komentarz [MA3]: ?

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
613000	P 2.3 Aktywizacja działalności gospodarczych Partnerstwa Sowiogórskiego opartych na innowacyjności	Podmioty realizujące: wg aktualnych wytycznych w tym JSFP; Odbiorcy działań: mieszkańcy obszaru, istniejące na obszarze mikro i małe przedsiębiorstwa, osoby poszukujące zatrudnienia, rolnicy i ich rodziny, turyści	Konkurs (Z1) – w zakresie podejmowania i rozwijania pozarolniczej działalności gospodarczej Wsparcie dedykowane branżom ukierunkowanym na turystykę, rekreację, kulturę czy gastronomię, wykorzystującym w sposób bezpośredni potencjał endogeniczny obszaru oraz zagospodarowanie czasu wolnego dla turysty, Konkurs (Z2) - w zakresie tworzenia lub rozwijania gospodarstwa agroturystycznych bądź zagród edukacyjnych z ukierunkowaniem na innowacyjność

Załącznik Nr 2 do LSR na lata 2023-2027

Formularz 2: Plan działania

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
		Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.1	Rozwój społeczny odpowiadający potrzebom i wyzwaniom Partnerstwa Sowiogórskiego													
Przedsięwzięcie P.1.1 Rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego oraz promocja współpracy i partnerstw	Liczba projektów promujących współpracę i partnerstwo na rzecz promocji obszaru LGD	0	0%	0	0%	1	100%	0	100%	0	100%	0	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.2 Rozwój świadomości i umiejętności obywatelskich	Liczba projektów szkoleniowo edukacyjnych zawierających narzędzia pracy lidera	0	0%	0	0%	1	100%	0	100%	0	100%	0	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.3 Włączenie i aktywizacja mieszkańców	Liczba przygotowanych strategii inteligentnych wsi	0	0%	10	100%	0	100%	0	100%	0	100%	0	100%	PS WPR
	Liczba projektów polegających na działaniach lub inwestycjach na rzecz włączenia seniorów, ludzi młodych lub osób w niekorzystnej sytuacji	0	0%	1	100%	0	100%	0	100%	0	100%	0	100%	

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
		Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.2	Zrównoważony rozwój Partnerstwa Sowiogórskiego odpowiadający oczekiwaniom mieszkańców i turystów oraz wyzwaniom przyszłości													
Przedsięwzięcie P.2.1 Turystyka wykorzystująca endogeniczne potencjały Partnerstwa Sowiogórskiego	Liczba projektów realizujących działania kulturalne, rekreacyjne lub promocyjne	0	0%	0	0%	1	100%	0	100%	0	100%	0	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.2.2 Atrakcyjna przestrzeń publiczna i czyste środowisko Partnerstwa Sowiogórskiego	Liczba obiektów lub miejsc o nowoczesnej infrastrukturze rekreacyjnej lub integracyjnej lub turystycznej	0	0%	5	100%	0	100%	0	100%	0	100%	0	100%	PS WPR
	Liczba wdrożonych strategii inteligentnych wsi	0	0%	0	0%	0	0%	10	100%	0	100%	0	100%	
Przedsięwzięcie P.2.3 Aktywizacja działalności gospodarczych Partnerstwa Sowiogórskiego opartych na innowacyjności	Liczba utworzonych lub rozwiniętych pozarolniczych działalności gospodarczych	0	0%	0	0%	0	0%	7	77,78%	2	100%	0	100%	PS WPR
	Liczba utworzonych lub rozwiniętych działalności agroturystycznych lub zagród edukacyjnych	0	0%	0	0%	1	50%	0	50,00%	1	100%	0	100%	
Wskaźnik rezultatu W.1.1	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom	-	-	-	-	100 osób	-	-	-	-	-	-	-	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.2	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom	-	-	-	-	100 osób	-	-	-	-	-	-	-	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.3.1	R.40 Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej	-	-	10 strategii	-	-	-	-	-	-	-	-	-	PS WPR

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
		Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
Wskaźnik rezultatu W.1.3.2	R.42 Promowanie włączenia społecznego	-	-	100 osób	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Wskaźnik rezultatu W.2.1	R.1PR Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom	-	-	-	-	100 osób	-	-	-	-	-	-	-	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.2.1	R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie	-	-	500 osób	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Wskaźnik rezultatu W.2.2.2	R.40 Inteligentna przemiana gospodarki wiejskiej	-	-	-	-	-	-	10 strategii	-	-	-	-	-	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.3.1	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich	-	-	-	-	-	-	7 miejsc pracy	-	2 miejsca pracy	-	-	-	
Wskaźnik rezultatu W.2.3.2	R.39 Rozwój gospodarki wiejskiej	-	-	-	-	1 przedsięwzięcie	-	-	-	-	-	1 przedsięwzięcie	-	PS WPR

Załącznik Nr 3 do LSR na lata 2023-2027

Formularz 3: Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem (EUR)
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	1250000	0	0	1250000
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	312500	0	0	312500
Razem	1562500	0	0	1562500

* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW.

** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.

Formularz 3: Budżet LSR

fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFROW	0	0	509000	40,72	0	40,72	60500	45,56	502500	85,76	156000	98,24	22000	100
RAZEM	0	0	509000	40,72	0	40,72	60500	45,56	502500	85,76	156000	98,24	22000	100